

ANTONIO ZAVALA, S. I.

AZKOITIA'KO

ZENBAIT BERTSOLARI

**AZKOITIA'KO
ZENBAIT BERTSOLARI**

AUSPOA LIBURUTEGIA

95-96

COLECCION AUSPOA

**Administración: Plaza de Santa María, 2 - Tolosa
(Guipúzcoa-España) Tel. 661612**

**Dirección: Rvdo. P. Antonio Zavala, S.J. Colegio
de S. Ignacio. Alegorrieta. — San Sebastián.**

Ordaindu bearrak:

**Urte betekoa: 380 pezeta   Atzerrian: 500 pezeta
Ongilleak: 600   "   Ale bakarra: 50   "**

ANTONIO ZAVALA, S. I.

**AZKOITIA'KO
ZENBAIT BERTSOLARI**

**AUSPOA LIBURUTEGIA
1970**

Azalean: Azkoitia'ko eliza orain eun urte.

© Auspoa Liburutegia
Tolosa (Guipuzcoa)

Depósito Leg. S. S. 368/70
IZARRA - Peña y Goñi, 13
San Sebastián - Julio 1970

ARKIBIDEA

Itzaurrea 9

KORTAZAR BERTSOLARIA

(Juan Elorza Arrieta) (1838-1900)

Kortazar bertsolaria	13
Udarregi Azkoitia'n	15
San Andres eguneko periya	17
Zenbait bertso	19
Zizurkill'en	23

UZTARRI BERTSOLARIA

(Jose Maria Segurola Otaegi) (1841-1899)

Uztarri bertsolaria	31
"Begiratu Loiola'ri..."	35
Bertso Berriak Bizkaia'ko txerriari jarriak	38

SOKIN BERTSOLARIA

(Jose Inazio Odriozola) (1832-1912)

Sokni bertsolaria	49
Pareta arrua	51
Erderazko bertsoa	53
Arrebaren dotea	55
Eriotzako orduan	57

MUNO TA OTSOLARRE

(Jose Manuel eta Diego Soraluze Azkarate)
(1840-1913) (1846-1917)

Muno ta Otsolarre bertsolariak	61
---------------------------------------	----

Barrabas	64
Etxekoai	66
Jose Iturbe'ko	69
Villarreal'en	72
Munoren bigarren andrea	74
Martirietako bidea	77
Erbi-eiztariak	81
Erretira txarrak	85
Ardiak	91
Astoak	94
Eztaietan	96
Bidean	98
"Koxkola"	103

LORENZO GARATE GABILONDO

(1866-1915)

Lorenzo Garate bertsolaria	109
(1886) Bertso berriak (Elosu'ko Mixioa)	111
(1895) Bertso Berriak Lorenzo Azkoitiarrak jarriak	119
Beiaren bertsoak	133
Utxerri eiztaria	138

URKIOLEGI BERTSOLARIA

(Jose Manuel Lizarralde Roteta) (1872-1936)

Urkiologi bertsolaria	143
(1920) Bertso Berriak: "...oporketa bat iduki degu..."	146
(1920) Bertso Berriak: "...Zeruko Aita, nago..."	157
Azkoiti'ko erriari, langilliei batez ere ...	165
(1921) Bertso Berriak Azkoiti'ko Lizarral- de'k jarriak baserritarra zer dan	173

PATXI LAJA

(Franzisko Garmendia Alberdi) (1881-1946)

Patxi Laja bertsolaria	181
Txirrita Azkoitia'n	183
Bi bertso	185

BALENTXI BERTSOLARIA

(Sebastian Etxaniz Plazaola) (1884-1951)

Balentxi Bertsolaria	189
(1923) Bertso Berriak bei baten gañian Balentxik jarriak	191
(1926) Bertso Berriak Atanori Balentxik jarriak	202
(1926) Bertso Berriak Balentxik jarriak: "Milla beratzireun da..."	210
(1940) Bertso Berriak Balentxik jarriak: "Lenbiziko bertsua..."	220
Bertso Berriak: "Ganau-tratuban konpro- miso bat..."	234
Bertso Berriyak Azkoiti'ko Agarren'go ko- rrikalariari Balentxik jarriak	242
Bertso Berriak Balentxik jarriak: "Munatei orri publikatzeke..."	248
Bertso Berriak bertsolari danen kanpeon dagon Balentxik jarriak: "San Roke egunian lau kantolari..."	256
Bertso Berriak bertsolari danen kanpeon dagon Balentxik jarriak: Bertsolari onak asko gerade..."	263

ITZAURREA

«Azkoitia'ko zenbait bertsolari»; ori da liburu oni eman diogun izenburua. Bañan len ere argitaratuak ditu Auspoa Liburutegiak Azkoitia'ko zenbait bertsolarien bizitza ta bertsoak:

82'garren zenbakian, Juan Maria Zubizarreta'renak atera zituan. Zubizarreta au, oso bertso-jartzalle ugaria izan zan.

94'garrenean, Juan Maria ta Jose Maria Joaristi'renak. Alkarren anaiak ziran, eta Atano pelotarien aita ta osaba. Liburu berean, Jose Maria Estrada'renak argitaratu ziran.

Orain, berriz, bederatzi bertsolarirenak:

Kortazar (1938-1900)

Uztarri (1841-1899)

Sokin (1832-1912)

Muno (1840-1913)

Otsolarre (1846-1917)

Lorenzo Garate (1866-1915)

Urkiolegi (1872-1936)

Patxi Laja (1881-1946)

Balentxi (1884-1951)

Egia esateko, Uztarri Urrestilla'n jaioa zan, eta Azpeitia'n bizi zana; ta Sokin, berri-
z, Loiola'ko baserri batean jaio ta illa. Bañan biak ere bertso-
tarako Azkoitia'ra jotzen zuten; emengo bertso-
lariekin biltzen ziran. Orregatik sartu ditugu liburu
onetan.

Ta gaur egunean ere ez du Azkoitia'k
bertsolari-paltarik. Guzien artean, Azkoitia'n
jaio ta Zarautz'en bizi dan Patxi Larrañaga
aitatu nai nuke. Patxi Barbero esanda ezagutzen
da. Liburu au egitera-koan, ez digu bere
laguntza ukatu, irakurleak ikusiko duanez.
Ta beraren bertso-liburua ere argitaratzeko
asmotan gera.

Bertso-kontuan baratz emankorra izanda,
beraz, Azkoitia'ko erria.

Ala aitortu bear zaio bildu degunaren
aurrean. Zer esango genduke, galdu dan
guzia gure eskuetara etorriko balitz?

KORTAZAR BERTSOLARIA

Juan Elorza Arrieta
(1838-1900)

KORTAZAR BERTSOLARIA

Kortazar bertsolaria Azkoitia'n jaio zan, 1838'garren urteko Maiatzaren amairuan.

Izen-deiturak, Juan Franzisko Elorza Arrieta zituan; bañan jaio zan baserriaren izenetik, Kortazar esan zioten bere denbora guzian.

Baserri ori gain batean dago, Azkoitia'tik Elgoibar aldera goazela, Aingeru Guardakoaren ermitatik ezkerretara artuta.

Gurasoak, Jose ta Josefa Inazia izan zituan; aitaren aldeko aiton-amonak, Jose ta Maria Franziska Oyarzabal; amaren aldekoak, Inazio ta Josefa Joaristi. Bai gurasoak eta bai aiton-amona guziak ere, azkoitiarrak ziran (1).

Azkoitia'ko alaba zan Josefa Ibarria Uria'rekin ezkondu zan.

Kortazar bertsolari onek bertso asko kantatu omen zuan bere denboran aotik

---

(1) Azkoitia'ko 13'garren eriotz-liburua, 387'garren orri-aldean.

aora, ta orain, urteen buruan, jaso al izan ditugunak, emen arkituko ditu irakurleak. Paperetan jarri, berriz, ez det uste iñoiz ere egin zuanik.

Bere azken egunak, iru illebete ain zuzen, Santa Ageda'n egin zituan; «melancolía senil» omen zuan. Ta bertan il zan, 1900'garren urteko Maiatzaren 21'an, 62 urterekin, «enteritis rápida» gaitzarekin (2).

---

(2) Santa Ageda'ko 200'garren «hoja clínica».

UDARREGI AZKOITIA'N

Bein batean, Udarregi Azkoitia'ra etorri omen zan, bertso-paperak saltzera. Ari zala, or ikusten du Kortazar bertsolaria meza nagusira datorrela, ta bertso au kantatu zion:

Badakit nik Kortazar
kantariya dala,
argatik pentsatzen det
biarko duala;
bolsa zabaldu eta
betor beriala:
bestei amar xentimo,
zuri erriala.

Ta Kortazarrek onela erantzun zion:

Amen ari zerade,
Udarregi'kua,
bertsua ez dezu bota
nolanaikua;
ezagutzeko txarra
ez naiz olakua,
ez naiz bestiak baño
aberatsagua.

Orduan amar bertso-paper debalde eman zizkion Udarregik Kortazarri.

Ta gero, etxerakoan, onela kantatu omen zuan Udarregik:

Amen ere moneda
gure errikua,
eztago besterikan
narru gorrikua; (1)
papela saldutziatz
dirua naikua,
Juan Jose Udarregi
etxera dijua. (2)

✧ ✧ ✧

Bigarren bertsoa onela jaso diot Azkoitia'ko Patxi Larrañaga'ri:

Gaur ere emen zaitugu,
Udarregi'kua,
papera saldu eta
dirua naikua;
bestiai amar zentimo,
nei errialekua,
ni ez naiz auek baño
aberatsagua.

---

(1) Garai artan *narru gorrikoa* esaten omen zitzaion Azkoitia'n txanponari: bi, bost eta amar xentimokoari.

(2) Bonifazio Elorza, Kortazarren billoba, Tolosa.

SAN ANDRES EGUNEKO PERIYA

San Andres egunarekin peri aundia egi-
ten da Azkoitia'n.

Urte batean, azpeitiar bat perira eto-
rri, meriendatzera Jose Txiki'renean sar-
tu, ta, pagatu-ordua zanean, bear aña diru
etzuala agertu zan. Orduan Jose Txikik
txapela kendu zion.

Ori zala-ta, lagun batek onela esan zion
Kortazarri:

—Orrek merezi dik, ba, bertso bat edo
bi kantatzea!

Ta Kortazarrek onela kantatu zuan:

San Andres eguneko
erriko periye,
zer pasa dan Kortazar
esatera diye:
azpeitiar oiek egin
dute erromeriye,
naiz bolsan diru gutxi
benga erariye,
txapela kendu eta
or da bialiye.

Gizon bat etorri zat
lengo egun baten,
bertso bi paratzeko
betarik daukaten;
illaren azkenian
San Andres zan aurten,
gizon bat sartu dala
trago bat eraten,
dirua ta txapela
kendu ziozkaten.

Ta urrena, berriz, Jose Txikiri kantatu
zion:

Joxe kalte artuan
eztu nai gelditu,
dirua dakarrena
ondo errezibitu;
eztaukan gaxuari
txapela kojitu,
ugazumientzako
gorde naiko ditu.

Joxe Txiki orrek familirik ez bai-
tzuan (1).

---

(1) Bonifazio Elorza, Kortazarren biloba, To-
losa.

ZENBAIT BERTSO

Sokin, Loiola'ko bertsolari bat zan. Izena, jaiotetxetik zetorkion. Aren bertsoak liburu ontan bertan arkituko ditu irakurleak.

Gerrara omen zijoan. Afrika'koan ibilli zala badakigu. Karlistakin ere bai ote? Ez dakigu, bañan bertsoa irakurrita ala ematen du.

Kortazarrek onela kantatu zion beintzat:

Sokin, nere esanera
bear dezu giatu:
etzaitiala arren
mendira abiatu;
gerra irabazita're
gutxi baliatu,
balan batek jotzia're
ezta zer fiatu,
askoz obe zenduke
etxian saiatu! (1)

✱ ✱ ✱

Bein batez, Azkoitia'ko errotariak bil-

---

(1) Bonifazio Elorza, Kortazarren billoba, Tolosa.

tzarra egin zuten. Ta gutxitxo irabazten zutela-ta, laka-kontua aldatu nai izan zuten.

Ordurarte errotariak ibiltzen ziran baserrietatik errotara garia edo artoa ekarri ta iriña eramaten; andik aurrera baserritarrak berak ibilli bearko zutela erabaki zuten.

Bañan baserritarrak etziran aien esanera jarri. Ta Kortazarrek bertso au kantatu zien:

Norberak trukatzeko
errotan iriña,
gaurko junta orretan
ala'ute itzegiña;
nekiak besterentzat,
errentak len aña,
zueri emateko
txoruak bagiña (2).

✧ ✧ ✧

Onako au ere Kortazarrek kantatua omen da:

Zazpi lagun giñaden
ari apustuan,
alegre ibiliyak
etxe ta kanpuan:

---

(2) Bonifazio Elorza, Kortazarren biloba, Tolosa.

Kakua ta Olaberri,
Patziko San Juan,
Jose tabernariya,
Ibargûn an uan (3),
Patziko Olaberria,
Kortazar'ko Juan (4).

Beste aldi batez, oso negu gogorra
omen zuten, da Kortazarrek bertso au kantatu omen zuan:

Badakizu daukauna
neguan biotza:
ganbaran arto gutxi,
arbiyak izotza,
lastoak gastatu ta
beiak adarr-otsa,
txalak ille luzia,
bizkarra zorrotza (5).

★ ★ ★

Bein aari bat euki omen zuten jokora-
ko Kortazarrek eta bere lagun Azpeiti'ko
Uztarrik.

Errezildarrakin zerratuta aari-apustua
zeukaten. Jokatu bear zan egunean, Uzta-

---

(3) Ibargûn = Ibarguren.

(4) Martin Larrañaga zana, Larrume-aundi, Azkoitia.

(5) Bonifazio Elorza, Kortazarren biloba, Tolosa.

rriren dolaran omen zegoan aari ori, ta oso txikia omen zan.

Etorri omen ziran errezildarrak Uz-tarriren tabernara, eta dolarako aari orrek:

—Beee! Beee!

Ta ala omen zioten errezildarrak aari txiki ori ikusita:

—Zer arkume-arrazoi dek ori?

Berena oso aundia omen zan. Garai artan pixu librean jokutzen ziran aari-jokuak.

Ta apustu ondorenean onoko bertso au bota omen zien Kortazarrek:

Errezildarrak etorri ta
lenengo bolaran:
arkume bat al dauen
Uztarriñ dolaran;
baña ipiñi danian
plazako plomaran,
jota eragin dio
lenengo danbadan...
Artue emanaz euki
berriz e ganbaran (6).

---

(5) Aurreko adierazpena ta bertsoak, Patxi Estrak Azkoitia'ko aiton bati jaso ta eskutitzez bialduak. Seigarren lerroa *plazako dolaran* esaten zuan aiton onek; poto, beraz. Azkoitiako Otalatorre'n bizi dan Kortazarren billobak, *plomaran* dala esan digu.

ZIZURKILL'EN

Lezo'ko festak omen ziran. Kortazar ta bere lagun bat, Uztarri, ara zijoazen. Uztarri au ere bertsolari zan.

Bidea oñez egin bear noski. Etumeta, Iturriotz eta Andazarrate'tik barrena joango ziran, da Zizurkil'dik pasa bear, Otaño'tarren etxe ingurutik ain zuzen.

Ara allegatu ta bertso-saio koxkor bat egin zuten. Orduko bertso batzuk gorde izan dira.

Kortazarren billobak bere aitonarenak dirala esan zidan, da Uztarriren billobak, bere aitonarenak dirala. Ta bertsolari oien odolekorik ez diranak, berriz, bertso oiek batek bat eta besteak bestea kantatuak dirala diote, bañan zein zeñena dan ez dakite esaten.

Auzi ori bere ortan utzirik, ona emen bertsoak:

Kortazar ta Uztarri
alkarren lagunak,
gaztetatikan gera
oso ezagunak;

orain nola diraden
Lezo'ko egunak,
gu gera etortzea
pentsatu degunak,
lagundutzen badigu
Jesukristo jaunak (1).

Bizkarrian txamarra,
eskuan makilla,
Santa Kruz bezperakin
gatoz Zizurkill'a;
lagun bat badet emen
kantari abilla,
apropos erten degu
kontrario billa,
ortako danik bada
azaldu dedilla (2).

Ta Errekalde zarrak, Jose Bernardoren
aita eta Pedro Mariren aitona zanak ale-
gia, onela erantzun omen zien:

Kortazar ta Uztarri
onera etorrita,
asko alegratzen naiz
zuek ikusita;
andria ta umiak
etxian utzita,
zer pentsatzen dezute
orrela asita?
Gauza orri ez nago
ondo iritzita! (3)

Beste batzuek diotenez, artean mutil gaztea zan Pedro Maria Otaño'k erantzun omen zien, onelaxe kantatuaz:

Ate ori jo eta
egin zazu galde
ia etxian dagon
Pedro Errekalde;
norbait aterako da
arrazoien jabe,
etzera geldituko
kontrariyo gabe (4).

Beste bi bertso auek ere jardun-aldi orretakoak omen dira:

Kortazar emen ai da
kantuan poztuta,
esan leike daguela
txit aberastuta;
zarrak kantatzen ditu
berriak aztuta,
berriak asmatzeko
modurik ezta,
laster para biar det
eguak moztuta.

Kantuan ari gera
umill eta prestu,
asi orduan dana
ez gaituzu nastu;

berririk ez dakitela
ez geiegi poztu,
gizon onek beizkitela
nei eguak moztu,
Errekaldek olako
biboterik eztu (5).

Ta, azkenik, beste bertso bat, jardun-
-aldi artakoa au ere, diotenez beintzat:

Naiz dala beetar da
igual Goierri,
artarako zaudena
neuk diot igerri;
gosaia egingo degu
beriala jarri,
bana edo biñe emen
kantatuz alkarri (6).

---

(1) Bertso auek era askotara ematen dituzte. Guk or goien jarri degun ori, jasotako era bakoitzetik egokiena artuta osatu degu. Ona emen aldaketarik gogoangarrienak; 3: Azpeiti'tikan gatoz; Azkoiti'tikan gatoz; 4: gizon ezagunak; guztiz ezagunak; 5: nola oraintxe diran; 6: Lezo'rako egunak; 7: gu berriz ara juatia; gu gerade juatia; 9: baldin laguntzen baigu; laguntzen baldin baigu.

(2) Aldaketak: 1: bizkarrian pardela; bizkarrian txaketa; txaketa bizkarrian; esku batean txamarra; besuan txaketa ta; 2: bestean makilla; 3: Santa Kruz bezperan; Santa Kruz Lezo'kotan; 4: nator Zizurkillia; nuan Zizurkillia; jo deu Zizurkillia; 5: erri-rik-erri gabiltz; erri erbestetikan; lagun bat dakartala; 6: kantuan abilla; 7-8: gu baño obiaguak ez dituk or milla; erri ontan bai omen da gizon

bat abilla; 9: kontrariyoric bada; kapaz danikan bada; ortarako badago; orretakorik bada; artarakorik bada; baldin ortako bado; probatu nai duena; 10: atera dedilla; agertu dedilla.

(3) Bertso au Bonifazio Elorza'k, Kortazarren billobak alegia, ta Azkoitia'ko Zendoia baserriko Tomas Zubizarreta'k eman didate.

(4) Basarri: «La Voz de España», ez dakigu zein egunetan.

Zizurkil'ko Aurnia-errota'ko Serapio Mendizabal'ek beste onela:

Ate ori jo eta
egin zazu galde,
laster aterako da
Pedro Errekalde;
egiten badiozu
zerbaiteren galde,
etzera geldituko
arrazoirik gabe.

Ta Donostia'ko Oriamendi ballarako Sebastian Salaberria'k beste onela:

Ate kux-kux jo eta
egin zazu galde,
aber etxian dagon
Pedro Errekalde;
etzaizute utziko
ezer eman gabe,
batenbat egingo da
arrazoian jabe,
etzera geldituko
kontrariyo gabe.

(5) Bi bertso auek, Kortazarren eta Uztarriren billobai jaso dizkiet. Kortazarrenari, or goien jarri degun eran; eta Uztarrirenari beste onela:

Goierrri aldetikan
etorri al zera,
kantari abillen bat
laguntzat artuta?

Geu ere ez gaude
ziaro aztuta,
laster utziko zaitut
egua moztuta.

Beti oi da igual
zenbait gizon prestu,
gaizki esaten oraindik
etzaiote aztu;
derrepente batian
neri egua moztu?
Errekaldeko olako
bigoterik eztu!

(6) Bertso au, Azkoitia'ko Zendoia baserriko
Tomas Zubizarreta'ri jaso nion.

UZTARRI BERTSOLARIA

Jose Maria Segurola Otaegi
(1841-1899)

UZTARRI BERTSOLARIA

Kortazar ta Uztarri
alkarren lagunak...

Ala esaten zuan arestian jarri degun bertso batek. Kortazarren berri eman degu; bañan, nor ote zan Uztarri ori?

Jaunari eskerrak, aren aztarrenak bildu al izan ditugu, beraren ondorengo batek emanda.

Gaur ere segitzen du Azpetia'n Eliz-kaleko amairugarrenean, *Bar Ustarri* deritzaionak. Taberna ori Uztarri bertsolariak jarri zuan, da gaur egunean aren alaba baten semea dan Nikolas Uzin Seguro-la'k dauka. Oni zor dizkiogu orain emen ipiñiko ditugun argibide guziak.

Uztarri bertsolaria, Jose Maria Seguro-la Otaegi zeritzan. Urrestilla'n jaio zan, 1841 urteko Uztaren 23'an.

Gurasoak, Jose Antonio, urrestildarra, ta Franziska Inazia, beizamatarra, izan zitan. Aitaren aldeko aiton-amonak: Inazio ta Ana Maria Mendizabal, azpeitia-

rrak; amaren aldekoak: Pedro ta Josefa Antonia Iturria, beizamatarrak (1).

Urrestilla'ko alaba zan Jabiera Unanue Korta'rekin ezkondu zan. Azpeitia'n bizi izan ziran. Taberna jarri zuan. Ortaz gñera uztargillea zan. Ortik izango zuan Uztarri izengoitia.

Uztarriren bertso gutxi bildu degu. Bañan berak jarriak omen dira Bizkaia'ko txerriaren bertsoak. Ala aditu degu Azpeitia'n, bai billobaren aotik eta bai bes-terenetik ere. Ain zuzen, azkeneko bertsoak onela dio:

galdetu Azpeiti'ko
uztargilleari.

Euskal bertso-sail gutxi zabaldu da, Bizkaia'ko txerriarena ainbestean, gure zoko ta bazter guzietaraño. Jarri-aldi ori bakarra naikoa da Uztarri au bertsolari aundi bat zala sinistarazteko. Ta pena da olakorik paratzen zekianak, bertso geiago jarri ez izatea.

Aotik-aorakoetan bi bertso bildu ditugu. Bata, Kortazarrekin Lezo'ra zijoala, Zizurkill'en kantatu zuana, zein zeñena

---

(1) Urrestilla'ko 10'garren bataio-liburran, 146'garren orrian.

dan ez badakigu ere. Ta bestea, beraren billobak eman diguna (2).

Erreumak asko persegitzen omen zuan, ta, egun batez, zaldi-kotxean bañuak artzera zijoan. Lagun batek ikusi ta onela galdetu zion:

—Uztarri, nora zoaz?

Ta onek:

Zuk ere bai al dezu
nere aditzera?
Oñez jua ezin da
iyo det kotxera;
amaika aje baditu
gizonak zartzera,
Zaldibarr'a nijua
bañuak artzera.

Onen antzeko bertso bat lendik ere argitaratuta genduan Txirritarena bezela, onen liburuan: Auspoa 18-19, 149'garren orri-aldean.

Azpeitia edo Azkoitia aldeko beste baserri batean, bertso au Lertxundi zeri-tzaion bertsolari batena dala esan zidaten. Onela kantatu omen zuan:

---

(2) Nikolas Uzin Segurola, Bar Ustarri, Azpeitia.

Ik ere ba al dek
Lertxundi'n aitzera?
Bidian juan ezin,
sartu nauk kotxera;
milla aje oi dizkik
gizonak zartzera,
Zaldibarr'era nitxiak
bañuak artzera.

Ta erantzuna ere izan omen zuan:

Zaldibarr'era al ua
bañuak artzera?
.....
.....
buelta adi Elgoibar'tik
Azkoitia aldera,
.....
ardozkoak artzera.

Uztarri, 58 urterekin il zan, 1899 urteko Urriaren 30'an, Azpeitia'ko Eliz-kaleko amairugarrenean, erderaz *caquexia canceroza* deritzaion gaitzak jota (3).

---

(3) Azpetia'ko 8'garren eriotz-liburuan, 471'garren orri-aldean.

«BEGIRATU LOIOLA'RI...»

Bertso auek Atano Luxia bertsolaria-
ren alaba Eujeniri ta Jose Mari Atano
bertsolariaren biloba bati zor dizkiegu.

Eujenik bere aita zanari ikasiak omen
ditu. Onek askotan kantatzen omen zi-
tuan, eta Uztarri bertsolariarenak zirala
esaten omen zuan.

Bertso geiago era ba omen zan, ba-
ñan... Agian paperetan zabalduko ziran;
oietako ale bat ere ez degu eskuratu al
izan, ordea.

«Ai ori begi ederra»-ren doñuan kan-
tatzen dira.

Ona bertsoak:

- 1/ Begiratu Loiola'ri,
triste dagola diruri;
beti limosnak eiten ai ziran,
ezer ez kendu iñori;
sermoi ederrak ugari
eiten zizkiguten guri;
oraiñ ez dira ageri!

- 2/ Zarrastrakuak lenbizi
 agintzen zaizkigu asi;
 len bere buruan jabe etzana
 orain guztion nagusi;
 ameika kontu itxusi
 biar genduen ikusi;
 ez gera gustora bizi!
- 3/ Lenago zan erregiña
 bide gaiztuan egiña;
 lan oiek danak etzitun artuko
 izan baldin balitz fiña;
 beste oiena jakiña
 sobratutako trakiña
 zurrupatu alegiña.
- 4/ .....
- .....
 tokatzen ez ta edozein para
 erregiaren lekuan;
 sakela betetakuan
 estranjeriara jua
 lapur batzuen moduan.

Bertso auek ondo ulertuko badira, kon-
 dairaren txetasun batzuk gogoan artu
 bear dira:

1868'garren urtean, Isabel II erregiña
 erbestera Frantzia'ra bialdu ta España'ko

lenengo republika jarri zan. Orregatik dio
irugarren bertsoak:

Lenago zan erregiña...

Gobernu berriak, jarri ta laugarren egu-
nera, jesuitak kanpora bialdu zituan,
1868'ngo Urriaren 12'an. Orregatik dio len-
dabizikoak:

Begiratu Loiola'ri,
triste dagola diruri...

BERTSO BERRIAK BIZKAIA'KO TXERRIARI JARRIAK

Bertso auen argitaraldirik zarrena, guk ezagutzen ditugunetan beintzat, «*Vergara: Imp. de J. Lopez*»-ek egin zuana da. Paris'ko *Bibliothèque Nationale*'n dago; baita ere Oxford'ko *Bodleian Library*'n ere. Mikrofilmez eskuratu genduan.

Zarrena dala jakiteko, itxurari begiratzeari aski da. Bañan, ortaz gañera, Paris'koak itz auek dauzka esku-letraz erantsita: *Pris à Durango, 1891*.

Urte orretan, artean bizirik zan bertso auen egillea. Baditeke beraz lenengo argitaraldia izatea.

Geroztik askotan argitaratu dira bertso auek. Gure eskuetara iritxi diran argitaraldien berri, oarretan emango degu.

Gure ustez lenengo argitaraldia dan orretan, ez da *Bertso Berriak* beste izenbururik ezartzen. Geroztikako guziak «*Bertso Berriak Bizkaia'ko txerriari jarriak*» edo olako zerbait ipiñi zuten. Guk ere ala egin degu.

Doñua, Azkoitia'n jaio ta Zarautz'en bi-
 zi dan Patxi Larrañaga bertsolariak kan-
 tatua da, ta Manuel Yaben ta Ambrosio
 Zatarain jaunak magnetofonotik entzun
 eta paperean ezarria.

- 1/ Motibo bat nigana
 dago etorria,
 esplikatuko banu
 txit parregarria:
 Bizkaia'n egin dute
 prueba berria
 kutxillorikan gabe
 iltzeko txerria;
 erakutsi diote
 istillu gorria.

- 2/ Bi familiak zuten
 nolabait azia,
 erdi bana jateko
 kendu nai bizia;
 abillak egundaño
 beti malezia,
 lau lagunen artian
 zer agurezia,
 beintzat eskapatzeko
 izan du grazia.
- 3/ Fameli ori nor dan
 nai dezute jakin?
 Bi gizon eta bi andra
 beren izenekin:
 gizona bat Pepetxo
 ta bestia Antolin,
 emakumeak berriz
 Ana eta Katalin;
 laurak ere bazuten
 naikua zer egin.
- 4/ Naikua egin dute
 ori sumatzeko,
 bere odol da guzi
 lastoz erretzeko:
 zokor-mazua zuten (1)
 buruan jotzeko,
 idiari bezela
 kordia kentzeko;
 arakin bearrikan
 etzuten iltzeko.

---

(1) Argitaraldirik zarrenak *zokor-mazua* dio; geroztikako geien-geienak *zokor-mazua*. Guk uste, onela bear du, ta ala jarri degu.

- 5/ Mazuarekiñ jo du
 Pepetxok buruan,
 txerria gelditu zan
 illaren moduan;
 erretzen para zuten
 lastuaren suan,
 polañak jaso ditu
 sutu dan orduan,
 diabruak arturik
 igasi da juan.
- 6/ Bizkarra erreta ta
 golpia buruan,
 Jaungoikoak badaki
 zer ikusi duan;
 eriu-a-igasi
 bere enpeñuan,
 kamiñuen azpian
 sartu zan kañuan,
 gero billatu dute (1)
 gurrinka-soñuan.
- 7/ Txerri ori zegoan
 barrunen sarturik,
 gorde-leku polit bat
 beretzat arturik;
 billatu zutenian
 kontentuz beterik:
 «Len bezela eztauka
 igasi juaterik!»
 Ustez ipiñi zuten
 aseguratorik.

---

(1) Bertso-paperik zarrenak: *gero billatutzen*.
 Esan-nairik ez du. Orregatik beste paper guziak
 diotena jarri degu = *gero billatu dute*.

8/ «Zuek, emakumiak,
emen egin kargu,
abiatzen danian
gogotikan eldu;
guk beste aldetikan
zaituko degu,
len bezela lastua
sutuko diogu,
aizariaren gisan
aterako degu.»

9/ Azaria bezela
sutu dutenian,
atsuak bota ditu
kañu-baztarrian;
mokadurik etzeukan
artzeko lurrian,
asko korritua da,
ez dago urrian,
pakea eman digu
Bizkai'ko lurrian.

10/ Triste gelditua da
familia dana,
batez ere gaisoak
Katalin eta Ana;
zeñek artuko ez du
biotzian pena:
gauza ezkuratua,
igasi juana?
Ezpaiñak koipatzeko
buruz-bide ona!

11/ Adios egin die
kañuko atian:
«Zuen bildurrik ez det
aurtengo urtian!»
Billa ibilli dira
bolara batian,
egindako pausoak
berentzat kaltian,
apenas gelditu da
montañara artian.

12/ Eingo nuke apostu,
aditu dedanez,
ez dirala antojatzen
aurten urdai janez;
gaizki gelditu dira
txerririk ill gabez,
beatzak txupatzeko
alibiorik ez,
oliua biarko
koipiaren ordez.

13/ Garizuma santua
izanagatikan
ez daukate pekatu
egin bildurrikan;
auzotik ez badator
erregalorikan,
iñolan ezin ausi
bijiliarikan;
aurten ez dute oiek
bulda bearrikan.

14/ Txerri ori omen da
kasta soraiua,
pareta zar askori
gañera iua,
litxarkeriarako
bere jeniua,
gorputzetikan ez da
mamin jariua,
sei duroz pagatzen da
orren baliua.

15/ Artorik apenas du
etxian ikusi,
egunian bi aldiz
asunak egosi;
beste aziorikan
etzuten merezi,
argala dan medioz
juan da igasi,
urrengoan obeto
gizendu ta azi.

16/ Orra amasei bertso
bizkaitar oieri,
motibo orrentzako
ez dira geiegi;
iñork jakiñ nai badu
kausa orren berri,
zein lekutan pasa dan
komedia ori,
galdetu Azpeiti'ko
uztargilleari (2).

---

(2) Bertso-papera, «Vergara: Imp. de J. Lopez», Oxford, Bodleyan Library.

Paper onek, firma bezela, onela dio: *Ceferino*

Múgica. Ez dakigu nor izango zan. Egilla ala kopiartzallea? Izen-deitura oietako bertsolaririk ez degu entzun ifon izan zanik. Orregatik, beste argibiderik ikusten ez dan bitartean, ontzat artzen degu Nikolas Uzin'en esana, bertso auek bere aitorenak dirala alegia.

Len esan bezela, zarrena au da ta berari kopiatu diogu. Jarri-aldi onek argitaraldi asko izan du. Ezin ipiñiko ditugu emen bakoitzaren aldaketak, luzeegi joango litzake ta. Gañera, batetik bestera diferentzi gutxi dago. Orregatik, lenengo, argitaraldirik geienak dauzkaten aldaketak jarriko ditugu, ta, urrengo, argitaraldi bakoitzaren moldiztegia ta jaso nuan tokia.

Aldaketak: 1/1: Notizi bat nigana; 1/3: publikatuko banu; 1/8: iltzea txerria; 2/8: zer aunai esia (*sic*); 3/6: bestia Antolin; 4/2: oiek somatzeko; 5/3: txerria gelditu da; 5/4: ildako moduan; 5/5: erretzen para dute; 6/1: Bizkerra erria ta; 6/5: eriuari igesi; 6/9: gero billatu dute; 7/2: barruan sarturik; 7/7: ez dauka len bezela; 7/9: ustez gelditu ziran; 8/6: saiatuko degu; 8/7: lastua len bezela; 9/5: mokaurikan etzuan; 9/6: artutzen larrian; 9/9: pakea emango du; 10/5: zeñek ez du artuko; 10/10: buru-bide ona; 11/10: montaña artian; 12/6: txerria il gabez; 14/1: Txerri ori omen zan; 14/2: kastaz soraiua; 14/5: letxarreriarako; 15/6: etzuben merezi; 16/6: gauza orren berri; 8/2: egin emen kargu.

Bertso-papera, «Imp. de J. Díaz.—Irún», Inazio Zabala, Alzo.

Bertso-papera, «Imp. J. Díaz.—Irún», Getaria'ko Garro baserritik. Moldiztegi berean egiña dago, bafian beste argitaraldi bat da.

Bertso-papera, «Guernica.—Imp. Artística Goitia y Hormaechea»; ez nuan apuntatu zeñi jaso nion.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Oiarzun'go baserri batetik.

Bertso-papera, «Imp. de Saturnino de Diego.—Eibar», Errezil'ko Loita-azpikoa baserritik.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Jose Aldalur, Ugarte baserria, Azkoitia.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Mikela Labaien, Astaitzaga baserria, Leiza.

Bertso-papera, «Imp. Macazaga.—Rentería», Adeline Sarasola, Lexo bertsolariaren alaba, Antigua, Donostia.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Segundo Arrizabalaga, Azpeitia.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Errotaberri baserria, Igara, Donostia.

«Euskal-Erriko Kanta Zarrak», Tomo I, Imp. Macazaga, Rentería.

«Argia» asterokoa, bi zenbakitan, bañan ez dakigu zein egunetakoak diran.

«Euskal-Kantak», Euskaltzaindiaren ardurapean, Bilbao, 1960.

SOKIN BERTSOLARIA

**Jose Inazio Odriozola
(1832-1912)**

SOKIN BERTSOLARIA

Sokin bertsolaria, Jose Inazio Odriozola zeritzan. Bigarren deitura, bataio-agerian Orbide dago, ta eriotzakoan Orbea. Senideen bataio-agerietan ere Orbea dago.

1832 urteko Martxoaren 3'an jaio zan. Aita, Jose Inazio, azpeitiarra zan; ama, Maurizia, azkoitiarra. Aitaren aldeko aiton-amonak, Tomas eta Inazia Alberdi izan ziran; amaren aldekoak, Jose ta Franziska Azpiazu (1).

Sokin baserrian jaio zan; edo, papere-tan dagoan bezela esateko, Sookin'en. Baserri ori Loiola'tik amar bat minutura dago, gain batean.

Jaiotetxetik zetorkion, beraz, izengoitia; askok Sokin-zar esaten zioten. Sookiñ'ek gaur bi bizitza ditu; bertsolaria jaio zanean, bakarra izango omen zuan.

Sokiñen bertso gutxi jaso al izan degu; bertsolari izan zala esateko lain, besterik ez.

---

(1) Azpetia'ko 14'garren bataio-liburuan, 59'garren orri-aldean.

Azkoitia'ko alaba Brijida Arregi'rekin ezkondu zan. Emaztea, bera baño len il zan.

Bera 81 urterekin itzaldu zan, 1912 urteko Abuztuaren 20'an, bere jaiotetxean, erderaz «insuficiencia mitral» deritzaion gaitzak jota (2).

---

(2) Azpetia'ko 10'garren eriotz-liburuan, 102'garren orri-aldean.

PARETA ARRUA

Sokin, nekazariaz gañera, argiña zan.
Bein batez, ardi-txabola egin zuan Iza-
rraitz mendian, bañan bereala erori zan.

Andik denbora pixka batera, topo egin
zuan Juan Mari Atanorekin. Onek auxe
kantatu zion:

Sokin orrek egin du
pareta arrua,
ederki ikusten zan
kanpotik barrua;
arri eskasa eta
falta morterua,
orregatik izan du
azken agurua.

Ta Sokiñek onela erantzun zion:

Ori guztia ez da
Sokiñen kulpia,
atxurra eta palarra
eta paletia,

morteriorikan gabe
egin paretia,
nola nai zenduten ba
zutik egotia? (1)

---

(1) Marzelino Joaristi, «Atano IV», Azkoitia.

Lenengo bertsoa onela jaso nion Azkoitia'ko
Patxi Larrañaga'ri:

Sokin orrek egin du
pareta arrua,
argiyô izateko
txabola barrua;
arriya urruti ta
falta morterua,
argatik pasatu zan
an deskalabrua.

Ta Loiola'ko Inazio Zubizarreta'ri:

Sokin zarrak egin du
pareta arrua,
aizia nundik sartu
bazuan zulua;
arri txikirik ez ta
falta morterua,
argatik gertau zako
bere deskalabrua.

Azkoitia'ko Jandoneaniz baserriko Jose Irure-
ta'k lenengo bertso ori lau bertsolarik osatu zute-
la dio, bakoitzak puntu bana kantatuaz. Ta Patxi
Larrañaga'k bezelaxe eman zidan.

ERDERAZKO BERTSOA

Sokin bertsotan ari zan batean, Madriko kaballero bat agertu zan. Etzuan noski ezer entenitzen, da ia zer kantatzen ari zan galdetu zuan.

Ura gauza aundia zala esan zioten, be-rezkoa, Jainkoak emandako doaia, eskolan ikasten etzana...

Orduan, ia erderaz kantatuko zuan galdetu zuan kaballero arek. Esan zioten Sokiñi arek zer nai zuan, ta onela esan zuan:

—Zandando miranda morena!

Ori omen zan aren maldizioa. Gero onela jarraitu zuan:

—Nola nai dek nik erderaz kantatzea, askotan euskeraz zer kantatu ezin asma-turik egoten gaituk eta! Bañan berealaxe korapillatuko diat erderaz ere zerbait!

Sokin, Marruketan gerratean zebillela, erderaz pixka bat ikasia zan. Ortaz gañera, bazekian etzuala jaun orrek lo egi-

teko tokirik ostatuan arkitu, eta orregatik onela kantatu zion:

*Siete y siete catorce
y siete veintiuna,
siete y siete catorce
y siete veintiuna;
el que no tiene cama,
el que no tiene cama
que duerma en la luna. (1)*

---

(1) Jose Amenabar, Loiola, Azpeitia.

ARREBAREN DOTEA

Azpeitia'ko Astoko baserriko mutilla Sokiñen arreba batekin ezkondu omen zan.

Ezkon aurretik bederatzi milla errealeko dotea agindu zion Sokiñek arrebari, bañan, garaia eldu zanean, sei millakoa eman.

Ta Loiola'ko Iturbide zarrak edo garai artako beste bertsolariren batek onela kantatu zion urrengo batean:

Mundu onetan baituk
amaika ongille,
Sokin zarrak erten dik
txit gizon abille:
arrebai aindu zizkan
bederatzi mille,
oain sei emanda «Astoa»
izurra dedille! (1)

* * *

Loiola'ko Jose Amenabar'ek beste one-

---

(1) Inazio Zubizarreta, Errementeri, Loiola, Azpeitia.

la eman dizkigu bertso ta gertaera auek,
orri batean idatzita:

Sokiñ au atera da
txit gizon abilla,
alabai aintzen zizkon
bederatzi milla;
neskatxa ederra eta
izketa atsegiña,
oain lau eman da Astotxokin
or konpon dedilla!

Jose Mari Errekarte'koak Sokiñi kantatutakoa: Sokiñek agintzen zion oni bere alaba, baña gero ezkondu zan Astotxo basarrira. Basarri au dago Loiola'tik Azpeiti'ra erdi bidean. Jose Mari au ill zan (G.B.). Bere semea pameliakin bizi da Iturbide baserrian, Loiola balleran. (Errekarte'tik Iturbide'ra Jose Mariren denboran aldatu ziran).

ERIOZAKO ORDUAN

Iltzera zijoala, bertso au kantatu omen
zuan Sokiñek:

Abixuka ai zaizkit
beste mundutikan:
ia zertan naguen
emen alperrikan;
biraje luzia ta
ni're bakarrikan,
juteko gogorik ez
daukat oraindikan! (1)

Azkoitia'ko Larrume-aundi baserriko
etxejoaunak beste onela eman zidan:

Oska ari zaizkit
beste mundutikan,
ia zertan naguan
emen alperrikan;
birerik jakiñ ez ta
nago bakarrikan;
oaindik abiatzeko
eztet gogorikan.

---

(1) Jose Irureta, Jandoaneaniz, Azkoitia.

MUNO TA OTSOLARRE

**Jose Manuel eta Diego Soraluze Azkarate
(1840-1913) (1846-1917)**

MUNO TA OTSOLARRE BERTSOLARIAK

Muno ta Otsolarre bertsolariak anaiak ziran, da Azkoitia'ko Korta baserrian jaiok.

Muno, Jose Manuel zeritzan; 1840 urteko Agorraren 9'an jaioa zan (1). Arrieta-Muno baserrira ezkondu zan; orregatik esaten zioten Muno.

Otsolarre, berriz, Diego Maria zeritzan, bañan danak Diyo esaten zioten. Oni ere, Otsolarre baserrira ezkondu zalako erantsi zioten izengoiti ori. 1846 urteko Abuztuaren 9'an jaioa zan (2).

Deiturak, Soraluze ta Azkarate zituzten.

Aita, Tomas, azkoitiarra zan; da ama, Maria Jesus, anzuolarra. Aitaren aldeko

---

(1) «Libro primero de bautizados de la iglesia parroquial aneja de los Santos Mártires Emeterio y Celedonio, de esta villa de Azcoitia», 154'garren orri-aldean.

(2) Liburu berean, 176'garren orri-aldean.

aiton-amonak: Agustin eta «Josefa Ignacia de Arrizabalaga»; amaren aldekoak: Manuel eta «Lucía de Arostegui».

Jaio ziran etxea, Korta, mendian dago; Arrieta-muno ere bai; bañan, ala ere, Otsolarre ori bai mendi-mendian dagoala! Ura ikusita ez da gaitza sinisten, garai batean izenaren jabe izango zala.

Ain zuzen, Guerra jaunak dionez, antziñako denboretan, elizakoak Zumarraga'tik mendi-etxe batera eramaterakoan, zaintzalleak jartzen zituzten an da emen, otso asko zebillelako ta apaiza ta laguntzalleak bizi-arriskuan jartzen ziralako (3). Ta Otsolarre, Azkoitia ta Zumarraga bitartean dago, Izazpi ta Oleta mendien ega-lean.

Korta, Arrieta-Muno ta Otsolarre, Azkoitia'ko partean, Martirietako ballaran daude.

Muno ta Otsolarre'k ez digute bertso-paperik utzi; bai, ordea, aotik aorako zenbait bertso. Orietatik jaso al izan ditugunak, emen ditu irakurleak.

Muno, 1913 urteko Abuztuaren 26'an il

---

(3) Juan Carlos de Guerra: «Estudios de Heráldica Vasca», 375'garren orri-aldean.

zan, irurogei ta amairu urterekin, pulmo-
niaz (4).

Ta Otsolarre, 1917 urteko Martxuaren
14'an, 71 urterekin, *bronconeumonia*'z
Mendizabal baserrian (5).

---

(4) Azkoitia'ko 10'garren eriotz-liburuan, 345'-
garren orri-aldean.

(5) Liburu berean, 482'garren orri-aldean.

BARRABAS

Arrieta-etxetxo'ra ezkondu zan Barrabas esaten zioten bat, mutil zakarra, puer-tea izana oso.

Arrieta-etxetxo'n, gizona il da, ama-alabak, emakumeak bakarrik zeuden, eta berak eztaietako trasteak plantatu bear; ta egin du Barrabas orrek aurreko egunean joan da dagoan bei plakoena il, kastu gutxiago egitearren.

Eta Muno, bestekoa, zer matantza egin ote duan ikustera joan da ganbarara, ta bei zar ori ezagutu du nola iltzen edo narrutzen ari dan, da bertsoa kantatu zion:

Barrabas'ek eztaietako
il duan bei zarra,
ogei urte badira
ori jaio zala;
azpitik ezur eta
gañetik azala,
ori ezta bigunduko
mamiya bezela! (1)

---

(1) Bertsoa ta kontaera: Jose Sudupe, Miramonte, Martirietan, Azkoitia.

Bertso au beste onela eman zidan Martirietako Iturbe baserriko Inazio Mendizabal'ek:

Aditu det Etxetxo'k
beia il duela,
ogei urte badira
ura jaio zala;
barruan ezur eta
gañian azala,
eztegu're bigunduko
mamia bezela.

★ ★ ★

Barrabas orri, ezkondu ta geroagoan,
astoak umea egin dio, ta kaso aundirik
ez astoari; ta, ala, astakumea besteko ate-
-ondora joan da, belarriak ixekian ditua-
la, ia akabuan; ikusi du Muno orrek eta:

Testamentu-eintzia
al dabilizu aurten?
Ezin ziñeke noski
bizirikan erten;
amak esne gitxi ta
eztakizu jaten,
eztakit zure etxian
zer pentsatzen duten! (2)

---

(2) Kontaera ta bertsoa: Jose Sudupe, Miramonte, Azkoitia.

ETXEKOAI

Joan ziran Villarreal'ko Lizarralde'enera bi eguneko Santa Luzietan, semea dultzaiña jotzera ta aita bertsotara.

Da gabeen jardun, usatzen dan bezela, batak dultzaiña jo ta besteak bertsoak kantatu.

Gabeen lo egin da urrengo egunean balcoira irten du semeak, zer eguraldi zegoan-edo, ta dultzaiña jo du, diana: *traka-tra traki...*

Jo du, ta erten du, berriz, aitak balcoira, ta:

—Muno, Muno, bertso bat, bertso bat!

Neska-mordoska bat zegoan aurrean, Villarreal'ko kale-aldapan, da aiek bertsoa nai zuten.

Ta Munok:

Andragai billa etorri gera
eztet esaten gezurrik,
gure mutiko gizarajo au
aspertu zaigu bakarrik;

zatar samarrik eztu nai eta
ezin topatu ederrik,
atzokua ta gaurkua ere
pasako'itugu alperrik! (1)

Munoren alabak beste onela eman zidan bertso au:

Gure Julian gizarajo au
aspertu zaku bakarrik,
andragai billa etorri gera,
eztet esango gezurrik;
zatarrik ere ez genduke nai,
ezin billatu ederrik,
atzokua ta gaurkua ere
pasa ditugu alperrik.

✧ ✧ ✧

Garai artan, meza nagusi ondorenean ez omen ziran tabernara joaten, Martirietan beintzat. Norbere etxera joan da ardoa ta ogia edo olako zerbait artzen zuten fameliko guziak.

Igande batean, artan ari ziran, Munoren semearen semea seaskan an bertan zegoala.

Ta Munok au kantatu zion bat-batetan:

---

(1) Bertsoa ta kontaera: Jose Sudupe, Miramonte, Martirietan, Azkoitia.

Jose Manuel emen daukagu
ederra eta gizona,
sano bagera onekin oaindik
atâko degu gizona,
baldin goguan artutzen badu
Muno zarraren esana;
ederra bakarrik ez degu biar,
umilla eta zuzena. (2)

---

(2) Munoren alabari jaso.

JOSE ITURBE'KO

Otsolarre ta Muno, biak Korta'koak
omen ziran; Muno lenago ezkonduakoa
Otsolarre baño.

Otsolarre ori artean ezkondu gabea
zalarik, Santa Luzietan, Zumarraga'n,
Martirietako bost bertsolari kantu-lanean
izanak ziran.

Ta batenbatek galdetu omen zion Diyo
orri ia nundik zebillen edo nun izan zan
bertsotan, da erantzun omen zuan Zuma-
rraga'tik zetorrela.

Urrena galdetu zioten:

—Zein ziran bertsotan?

Ta bertsoa kantatu omen zion:

Bi Korta'ko giñan da
beste bi Monte'ko,
bostgarrena genduan
Manuel Muno'ko,

len ere iñoiz botiak
aldi bat olako;
onena palta degu
Jose Iturbe'ko. (1)

✧ ✧ ✧

Jose Iturbe'ko ori Otsolarre ta Muno
baño zarragoa omen zan. Ta Otsolarre
bertsotan fama pixka bat artzen asia, ta
Azkoiti'ko bertso-zale batzuek puntu au
ipiñi zioten bein batean:

Bertsolairik onena
zein dago Martiten?

Ta Diyok:

Aspaldin probau gera
amaika tokiten;
nik au juzgatutzen det,
ez dakit dakiten:
Iturbe'k du txapela
jun dan aspalditen. (2)

✧ ✧ ✧

---

(1) Rafael Zubizarreta, Martirietako Zendoia
baserrikoa, Azkoitia.

(2) Rafael Zubizarreta, Martirietako Zendoia
baserrikoa, Azkoitia.

Jose Iturbe'ko ori nere aitaitaren aurrekoa zan. Mendizabal izango zuan apellidua.

Iturbe baserrian bizi zan, bañan berez emendik joana zan, Azkoitia'ko Artxamendi'tik. Etzan gaur aña taller ta fabrika egongo, an gora baserrira joateko. Baserria ez, ardi-txabola bat bezela omen zan garai artan beintzat.

Atxurrean asi omen zan antxe, soroak-eta preparatzen, da kitto; artean ezer ere ez omen zegoan da.

Nik aren bertsorik ez det aditu. Korta'ko Juan Mari zanari ikasi nion bat. Kalera etorri zan batean kantatu omen zuan:

Or goien para naute
etxe berri baten,
ez dakit zer tokitan
alojatu nauten;
laborerik ez det izan
igez eta aurten,
guztiari largata
obeko deu erten. (3)

---

(3) Inazio Mendizabal, Martirietako Iturbe baserrikoa, Azkoitia.

VILLAREAL'EN

Villarreal'ko pelota-toki ta plaza berria estrañatu ziranean, Muno ta Otsolarre bi anaiak bertsoara eraman zituzten. Ondorenean bertso au kantatu zion Munok Otsolarreri:

Ia, Otsolarre, segi
lenagoko trazan,
Muno esaten dioten
aitona're an zan;
etziran asko lotsatzen
Villarreal'ko plazan,
oska ibilli ziran
euskaldunik bazan. (1)

★ ★ ★

Villarreal'ko plaza berria egin zutenean, bertso au kantatu omen zuan Otsolarre'k:

Erri oni ematen diot
zerbaiteren traza,
altuan ibillita beronek
irabazi dio baza;

---

(1) Munoren alabari jaso.

baratzak ziran emen lenago,
oain jarrita dago plaza,
ez da izango len añeko
porru eta aza.

Bertsoa oso baldar dago neurrian, Du-
darik ez da Otsolarre'k etzuala orrela
kantatuko. Bañan neri orrelaxe eman zi-
daten. Azkoitia'ko Aranguren-etxeberri
baserrian jaso nuan.

MUNOREN BIGARREN ANDREA

Muno bi bider ezkondu zan. Lenengo aldian, Azkoitia'ko alaba zan Josefa Sudupe'rekin. Ta bigarrengoan, Zumarraga'ko alaba zan Eustokia Zabalo'rekin. (1)

Bigarrengo emazte oni buruz, bi gertaera jaso ditugu. Lenengoa, Martirietako Iturbe baserriko Inazio Mendizabal'i zor diogu. Orra nola esan zigun:

«Diyok kantatu zion bere anaiari, Muno zanari, bigarren aldian ezkontzean:

Konsideratzen jarri ezkeru
au munduaren tristia!
Urtietan aurrera dijoa,
jeniyuetan gaztia;
lenago andra bat urratu eta
orain artzera bestia,
olako gizonak merezi likek
bizkar-ezurra austia.

Nik ala aditu izan det. Bigarren an-

---

(1) Muno'ren eriotz-agiritik artu ditugu izen auek: 10'garren eriotz-liburuan, 345'garren orri-aldean.

drea ezagutu nun nik ere, Munorena. Txiki bat zan.»

☆ ☆ ☆

Ta bigarrena ere, Inazio Mendizabal oni berari jaso genion. Onela esan zigun:

«Azpeiti'ko perian juntatu omen da Muno zana errezildar batzuekin, Ta arto-kontua, ta Errezill'en arto aundiak zeudela, errezildar oiek. Ta Muno zarrak esan zien:

—Bai, alaxe da ba! Alaxe da! Gure andrea joan zan lengo batean, da, Jesus!, besoa luzatu ta ezin arrapatu lorarik eta ezin arrapatu!

Errezildarrak esan omen zioten orduan ia nun bizi zan. Ta Munok:

—Santu Martirietatik gora an menditontor batean!

Orduan antzeman zioten errezildarrak:

—Au guri illea artzen ari dek! An olako artoa ote da ba?

Eta parre egin omen zioten. Noski, eskua jaso ta ezin lorarik arrapatu andreak, txikia zan da.

Ta orduan bertsoa bota omen zuan Munozanak:

Gizonak egia esateko
bear du baloria,
gure soruan artuak
ori koloria!
Buruik ez dakit baña
atâ dik loria,
pamelie mantentzeko
au dek laboria!

MARTIRIETAKO BIDEA

Bergara'n lenago pesta aundiak izaten ziran Pazkua - bigarrenkoz: bertsolarien premioak eta lekaio-egilleenak eta orrelako zerak.

Emendikan ere lekaio-egilleak joan oi ziran, da Diyo ori ere bai aiekin batera, bertsoan egitera edo aditzera, afizioa duan gizona ola ibiltzen da-ta.

Joan da ta, etxea urruti; gabean andik berandu abiatu ta, etxera orduko eguna zabaldu.

Andrea berriz erritan da, ez dala burutzerik etxean da, gañeko aldeko pagopera joan da etzanda zegoan.

Pazkua-irugarrenko Martirietako pesta, eta badator gizon bat goitik bera, beste batekin etorri bear zuana, besteak iges egin da bera bakarrik. Eta:

—Kaixo, gizon! Preskuran?

—Bai!

—Emen ikusi al dezu gizon bat pasatzen lentxeago?

Ta:

Emen bat pasatu da
egunan sentiyan,
gañera juana da
alegin guziyan;
ala segi badiyo
bide guziyan,
orain alde aundik gabe
aure Azkoitiya'n.

Kantatu zion, da:

—Jeee!!! Unorekoak al gaude? Emen-
dikan sekula enaiz pasatu ta Santu Mar-
tirietara bidea topatzen erreza al daukat?

Ta:

Bidia topatutzen
eztaukazu gaitza:
aurreko etxe orri
Artzala deritza, (1)
orrek gañeko aldi
zuri-zuri aitza,
ortxe pasa biar dezu
zuzen bazabiltza. (2)

☆ ☆ ☆

---

(1) Artzala: Arrizabalaga.

(2) Kontaera ta bertsoa: Jose Sodupe, Miramonte, Martirietan, Azkoitia.

Bertso eta gertaera auek onela jaso dizkiogu Azkoitia'ko Patxi Larrañaga'ri:

Astelen-goiz baten egunsentian atariko intxaurpean omen zegoan. Etzan otzik izango noski. Bera ere etzan otz egongo.

Garai artan zan oitura bat, bestetan «martopillak» eta Azkoiti'n «marturiyak» esaten zitzaiona. Gaur galdu da, zoritxarrez. Aur bat izaten zanean fameli batean, andik amabost egun edo ogei ta bira, egiten zuten parienteak billera bat, merienda bat.

Eta marturietara zetorren batek, intxaurpean zegoan anaiari Marturietara bidea ia nundik zegoan galdetu zion.

Nik ezagutzen det Artzabal baserria, ta aren inguruan dauden aitzak ere bai; ta onela erantzun omen zion bertsotan, izketan esan bearrean:

Or goiko etxe orri
Artzabal deritza,
or goien nun daukazun
zuri-zuri aitza;
bide ortatik zuzen
baldin bazabiltza,
Martita billatutzen
ez daukazu gaitza.

Andik pixka batera, lengo eran egongo
zan ura, ziar etzanean, eta beste andre-
-gizon batzuk:

—Adiskidea, egun on!

—Bai zuri ere!

—Emen ikusi al dezue gizon bat pasa-
-tzen?

Eta erantzuna bertotan aiei ere:

Gauz ori esango'izut
nik oraiñ itz biyan:
gizon bat pasatu da
egunan sentiyan,
presa duela eta
egiñal guztiyan;
ala segitu baio
ura Azkoitiyan. (3)

---

(3) Adierazpenak eta lenengo bertsoa: Patxi Larrañaga, Azkoitia.

Bigarren bertsoa, Martirieta'ko Iturbe baserri-
ko Inazio Mendizabal. Onek dionez, lenengo igaro
zan gizona Martirieta'ra zijoan promestun bat
omen zan.

ERBI-EIZTARIAK

Otsolarre'ko Diyo ori joan da kalera batean, ta eiztari-kontua, ta erbirik ba al zegoan, da:

—Erbia? Arto ta baba danak jan bear dizkigute!

—Ez al zerate eiztariak joaten?

—Eiztariak? Bai makiña bat! Etorri zaitzte arrapatzera edo bialtzera edo zeozer egitera! Ez degu bestela babarik izango ta! Ardagaiak ere gabeen sutan ipiñi ta bildurtzen-da gau guzian an ibiltzen gera, bañan ala ere jaten dute alde batetik ez bada bestetik!

—Ba urrengo jaiian etorriko gera, ta bota edo bialdu zeozer egingo degu!

Ta etorri dira. Bean arta artean batzuk txakurrekin, ta goien zazpi lagun badaude zai, betik gora etorriko ote dan, da atera dute erbia betik gora!

Da tira ta tira ta tira, tira batek eta tira besteak, eta erbi ori aurrera!

Diyo, goiko pareta gañean, zer egingo

zuten, lenagotik zegoan esperuan, etortzen bazan etzala girorik izango ta. Ta danen tartetik pasa ta erbiak iges betik gora, ta:

—Diyok, erbia nora joan da?

Ta Diyok:

Erbiya jaiki da
soro-pendizetik,
gaixuak ixtilluak
ikusiyak zetik;
zazpi tiro tira ta
ala ere zutik,
mendi aldera laixter
ankak jaso zetik. (1)

☆ ☆ ☆

Bertso au beste onela jaso nion Martirietako Zendoia baserriko Rafael Zubizarreta'ri:

Egi bat esango det
naguan lekutik:
erbia aurrian da
txakurrak atzetik;

---

(1) Kontaera ta bertsoa: Jose Sudupe, Miramonte, Martirieta, Azkoitia.

zazpi tiro tira ta
ala ere zutik,
mendien gora anakak
azkar jaso zetik.

☆ ☆ ☆

Gero, urrengo, kalera joan danean, ka-
letar danak jakin zuten ba zer gertatu
zan, da danak ari itzegiteko desiotan; da:

—Otsolarre! Erbirik-eta ikusten dezu?

Ta Diyok:

Atzo bat ikusi nuan
geure basuan,
egunaren erdiyan
lo gogor zeguan;
jun nitzen eskuekin
eltzeko asmuan,
pixkaten egon balitz
arrapatzen nuan!

Lo omen zegoan begiak itxita zearo, ta
eskuekin arrapatu bear duala joan da, ta
besteak, sasi-otsa edo zeozer atera dua-
nean, esnatu ta anka egin zion! (2)

---

(2) Kontaera ta bertsoa: Jose Sudupe, Mira-
monte, Martirietakoa, Azkoitia.

Munoren alabak beste onela eman zidan bertso au:

Gure etxe azpiko
soruaren muen
topatu det erbie
lenbiziko luen;
eskue iya-iya
ondoraño luzatuen,
akordatu ez balitz
arrapatzen nuen.

Ta Martirietako Iturbe baserriko Inazio Mendizabal'ek onela esan zidan bertso au:

Etxetikan urrengo
mugaren onduan
erbiya ikusi det
lenbiziko luan;
kolpia tira diyot
eltzeko asmuan,
pixkaten egon balitz
arrapatzen nuan.

ERRETIRA TXARRAK

Ba, joan dira anai biak Zumarraga'ra Santa Luzietara, ta, an ere beren moduko lagunak topatu ta, bertsoa kantatu ta bertsoa kantatu...

Ala, Otsolarre orri anak oztu edo ez-takit zer egingo zitzaion, elurra egoten zan askotan da. Beintzat, etxera-guria lenago Munori baño. Etxera joan bear zuala anaiari esan zion da:

—Oraindikan!..

—Ni banatxiak ba!

Ta aura parolarekin etorri da. Oera joan, da lo-puska bat egin ondoan, etorri da bestea bueltaka abarrean. Atea jo du ta:

—Zein da?

—Neu nauk! —esan zion anaia Muno orrek.

—Zer dabillek?

—Argia bear diat!

Oraindikan bide-puska bat falta zuan da.

Jaiki da ta orduan kantatu zion:

Hermano, ze esateâ nuan
goguan arrazak;
gizona galdutzen dik
erretiroik-ezak;
eskarmentatutzen
ez gaituk errezak,
majo batuak dituk
bireko lokatzak!

Ta Munok onela erantzun zion:

Zumarraga'tik ez da
bide erosue,
pixka bat eran eta
begitan lausue;
argatik eskatu'izut
sututa lastue,
hermano, etzera beti
gaur bezin txintxue. (1).

Lenengo bertsoa ta gertaera, diferente xamar kontatu dizkigu Azkoitia'ko Patxi Larrañaga'k:

«Azkoitia'n baserri bat, Santo Martirietako balleran, Muno. Nere ama zanak angoak asko ezagutu zituan, edade bat samarrekoak izango ziran da. Nere amak bertso asko kantatu zidan neri aien gain,

---

(1) Kontaera ta bertsoak; Jose Sudupe, Miramonte, Azkoitia.

gaur akordatzen ezpazait ere; bañan bat gogoan daukat nola esan zidan:

Diyo omen zan parrandatik etxera zi-joana, Santo Martirietan eguna zabaldu arte egona.

Ta anaia, parranda egin gabe, egunsentian atxurrean asi omen zan alboko baratza edo soroan.

Ta Diyo Santo Martirietatik balantzaka ta lokatzaz betea. Ta lanean ari zan anaiak onela kantatu zion:

*Hermano, bitu dituk
bideko lokatzak,
eskramentatzen ere
ez gaituk errazak;
gizona galdutzen dik
erretiro-ezak,
nik zer esan diaten
goguan artu zak.»*

★ ★ ★

Diyo zana-ta, Azpeiti'n perian izan ta gora, Martirietako benta edo tabernara, eldu ziran.

Martirietako tabernariari Ani esaten zioten, Ani zarra. Martirietako tabernaria auxe zan orduan.

Azpeiti'tik peritik joan eta pentsatu omen dute atea jo tabernan eta Ani orri ura eskatuko diotela. Etziran egongo ura edanda beraiek, bañan beintzat ura eskatu bear diotela.

Ala, jo diote atea ta erten du Ani orrek.

—Ura! —eskatu omen zion Diyo zanak.

Ta jiratu ta joan omen zan barrura, sukaldera. Irabazkia, *pasadera* edo zera ori da. Guk ala esaten diogu beintzat. Lenago kertenarekin-ta izaten ziran antigualeko irabazkiak. Alako aundi bat urez bete, ta kertenetik artu, ta esku batekin eutsi beetik Ani orrek, eta Diyo zanari esan omen zion:

—Artu! Edan zak, ura bear baldin badek!

Ta parrez ekin omen zioten. Alkandora utsik omen zegoan Ani ori. Eunezko alkandora aundiak izaten ziran orduan, liñuakin egindakoak. Eta jiratu zanean, uzkerria egin omen zuan Ani orrek, eta Diyo zanak kantatu omen zion:

Toki guzietan iguela da
gaztaña orren errenta,
erosita ere zerbait badu
ala geiago erreta?

Bat ere ez dute balio
idukitzia gordeta,
ori dabillen tokian dantzau
biarko dek korneta. (2)

★ ★ ★

Gure aitita zana ta Otsolarre ori biak lagunak ziran. Ta Zumarraga'ra joan dira astoarekin; arkumak artu astoan da arkume saltzera. Eta goizean joan da eguna pasatuta, gabean ere an, eta goiz-aldera etxera.

Oleta'ko gurutze aldean esan omen zion gure aitita zanak:

—Etxera joan da zer esan bear zioagu?

—Ba, arkume bana jan degula, baña ardiak esnea emango duala beintzat eta, antzua izan balitz ere pasatu bearuko zala ta, orrelako erremedioren batzuk emango ziozkagu!

Eguna zabaltzen asten da ta, abiatu dira partituta, da Oleta'tik Otsolarre'ra pagadi aundi bat zegoan, da ontzak azkenean erretiratzerakoan:

—Oi dek! Oi dek! Oi dek! Oi dek!

---

(2) Kontaera ta bertsoa: Inazio Mendizabal, Martirietako Iturbe baserrikoa.

Ola jarduten dute. Ta asten zaizkio Diyo orri ontza bat edo bi «oi dek!» bategen eta «oi dek!» besteak, eta.

—Neri burlaka! Au dek latia!

Gero, berriz, badijoa aurreraxeago ta, soroaren goeneko sagarraren puntan beleaveak:

—Aaaa! Aaaa! Aaaa! Aaaa!

Ekin diote berriz ta:

—Jesus, auxe dek burla egitea orregatik! Eguna zabaldua ni ez nauk geiago etxera etorriko! Au ez dek idia! Ontzak eta bele danak burla neri artuta? (3)

---

(3) Jose Sudupe, Miramonte, Martirietakoa, Azkoitia.

ARDIAK

Joan da, errekaduren batekin edo, Otsolarre'ko Diyo Muno'ren etxera, ta ardi bat bi ume eginda portunatu zitzaion Muno'ri.

Ta Otsolarre orri asi zitzaion bi ume egindako ardi ori pamatu ta pamatu ta pamatu: «Alako ardirik!» eta eztakit zer ta badakit zer, ta:

—Iri ez dizkitek egingo, bañan neri aurtan ere egin zizkidak onek beintzat bi! Ikusten al dek nolako arkume dauzken bi?

Ta, ala, Diyori eman dio gogoia bertso kantatzea:

Ardi onen goraberak
danak bisten daude,
au baño obiaguak
gurian badaude;
olaiñ ona baldin bada
sekatu ta gorde,
garizuman jateko
bakillauan orde!

Asarratu zaio ta ez agur ta ez ariyo
partitu izan bear zan! (1)

★ ★ ★

Ardi eskax xamarrekin omen zijoan
bein batean Otsolarre.

Negua zan da elurte aundia zegoan. Ar-
diak ezin eraman da ezin ekarri ibilliko
zan jendea. Berrogei eguneko elurtea izan
omen zan, Martxoko elurtea.

Ta eskaleren bat bidean billatu. Ta
nora zijoan galde omen zion eskaleak, da
au kantatu omen zion:

Ardiyak artu eta
aruntz barrutira,
bildur naiz juaten
oso urrutira;
birian geldituta
kontu txarrak dira,
batzueri bultza ta
bestieri tira,
nola izango ote da
gure erretira?

Gero eskaleak atzera kontestazioa bota
omen zion:

---

(1) Kontaera ta bertsoa: Jose Sudupe, Mira-
monte, Martirietan, Azkoitia.

Probatu ez duenak
orrelako gaitzik,
ezin leike atera
gai orretan itzik;
ia danak galduta
geatzen zeran utsik, (2)
zure ardiyetatik
askotatik gutxik
eztute adituko
kukuaren otsik. (3)

---

(2) Rafael Zubizarreta.

(3) Kontaera ta bertsoak: Tomas Zubizarreta, Zendoia. Martirietan. Azkoitia.

Bertso auek len ere argitaratuak ditu Auspoa'k (60, 146'garren orri-aldian), Itxaspe'ko Jose Marirenak bezela, An daudenez, beste irurekin bost bertsoaren jarri-aldia osatzen dute.

ASTOAK

Ba, batean Diyo orrek, Otsolarre'n negu luzea ta, lastuak eta belarrak kastatu ta, ganaua sobre-antzean da, pentsatu du astoa larrera eramatea mendira.

Eraman du aurrean, da atzenean, lagatzerakoan, kantatu dio:

Eztaukezu zaila
ondo izatie:
euria eiten badu
amen txabolie;
egunez otie ta
gabien kôstie,
nai dezun aña ja'izu,
baukezu astie! (1)

✱ ✱ ✱

Otsolarre baserri ortan iru bat asto beti larrean ibiltzen omen ziran; lanik ez ta bota basora ta antxe. Gure aita zanak ala esaten zuan.

Ta Korta'ko aizkolari zana, Joxe Korta zana, illoba zuan Diyo orrek.

---

(1) Kontaera ta bertsoa: Jose Sudupe, Miramonte, Martirietan, Azkoitia.

Ta emen bean bazan gaztañadi bat, eta gaztañadi ortatik ganaduairekin-da eramateko aldrebek, eta astoak arrapatu egiten omen zizkion osabari Joxe Korta zanak. Ta ortik gaztañetia egindakoan atzera bialdu.

Ta Diyo ori joan da Santa Luzira astoak saltzera, ta Villarreal'ko kale barranean beera badator atzera astoakin, saltzeke, etxera.

Ta Korta aizkolaria zana ta oiek, gazte-kuadrilla, Santa Luzira orduantxe. Diyo etxera ta besteak Santa Luzira.

Esan omen zion Korta aizkolari zan orrek:

—Osaba, asto zarrak dauzkazu, joñe!
Asto zarrak dauzkazu!

Ta bertsoa kantatu omen zion Diyok:

Iñola ere ezin diteke
izan beti gazte,
nolabait dabillena
zartutzen dek laste;
auei egiña iezu amaika
ibillera triste,
izketan balekite
esango lituzke. (2)

---

(2) Kontaera ta bertsoa: Inazio Mendizabal, Martirietako Iturbe baserrikoa.

EZTAIETAN

«Korta zarra Otsolarre'n eztaietan dul-
tzaiña jotzen omen zan. Ta afalondoan
etxera joan bear zuala esan omen zuan,
andrea triste egongo zala-ta. Ta Diyo za-
nak au kantatu omen zion:

Zure andrie nola
egongo da triste?
Loak artuko zuen
oera ta laiste;
aura ezta etorriko
onuntz zure eske,
kuidako orrengatikan
gelditu zindezke!» (1)

Semea ezkondu zitzaion. Eta maiian,
bazkaritan, atzenean, denbora artan oitu-
ra zan bezelaxe, esan zion neskaren aitak
bandeja ekartzeko, dotea eman bear dua-
la.

---

(1) Kontaera ta bertsoa: Tomas Zubizarreta,
Zendoia, Martirietan, Azkoitia.

Bandeja ekarri du eta, dotea eman du aita orrek, eta gero, eztaietara joaten ziran danak, duro bana bota bear izaten zuten. Bota batek duro bat eta bota besteak, eta *tripiti trapa* ta *tripiti trapa* jartzzen zan bota ta bota.

Eta atzenean, kastatu zanean zera ori, bertso kantatzea pentsatu zuan Diyo orrek:

Gurian andra berriya
gaur ekarri dute,
gañera konpletua
arrio ta dote;
erropak e baditu
komora bat bete,
au gurera bealtzea
naikua eiñ dute. (2)

---

(2) Kontaera ta bertsoa: Jose Sudupe, Miramonte, Martirietan, Azkoitia.

BIDEAN

Aitzkorri'ko gurutzeak gerriko miñen kontrako birtutea omen dauka. Ta Muno bertsolaria berrogei ta bi urtean urterik utsegin gabe joan izan zan araño.

Urte batez, andik Urbia'ra jetxita, artzai bertsolari ezagun batekin topo egin zuan, eta alkarrekin bertso-saio bat egin zuten.

Despeirakoan Munok auxe kantatu zion:

Ni baño geiago da
ori bere ustez,
orretzek alako bi
iya badet urtez;
naikua izango degu
oraiñ orrenbestez,
andriari eskumuñak
eman nere partez. (1)

✧ ✧ ✧

---

(1) Munoren alabari jaso.

Ba, badatoz batean kaletik etxera iru edo lau lagun, edo eztakit zer izango ziran, egun-pasa eginda, dianai bertso bana kantatuaz Diyo ori koplari dala.

Ta Martirietako bentara allegatu dira, ta txakurra ate ondoan gogor samar, ta:

—Diyo, kanta'iok ba orri ere bat!
—esan diote.

Txakurra, ze iten ago
emen atariyan?
Sarri oi dan bezela
etxeko guardiyan!
Bazkairik ez al ditek
eman eguardiyan?
Illia asiko zak
berriz e ipurdiyan! (2)

☆ ☆ ☆

Muno zarra-ta, ikazkiñen ari omen ziran. Mutil-taldea basoan, da gau batean, aiek lo zeudela, txondorrak garretan. Da Otsolarre'ko Diyo zorrotara omen zijoan astoarekin, da au kantatu omen zien:

---

(2) Kontaera ta bertsoa: Jose Sudupe, Miramonte, Martirietan, Azkoitia.

Bertso onek jabe asko du. Lenengo Txirritarena bezela jaso nuan. Auspoa 18-19, 187'gn. orri-aldean; urrena. Iturzaeta'rena bezela, Auspoa 86-87, 20'gn. orri-aldean. Ta orain, irugarrengoz.

Egi bat esango det,
enaiz gezurretan,
Otsolarre'tik Diyo
da ba gaur zorrotan:
mutillak lo zeuden da
txondorrak garretan,
ia, mutillak, ia
segitu orretan,
Artzela gerauko dek
zuekin zorretan. (3)

Artzela, Arribalaga'ren laburpena da.
Arrizabalaga, berriz, Martirietako baserri
baten izena da. Ango gizonaren kontura
ari omen ziran ikazkintzan.

★ ★ ★

Epelde baserrian Pedro Txiki esaten
zieten tanborrero bat omen zan.

Artzai ibiltzen omen zan, da Otsolarre
an bidean portunatuko zan da bertso au
kantatu zion:

Txistua musuan da
danborra besuan,
Epelde'ren ardiek
orruez basuan;

---

(3) Kontaera ta bertsoa: Tomas Zubizarreta,
Zendoia, Martirietan, Azkoitia.

neskatilla ederrik
ikusten bazuan,
utzi ardiak eta
festara zijuan. (4)

★ ★ ★

Epelde oni kantatua, beste bat ere ba
omen zuan Diyo zanak. Azkeneko bi pun-
tuak ola zituan:

Amaika ardi dauzka,
bi golo gabiak,
ala ere kaso gutxi
eite'ie jabiak. (5)

★ ★ ★

Diyo ori Martirietara mezetara etorria
zan, eta kanpoko pareja bat an omen zan,
neska-mutillak. Eta neskak esan omen
zian:

—Ia, Otsolarre bertso bat!

Ta onek:

---

(4) Rafael Zubizarreta, Martirietako Zendoia
baserrikoa.

(5) Rafael Zubizarreta, Martirietako Zendoia
baserrikoa.

Soñeko txuri-gorri,
mantala urdiña,
kolore fiñekua,
neskatxa apaña;
mutillak praka zarrak,
txaketa zikiña...
Eztezute egiten
pareja berdiña! (6)

---

(6) Rafael Zubizarreta, Martirietako Zendoia baserrikoa.

« K O X K O L A »

Muno ta Otsolarre auek beste anai bat ere ba omen zuten. Izenez ez dakigu nola zan, bañan ez-izenez Koxkola esaten zioten. Koxkolaren gertaera bat nai genduke orain emen kontatu.

Azkoitia'ko Kukuerra ballaran eta Larrume baserrian, Larrume'ko Markesa esaten ziotena bizi zan. Ona nundik zuan izengoiti ori:

Egun batez, auzoko neskazar ero bategen iges egin zuan. Larrume'ko ori bidean betik gora zetorren. Neskazar ori, berriz, goitik bera bide berean, arrapatu ta ostera giltzapean jarri nai zutenak atzetik zituala.

Auek ots egin zioten Larrume'koari, ta au bide erdian jarri zan, besoak zabal-zabalik zituala, neskazar ura atxitzeko.

Orduan, neskazarrak, Larrumekoaren aurrean geldituta, onela esan zion:

—A zer nolako markesa daukagun emen!

Arrezkero Markesa esan zioten.

Larrume'ko Markesa ta Koxkola bertso-
tan ari ziran bein batean. Garai artan gi-
zon asko zan bertso-pare bat botatzen
zekiana, eta auek ere bai. Zoritxarrez,
ez dizkigute bertsoak osorik eman; Larru-
me'ko Markesak errematea onela zuan
bertsoa kontatu zion Koxkolari:

batere etzat neri gustatzen
gaztain gabeko koxkolik.

Ta Koxkolak bukaera onela zeukan
bertso batez erantzun zion:

..... ezta nei ere
titulo gabeko markesik. (1)

---

(1) Aranguren-etxeberri baserrian, Kukuerra,
Azkoitia.

Larrume'ko Markesa orren semea bertsolaria
izan omen zan, bañan iñork ez dit aren bertso-
rik eman. Orren semea ere, Martin, bertsolaria
zan, bañan onen bertso-rik dakienik ere ez
degu arkitu. Bertso biltzeari ekin nionean,
bertso-paper mordoxka polita eman zidan,
baita buruz zekizkian batzuk esan ere.
Bañan eskutitz batean bialdu zidana
jarri nezake orain emen:

Artean mutilzar zegoan, da eskutitz batean,
adarra jotzeagatik, andregaija billatzeko edo
praile edo jesuita sartzeko esan nion. Orra
aren erantzuna:

Orra nere buelta
pazientzia artuta:
Gizona nola egon litake
komentu ortan sartuta,

orke errezo ta kanpai-otsakin
belarri biak gortuta?
Or mutilzar baño obeko det nik
andre polit bat artuta!

Ta ala egin zuan, bañan etzuten suerterik izan.
Andik urte gutxitara minbiziak jota il zan, an-
dreari lau aur utzita.

LORENZO GARATE GABILONDO

(1866-1915)

LORENZO GARATE BERTSOLARIA

Lorenzo Garate Gabilondo, edo bataio-agirian esaten zaionez Jose Lorenzo, Azkoitia'ko Maltzeta-etxetxo baserrian jaio zan, 1866'garrengo Apirillaren 5'an, goizeko seiretan.

Gurasoak izan zituan Jose Franzisko ta Josefa, azkoitiarrak; aitaren aldeko aiton amonak, Jose Joakin eta «Maria Ramona de Alberdi»; ta amaren aldekoak, Jose ta «Maria Magdalena de Oruesagasti», azkoitiarrak laurok ere. (1)

Maltzeta-etxetxo baserri ori, Azkoitia'tik Elosu'rako bidean dago, Intxosta ballaran, mendi-egal batean, oso goien. Iru edo lau Maltzeta omen daude. Maltzeta-etxetxo gaur egunean ustuta dago.

Lau bat anai izan omen ziran: Jose Mari, Inazio, Jose ta Lorenzo. Etxerako anai zarrena gelditurik, Lorenzo au morrontzan, piontzan da abar, jornaletik bizi zan.

---

(1) Azkoitia'ko 17'garren bataio-liburua, 83'garren orrian.

Mutil zar gelditu zan.

Guk dakigunez, lau bertso-sail jarri zian: basurde bati jarri ziona, Elosu'ko mixioarena, ta bei bati ta eiztari bati jarriak.

Bertsolari onen argibiderik geienak, Azkoitia'ko Juanito Garate'ri zor dizkiot. Onen aitona bertsolariaren anai zarrena zan, etxeko maiorazkua alegia. Ta Juanito au ere Maltzeta-etxetxo'n jaioa da, gaur Azkoitia'ko kalean bizi bada ere. Milla esker berari!

Garate bertsolaria gazterik il zan, berrogei ta bederatzi urterekin, 1915'garren urteko Otsaillaren 18'an, goizeko iruretan, Goenagatxo baserrian, pulmoniaz gaixotuta. (2)

---

(2) Azkoitia'ko 10'garren eriotz-liburua, 400 ta 401'garren orri-aldeetan.

(1886)

BERTSO BERRIAK

(ELOSU'KO MIXIOA)

- 1/ Zeru ta lurren jabe zerana,
guztien Aita Eternoa,
grazia on bat eskatzen dizut
kunpli dain nere enpeñoa;
obra onetan lagun diguzu,
aitzen ematera noa,
pekatariok artu dezagun
zu maitatzeko asmoa.

- 2/ Milla zortzireun larogei ta sei
urte diaz kunplitzera,
misio baten gañian nua
bertso berriak jartzera;
kulpitotikan jente guztiai
ederki eman digu aitzera
zerua gutzat izango dala
oraiñ portatzen bagera.

3/ San Franziskoren seme umil bat
izan degu etorrira,
lenago aditzen eman zigun da
maisua jaunak ekarrita;
ederki asko ipiñi gaitu
gauza onak erakutsita,
egiñ besterik eztago oraiñ
jendeak ondo daki-ta.

4/ Ostegun baten allegatu da
arratsaldeko seiretan,
koetiak bota, kanpanak juaz,
estimatu da benetan;
danok kantuan sartu giñaden
gustora eleiza orretan,
intentzioa gogoz artuta
segitzeko obra onetan.

5/ Sermoi ederrak entzun ditugu
iru egun da erdian,
esplikaturten ekin diona (1)
Bagillen amazpian;
amazapian asi zaigu ta
.....
.....
..... (2)

---

(1) Bertso-paperak: *esplikutzen*.

(2) Daukagun bertso-paperari puska falta zaio.

6/ .....

.....

.....

.....

induljentziak irabazteko
kunplitu jubileuak,
obra onetan Elusu'n aurten
danok gera saiatuak.

7/ Batzuek goizetik izaten giñan,
bestiak arratsaldian,
orren sermoiak ondo aditzen
gero kunplitzeko asmoan;
kanpora gero irteten giñan
sermoiai largatakoan,
misio jaunak bendizioa
botatzen zigun kanpoan.

8/ Bendizioa ala emanda
jendea konfesatzera,
deretxa ona etorri da-ta
animak garbitutzera;
esamiñia ondo egiñaz
damutu ondo biotzera,
jendea gogoz saiatua da
Jauna errezibitzera.

9/ Errezatzeko gogua danok
izan dezagun munduan,
Jesusek estu artu ez gaitzan
eriotzako orduan;
animarentzat orra kristauak
jakin zer egin bear duan,
saiatzen danak gloria ederra
beti-betiko zeruan.

10/ Gure animai nagitasunez
ez utzi beintzat galtzera,
Ama Mariai eskatu gogoz
datorren gu ondo zaitzera,
gero berakin eraman gaitzan
zeruko lorak biltzera;
deretxa ori gugan eukita
zertan saiatuko ez gera?

11/ .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12/ Kulpitotikan guri erakusten
egin digu alegiña,
orren esanak ondo egiten
saiatu bear degu baña;
konfesatzera goazenian
egiñ ondo esamiña,
orain da beti izan dezagun
gurekin Ama Birjiña.

13/ Misio ori izandu degu
parroko jaunak esanda,
graziak milla ematen dizkat
oso premian geunden-da;
onerakoai segi daiogun
okerrak jarri zuzen-da,
obra onetan saiatuakin
zerua irabazten da.

14/ Egunen baeen kalteko ez degu
obra onetan partia,
Jesus serbitzen pasatu daigun
aura datorren artia;
arekingoa ondo daukanak
izango du suertia,
gero zeruan pasatutzeko
eternidade guztia.

15/ Zerbait gerala pensatzen degu
munduan ondo danian,
gaurkoan sano baldin bagera
bigar gaizki onenian;
ezin gindezke poztu geiegi
gure buruen gañian,
orlako obrai segitu gogoz
beti edo al dan guztian.

16/ Gure Jainkoak maitatzen gaitu
obra onak egitian,
suerte ori degun ezkeru
danok saiatu gaitian;
pater-nosterrak errezatuaz
gogotik zeña gaitian,
gure animak egunen baten
zeruan sartu daitian.

17/ Gero zerura jua gaitian
egiñ orain alegiñak,
pazientzia onean pasa
izaten ditugun miñak;
edozeiñ moduz baldin bagabiltz
gure animak errukiñak,
ez du ezer, ez, an balioko
erregalo eta propiñak.

- 18/ Pekatariok izan gaitezen
egunen baten justuak,
utzi ditzagun alde batera
mundu onetako gustuak;
bestela gutzat izango dira
ordenen batzuek estuak,
Jesus da Ama serbi ditzagun,
ez daude guzaz aztuak.
- 19/ Mundu onetan doktore izenak
ez digu ezer e balio,
pentsatutzeke gauden artian
egin bearko da adio;
gure denbora luzia ezta,
pasa dezagun serio,
portatzen danai zeruko atia
Jesusek zabalduko dio.
- 20/ Ama Mariai errezau sarri
berak nai duan moduan,
diru askorekin ondo izaterik
ez pentsatu luzeruan;
azken eguna bidian dator
gaur baño bigar urraguan,
pater-noster bat diruak baño
obe izango da orduan.

21/ Pekatu danak konfesatuta
azkena obe da ikusi,
Jaungoiko Jauna gogoan dala
obeko degu orain bizi;
bizio txarrai utzi daiegun
dotriña ondo ikasi,
zeruan a zer ditxia dauan
nai degunak irabazi!

22/ Apelidua Garate det nik,
Lorenzo berriz izena,
Maltzeta Itxeso'n jaioa naiz ta
Elosu'n bizi naizena;
bertso berriak ipiñi ditut,
au da ogei ta bigarrena,
iñork nai badu, papel bakoitza
amar zentimoko bana.

(1895)

BERTSO BERRIAK
LORENZO AZKOITIARRAK JARRIAK

Bertso auetan Azkoitia'ko errian bein batez basurdea nola il zuten kontatzen zaigu.

Lenbizi baserritarrak eritu zuten, da kaletarrak il. Bañan auek etzieten aiei probatzeko aña ere eman. Etzan ortik esames-paltik izan.

Basurde onetzaz idaz-lantxo bat arkitu degu «Euskal-Erria» aldizkarian: «*Una cacería en Azcoitia*», Tomo XXXII, 1895, 27'garren orri-aldean.

Baserritarak euskeraz eta bertsoan utzi ziguten beren kontaera; ta kaletarrak, berriez, erderaz eta itz-lauz. Eztago alde gutxi... Ta txeetasunetan ere ez datoz biak bat. Itzetan sortu zan sesioa, edo, Azkoitia'ko euskeraz esateko, xextria, idatzietan ere nabari da, beraz.

Bertso auek Lorenzo Garate bertsolariarenak dirala, Azkoitia'ko Juanito Ga-

rate'k esanda dakigu. Len ere esan degun bezela, Juanito Garate au, Lorenzoren anaiaren semearen semea da.

Onek txetasun auk eman dizkigu:

«Bertso auk kanta-papeletan zabaldu ziran. Kanta-papel orren billa ibilli giñan, da Bergara'ko inprenta zarrean arkitu genduan.

Ta Azkoiti'ko *Inprenta Martiarena*'ra eramán genduan, berriro inprentatzeko.

Bañan lengo paper zarra oso xartuta zegoan, toki askotan zer zion ezin ententitzeko moduan.

Ta orregatik inprentan asmatu egin bear izan zituzten ezin irakurri ziranak. Osatu zituzten, beraz, bertsoak, bañan itz asko aldatuta.»

Orduan bertsoak bere aita zanak kantatzen zituan bezelaxe esan zizkidan Juanito Garate onek. Guk onela jartzen ditugu.

Beste bi iturri ere izan ditut: bata, Azkoitia'ko *Inprenta Martiarena* orrek aterra zuana; bestea, Plazentzia'ko Benantzio Iñurrieta'k bialdu, Pazentzia'n bizi zan bañan jaiotzez azkoitiarra zan larogei urteko aitón bati jasota. Bi iturri auen aldaketak bertsoen atzetik jarriko ditugu.

1/ Milla zortzireun da
laroe ta amabosta,
kunplitu diradela
egun asko ezta;
urte berrian bian
izan degu festa,
portunatu dalako
basatxarri kasta;
polbora ta posta
ondotxo da kosta;
kaletarrak bota
guk lenbizi jota;
ez digute ezer eman
berona dala-ta.

2/ Txerria azi mendian,
eraman kalera,
probetxu aundirik ez ta
naikua galera;
gutxiñez amar lagun
izanak bagera
txerri ori bajatutzen
Azkoiti aldera;
guzizko arrera;
guk eraman bera
iltzeko erara
atariko atera;
argatik, kaletarra,
ondo bizi zera.

3/ Lorentzo ta Inazio,
Jose, Jose Maikiñ,
Maltzeta-etxetxo'kuak
nai duanak jakiñ;
Erramon da Antonio,
Manuel ta Joakiñ,
Utxerri'kuak ziran
aita iru semekiñ;
Etxosta're gurekiñ,
bere illobarekiñ;
Maltzeta ere piñ;
orra moduz ekiñ;
deabruak bazituan
txarri orrek berekiñ.

4/ Jatorriz guria zan
orren arrastua,
argatikan genduan
kuadrilla batua;
Utxerri zan estraña
orri tiratua,
juagatik ez izan
ardi golatua;
gizon armatua
bazan juntatua;
amarren kontua
ezta alperrik jua;
kaletarrak jan dute
gure txarrapua.

5/ Kuestio ederra da
ori alajaña,
zer dan orra probatu
gizon oien griña;
oietara ezkerro
sobre zan jakiña,
legetatikan fuera
naiz izan egiña;
orien koziña
bistan dagan seña;
ein duten azaña
bestek eragiña;
probetxu on deiela
guria zan baña.

6/ Bi lagunez juntau zan
Ormola aurrian,
Jose Ormola ta Ubita
zituan urrian;
tiroz ikutua du
Josek bizkarrian,
ataipera sartu zan
erio-sugarrian;
asi da okerrian
kanpora biarrian,
aginka abarrian
danak jan biarrian;
atia itxi ez baliote
an zan sukaldian.

7/ Santa sekula oraindik
orrelakorikan
zenek pentsatu emen
pasako zanikan?
Zenek tirua tira
bazan atzetikan,
odola asi zitzaion
bere eridatikan;
kobranta onikan
ez eon gugandikan;
zerbait nai orratikan
Ormola aldetikan:
Pedrori eldua da
patrikaratikan.

8/ Askori emana da
txarri ori sustua,
gurekiñ estrañetik
anka-apustua;
pareran zirudien
deabruan auspua,
beti dantzan zebillen
atzeko trozkua;
banuan juzkua,
etzan onezkua;
animali gaiztua,
ez izan justua;
Aldatxarren'i ia
jan zion astua.

9/ Kaso ederrak ditu
gure eiziak:
galanki nekatu ta
etxera gosiak;
arrisku galantian
an giñan guziak,
etzuan ikaratzen
gizonai eltziak;
orren agiñ luziak
etziran dultziak,
bi ontza pasiak,
mendian aziak;
ortan geradenean
Jaunari graziak.

10/ Gure erida artuta
ibaira arrastuan,
atzeko konfiantza
nunbait falta zuan;
ez ibilli ta egon
istillu gozuan,
bestela ortikan gora
martxatuko zuan;
Ubantxo'k jo zuan
makillaz buruan,
ibaiko potzuan
bertan bota zuan;
samurtuta zegoana
klaro ezagun zuan.

11/ Pozik sartua zana
txerri-toki baten,
atia zabaltzia
asko omen zuten;
ez du edozeñek ala
txerria zaitutzen;
uste etzendutenak
ikusi zenduten
zuei eramaten;
ari naiz esaten:
guk ekarri aurten,
zuek beste baten;
noizbait asiko al zerate
ordañak ematen!

12/ Jox-Auxtiñ Malmai ere
oso dudatikan
libratu izango da
orren agotikan;
oinbestez urreratu
eltzera atzetikan,
ibaira salto egin du
oso estutikan;
or dago pozikan
dala bizirikan;
pasa da ur-petikan
al dun lekutikan;
egitiñ izan biar du
murgill ederrikan.

13/ Bizentek konpañiaz
egin duen lana,
badakit papeletan
bialdua dana;
ez du oso altuan
menditarren fama:
ez giñakiela juango
eper batengana;
bera egon ona,
ala dauka sona;
tiralari zuzena
ark bear zuana;
bera ere bestek ilda
izango zan juana.

14/ Gizon orrek ez du nunbait
eiz-bildurrikan,
bestela etzuan esango
orrelakorikan;
libre naiago orrek e
bere partetikan,
beste neurtzen errez da
aldamenetikan;
juan orratikan
zerbaitegatikan,
esanaz platikan
orma gañetikan:
«Seguru ote ziok
ori oraindikan?»

- 15/ Jose Otola kalian
estraña tiria,
otsarekiñ seguru
ura ikaria!
Amar oñez aparte
tiruan biria,
txerria azkar iltzeko
ura zan jiria!
Aitola'k ordia
petxuan erdiâ
zuzen nunbait tia;
ez da kobardia;
lagun izango zuan
aingeru guardia.
- 16/ Dionisio burruka
egiña estrañatik,
Gurutzia bigarren
eldua ankatik;
Martita're makillaz
jotzen zan burutik,
Bizente erakusten
orma gañetatik;
Marianok orratik
lenengo tirotik
jo du biotzetik,
al duan lekutik;
makaldua egon ezpalitz
martxa danengatik.

17/ Eskribau jauna're an zan
bolsillo testigu,
txerri orrek badu olako
zenbait kuestiu;
guretzat ere izan zan
naikua kastigu:
nekia prankorekiñ
utsikan gelditu;
eskribauak badu,
timaz jo ei du,
bolsilloâ pasa du
inposible ezpadu;
atzeko patrikaran
ikutua badu.

18/ Bi karnizerok dute
narrua kendua,
okerra bazan ere
or da zuzendua;
ezta sasoe txarra
Gabon ingurua;
urdaia gazitzeko
ez da berandua;
gure txarbargua
or da geratua;
pisuz sei arrua,
zer urdai-mordua!
Ongi pasa deiteke
aurteno negua!

19/ Bertsotan ari naiz
txarri orren kausan,
guretzat probetxurik
ez dalako izan;
gu allegatzerako
Aitola palta zan,
parte gabeko asko
kale ortan etzan;
gu ere esperantzan
jatorriz nola zan;
erituta juan zan
erren eiñez dantzan;
laurden bat gutxiñez e
guretzat bear zan.

20/ Ganau ona jatxi zan
gurekin menditik,
nekiak aprobeza
izanagatik;
baserritarrak eaman
kaletarrai beti,
utsa da eramatia
pagatziagatik;
debalde bertatik
juan zan gugatik;
aitortu-ezagatik
bistan dago onetik;
orra ogei bertso berri
basaurdiagatik. (1)

---

(1) Len esan bezela, Juanito Garate'ri kopia-

tu dizkiogu bertsoak. Garate au, Garate bertsolariaren anai baten biloba da. Bañan bertso bat etzigun eman, 13'garrena.

Bertso aukerendik ere bagenituan, Benantzio Iñurrieta'k Plazentzia'n bizi zan azkoitiar aitona bati jasota. Aldaketak:

1/6: egin degu festa; 1/7: agertu zaigulako; 1/10: ez da gutxi kosta; 1/12: guk lenago jota; 1/14: berena dala-ta; 2/2: ta eraman kalera; 2/3: probetxurik ez da ta; 2/7: ori presentatutzen; 3/7: Ugesarrikua aita; 3/8: iru semerekin; 4/3: argatikan kuadrilla; 4/4: genduan batua; 4/12: ezta alper jua; 5/5: orretara ezkerre; 5/7: legetatikan fuera; 6/5: tiroz ikutua zan; 6/10: erten biarran; 6/13: atia itxi ez balu; 7/4: izango zanikan; 7/5: nork tirua tiratu; 7/9: kobradu onikan; 7/13: Pedrori kendua du; 8/7: dantzan zedukan beti; 9/13: orretan geranean; 10/2: ibaira jo zuan; 10/5: ez ibilli ta ez egon; 11/6: itxerria eramaten; 12/1: Jose Malmai ere; 12/3: libratua izango da; 12/5: aintbestez allegatu; 12/7: ibaira salto egin zun; 12/11: pasa urpetikan; 12/12: al dan lekutikan; 12/13: egiña izango da; 13'garrena oni kopiatu diogu; 14/2: eizan bildurrikan; 14/8: oso apartetikan; 16/3: Kurutzeta bigarren; 16/5: Martitak makillaz; 16/6: josten zun burutik; 16/12: ala zein bizi beti; 16/14: martxa danakgatik; 17/3: txerri orrek badu; 17/8: utsian gelditu; 17/11: bolsillori pasa du; 18/2: larrua kendua; 18/5: sasoi ederra da; 19/12: erehunaz dausan (sic); 19/13: laurden bat gutxienez; 20/2: gurekin basotik; 20/12: bistan dago beti; 20/14: basaurde bati.

«Imp. Martiarena.—Azcoitia»-k argitaratutako bertso-paperaren aldaketak: 1/6: egin degu festa; 1/7: agertu dalako; 1/12: guk lenago jota; 2/1: Txerri azi da mendian; 2/3: probetxurik ez da ta; 2/7: ori presentatu zan; 3/2: Maraltzeta-etxetxokuak; 3/7: Ugesarrikuak aita; 3/8: iru semerekin; 3/11: Maraltzeta ere piñ; 4/12: ezta alper jua; 5/7: legetatik fuera; 5/13: probetxu on duela; 6/2: Ormaola aurrean; 6/6: Josek ere bizkarrian; 6/13:

atia itxi ez balu; 7/4: izango zanikan; 7/9: kobrau onikan; 7/11: zerbait nai ortikan; 7/12: Ormaola aldetikan; 7/13: Pedrori kendua du; 8/7: dantzan zeukan beti; 9/8: gizoni eltziak; 9/13: ortan gerdan; 10/2: ibaira jo zuan; 11/6: txerria eramaten; 12/1: Jose Mamai ere; 12/3: libratua izango da; 12/7: ibaira salto egiña da; 12/12: al dan lekutikan; 12/13: egiña izango da; 13/1: Bizente konpañiaz; 13/2: egin diran lana; 13/3: badakit pape-retan; 13/4: bialdu dana; 14/8: oso apartetikan; 16/5: Martita makillak; 16/12: ala zein bizi beti; 16/14: martxa danakgatik; 17/3: txerri orrek badu; 17/11: bolsillori pasa du; 18/5: sasoi ederra da; 19/12: eregunaz dausan (sic); 19/13: laurden bat gutxienez; 20/12: bistan dago beti; 20/14: basaurde bati.

BEIAREN BERTSOAK

Urrengo bertso auek Azkoitia'ko Juanito Garate'k emanak ditugu. Bere aita zanari ikasi omen zizkion; da bere aitoren anairenak, Lorenzo Garate bertsolariarenak alegia, omen dira.

Aurretik guztiz bearrezkoa dan adierazpen au eman zigun:

«Merke Alzarte'ko ta Maixu Txikia'k artu zuten Zelear'ko etxea berak beren kontura egiteko.

Gure osaba, gure aititaren anai ori, anpioitzan aritu omen zan, bañan gero ezin kobraturik ibilli ziran langilleak.

Merke Alzarte'ko ta Maisu Txikiak bazuten ordea bei bat, eta bei orretzaz bertsoak jarri zituan gure osaba orrek.

Ta bertso oiek inprentan publikatzeko asi zanean, orduan pagatu zioten, ta orrantxen geratu ziran, publikatu gabe. Ta guk orain pena orregatikan...»

Bertso geiago ere ba omen zan, bañan Juanito Garate orri etzaio besterik gogoratu.

1/ Bei ori izanikan
kastaz oso fiña,
montañes prefektua
beltza ta apaña;
erok ere golpia
uste zuten baña,
ezin loritu diote
bizkarraren gaña,
urtetan or da nunbait
erraldetan aña.

2/ Plazarik plaza beti
peria zanian,
mejorarik etzuben
lori-gizenian;
gasturik egin gabe
nai almalzenian,
irabazi erdi bana
bien izenian,
erregalo eman dute
nunbait azkenian.

3/ Alzarte ta Maisuba
Azpeiti'n izenak,
matêrian iltzeko
biantxa gizenak;
gazterik eziñ eman
zarrak zeduzkenak,
eziñ errezibitu
karnazero jaunak,
biantxa gazte ta guzti
or dirade joanak.

4/ Maisu Txikiak berak
neoni esan zian:
«Altzarte'k esperantza
udan berotzian.»

Beiakiñ Azpeiti'ra
biak juan zian,
Altzarte beiakin da
Maixua kotxian,
gero prozoziyua
Loiola atzian.

5/ Donosti'tik barrena
betriera pasa,
betriera pasa aruntz,
onuntz montañesa;
berroien bat erralde
zuten beron tasa,
pisua osatutzen
ezin zan erreza,
oge ta amar ere
gero eztizte osa.

6/ Urtez ainbat erralde
al balute jarri,
biajera biarrik
eluteke sarri;
ezurrez ongi dago,
aragitan urri,
erakusten dabile
orain erriz-erri,
nork eztio erosiko
billetia orri?

7/ Matêria aurreko
erreja onduan,
argi eit'omen zuten
aurreko arlanduan;
iñork ezin pentsatu
nundik ziran juan,
olako parejarik
Azpeiti'ñ omen zeguan,
komerientetako
astuen moduan.

8/ Maisu Txikia eta
Merke Alzarte'ko
ez dirade pijuak
bei zar gizentzeko;
berak ezin dutena
beste batentzako,
alborako laguna
mutilzarrantzako,
olako kuadrillarik
erretratatzeko.

9/ Persona balitz ere
badijua urtez,
ezta asko gaztetu
Maixua ta Alzarte'z;
aspertu diranian
pentsua ematez,
errotan sartu dute
alare suertez,
Iraberri'k artu du
andriaren partez.

Azkenean Iraberri oni saldu omen zioten. Iraberri au errotaria zan, da mutilzarrara. Orregatik esaten dio andrearen partez artuko zuala.

UTXERRI EIZTARIA

Bertso auek ere Azkoitia'ko Juanito Garate'k emanak ditugu, baita onako adierazpen au ere:

Utxerri, Utxerri baserriko gizona alegia, eiztari famakoa omen zan, da txakurrak ere famakoak zituan; bañan sukaldeko armarioari begira zaleagoak erbitan baño, ta erbiari baño lenago konejuari eltzen ziotenak.

Andrea ere afezio pixka bat zuana eizerako.

Utxerri orrek erbiak ere eukitzen omen zituan etxean, da goiz batean alde egin dio batek etxetikan, da gero Txikiar-ko epaitza esaten dioten toki batean bota zuan.

Ta zera oietzaz bertso batzuk jarri zituan nere aititaren anai orrek.

Arek geiago ere izango zituan, gai onekin jarriak, bañan nik neronek aita zanari ikasiak, lau izango dira:

- 1/ Ron izena zeizkion
txakur txuri bati
etxetikan juateko
aintzen zion beti;
armaiora begira
sukaldian zuti,
erbiak biziko'ituk
noski orregaiti.

- 2/ Ron izena zeizkion
txakur famatua,
Villapranka aldetik
ekarritakua;
eiza sentitziaz
bullia majua,
ameika koneju zar
arrapautakua.

- 3/ Utxerrik'men daduka
eiztari pijua,
andria're alaxe
afezionatua;
emango balioke
kañoë bikua,
itxerauko lioke
ollôrra naikua.

4/ Utxerrik'men zeduzkan
erbiak etxian,
prantzis-belar, arto, gari
eta pagotxian;
eskutik alde in dio
deskuiron batian,
tire ta botia du
Txikier'ko epaitzian.

URKIOLEGI BERTSOLARIA

**Jose Manuel Lizarralde Roteta
(1872-1936)**

URKIOLEGI BERTSOLARIA

Jose Manuel Lizarralde Roteta zeritzan. Azkoitia'n jaio zan, 1872'garren urteko Urriaren 24'an, Iraolatza-torre baserrian.

Gurasoak, Jose Manuel, azkoitiarra, eta Manuela, aiarra, izan zituan. Aitaren aldeko aiton-amonak: Axentxio, azkoitiarra, ta Paskuala Uzkudun, aiarra; ta amaren aldekoak: Agustin ta Mikaela Uzkudun, biak aiarrak. (1)

Antonia Garate'rekin ezkondu zan, 1896'ngo Azaroaren 17'an, ogei ta bost urterekin. Andregaiak ogei ta iru urte zituan; azkoitiarra zan. (2)

Urkiolegi baserrian jarri ziran bizi izaten. Andik aurrera Urkiolegi esan oi zioten izengoitiz; edo-ta, oi danez laburtuta, Urkiolei. Baserri ori. Izarraitz mendian

---

(1) Azkoitia'ko 17'garren bataio-liburuan, 312'garren orrian.

(2) Jose Manuelen anai bat ere, Axentxio, urte betez zarragoa zana, egun berean ezkondu zan, Aia'ko alaba zan Luisa Azpiazu'rekin. (Azkoitia'ko 7'garren ezkontz-liburua, 193'garren orrian).

dago, goi xamar eta malda-maldan jarria, ia arkaitza asten dan ortan.

Ez det uste aotik aora bertsoan asko jardun izan zanik, bañan paperetan lau jarri-aldi utzi dizkigu: lenengo biak, Azkoitia'ko oporketari jarriak; irugarrena, baserritarren bizitza zer dan adierazteko; ta laugarrena, andregaiak despeira eman zion mutil batek jarrarazi ziona.

Laugarrengo au ez degu argitaratzen, neskaxa ori oraindik ere bizi dalako, eta iñoren lotsak berritzeko asmotan ez gabiltzalako.

Lau oietan, baserritarrena da egillearen izena aitortzen duan bakarra. Beste irurak izen-gabeak dira, bañan semeak bere aitak jarriak dirala esan digu.

Bostgarren jarri-aldia ere ba omen zuan. Artean paperean ezarri gabe zeukan, da, il zan bezperan, illoba bat etorri ta kopiatzen jardun zitzaion. Illoba orri Manuel Txiki esaten zioten. Bañan andik illabete batzutara gerra sortu zan, Manuel Txiki ori gudari joan zan eta Asturias'en il zan. Ta osabaren bertsoai zer egin zien, iñork ez daki orain. Galduak dira, beraz, betiko.

Urkiologi bertsolaria 1936'ngo urteberri-egunean il zan, eguerdiko amabietan, erderaz *uremia* esaten zaion gaitzak jota.

(3)

---

(3) Azkoitia'ko 12'garren eriotz-liburuan, lenengo orrian.

(1920)

BERTSO BERRIAK

1920 urtean izugarrizko ixtillu latzak gertatu ziran Azkoitia'n: makinistak lanari utzi, nagusiak fabrika-ateak itxi, *lock-out* egin alegia, guardiak etorri, jendeari tiroka eraso, sei-zazpi lagun eritu...

Bañan gertaera oien berri bertsoak adierazten dute ondoen.

Bertsoetan ez da egillearen izenik salatzen. Ez da arritzekoa ere. Bañan Urkiogiren semeak bere aita zanak jarriak dirala esan digu.

Azkeneko bertsoan sindikalista batek jarriak dirala esaten da. Sindikalista oiek, Aita dominiko batek fundatu ta *Sindicato Libre* zeritzanekoak ziran. Urkiologi ere oietakoa zan.

Bertso-papera, «*Imp. Arregui - Azpeitia*»-n argitaratua, Azkoitia'ko Ugarte baserriko Jose Aldalur'en eskutik jaso nuan.

1/ Milla bederatzireun eta (1)
ogeigarrengo urtian,
oporketa bat iduki degu
Azkoitia'ko partian,
Nagusiyentzat mesederik ez,
jornaleruen kaltian,
zer istilluak izandu diran
esaten asi gaitian.

2/ Anparo eske Zugana nator,
Santa Maria Birjiña,
pekatarien Ama biguna,
aingeruen erregiña.
Pasadizua zuzen esaten
egin nai det alegiña,
orretarako argitu neri
memoriya ta mingaña.

3/ Alpargatako makiñariyak
utzi zioten lanari,
lagunetatik mantentzen ziran
eskatu gabe iñori.
Geroxiago agintariyak
atiak itxi denori,
kulparik gabe galdu dituzte
jornal ederrak ugari.

---

(1) Bertso-paperak: *bedetsireun eta*.

- 4/ Sasi-landare guztiyak dute
beren moduko arantza,
batezaz ere udazkenian
gogorra eta zorrotza.
Lenbizi jornal-eskia zuten,
geroztikan konpiantza,
bengantzaren bat izango zala
artu zuten esperantza.
- 5/ Zerbait geiago esan nai nuke
ontara naizen kasuan,
pamilietan ez dira egon (2)
estadu gloriosuan.
Fabrikak eta tallerrak geldi
amaika aste osuan,
nagusi jaunak utsune ori
pagatu eñ bear zuan.
- 6/ Beste bat nola zuzendu leike
bera aldrebes bizita?
Ejenplo onak zabaltzen dira
obrakin erakutsita.
Jende guztiya gosiak iltzen
makinistakin asita,
jornaleruak zer kulpa dauka
oiek atiak itxita?

---

(2) Bertso-paperak: *pamilietan*.

7/ Onela zertan jardun lezake
ez balegoke biarrik,
egiya zuzen esplikatzeko
ez det inorren bildurrik.
Dezaketela pagatu nai ez,
konpesatzia alperrik,
bitaren paltan ez dira egon
bengantzagatik bakarrik.

8/ Diru gabiak ez du munduan
merezi ainbait meritu,
jornalik gabe gosiak iltzen
ala ere ezin jarraitu.
Ainbeste lagun kulparik gabe
guardiyen bidez eritu,
nonbait iltzia ez zan konbeni,
Jaungoikoak gorde ditu.

9/ Justiziyaren kontra dijuaz
agintariyen ordenak,
ezer esan da uts egitia
sufritzen bizi geranak.
Diruarekin alperrik galdu
arrazoiaren almenak,
guardiyak ainbat kulpa badute
ori eragin dutenak.

10/ Gauza guztiyak eskubidia
badute beren neurriyan,
pobre gaxuei bengatu die
modu lastimagarriyan.
Gauza nola dan esplikatzeko
al-bait euskera garbiyan:
emakumiak eritzia ere
libre da gure erriyan.

11/ Obligaziyo asko ditugu
bakoitzak bere graduan,
kunplitzera saiatu biar (3)
sartuko bada zeruan.
Ejerzitua aurrera bota,
gorde xaguen moduan, (3 b)
zer premiyua artuko duten
eriotzako orduan!

12/ Illuntasunak inguratzen nau
gauzari begiratzian:
ejenplo ona itxura baten,
gorrotoa biotzian.
Koleraturik saltau balira
lenengo tiro-otsian,
sindikalistak oientzat ainbat
baziran esku utsian.

---

(3) Bertso-paperak: *kunplitzera*.

(3 b) Bertso-paperak: *modura*.

13/ Gogongarriya gelditu zaigu
ejerzitian salida,
mantendu-truke propina nonbait,
ederki portatu dira.
Ortan ez ziran atrebituko
bakarrik izan balira,
albotik ere konsejatzeko
laguntzaliak badira.

14/ Izketan asko jarraitu biar
gauzak garbi esateko,
pasadizuak diran bezela
aditzera emateko.
Txarteletara ots egin diye
pabriketara joateko,
meloiak ere partitu dira
kolaziyuetan jateko.

15/ Okasiyua lagun ona da
eskarmentuan sartzeko,
arrazoirikan asko badegu
erreparuan jartzeko.
Emakumia biarrekua
maia preparatzeko,
bat neskatzari esan diyote
amabost gizonentzako.

- 16/ Argiruago esan nai nuke
ontara naizen ezkerro,
guztiyak ondo entenditzia
nola ez dedan espero.
Txarteletara ots egin eta
papera gastatu gero,
orregatikan utzi dituzte
amasei kalabazero.
- 17/ Mendekuaren sufri bearrak
nonbait ez gaitu kejatzen,
kolpe gaiztoak sentitu gabe
iñork ez ditu pasatzen.
Beren taberna itxitzeraño
saiatu dira pegatzen,
ez al ziyoten zeukaten fetxan
jaun aundi oiei pagatzen?
- 18/ Armiamaren mendian daude
gizon batzuen buruak,
orregatikan gertatzen dira
ikusten diran moduak.
Besteren bidez jornalak azi,
poztutzen ditu diruak,
nausiyak baño kulpa geio du (4)
langille inbusterruak.

---

(4) Bertso-paperak: *nagusiyak*.

19/ Gauza nabarrak estali naia
geienak degu gerekin,
jantzi zabala egin lezake
izan ezkeru zenekin.
Murmuratzia libre daukate
Soziedade onekin,
esaten dute bildu gerala
txar guztiyak alkarrekin.

20/ Utsegitiak berekin ditu
nonbait persona biziya,
enbidiya ere luzia
gaztetan gaizki aziya.
Txarrak batzuak aparte daude
Jaungoikoari graziya, (5)
ôindik gugana ez dira bildu
arkume-jale guziya.

21/ Litxarreriyak egiten dira
soberbiyari poztuta,
aziyo ori tratatu arren
ez daude aberastuta.
Bildots ederrak ekarri ziran
Izarraitz'tikan ostuta,
zein parajetan artu zituzten
ôindik ez daude aztuta.

---

(5) Bertso-paperak: *Jaungoikoari eskerrak.*

22/ Banatutako gauza moduak
iñoiz oi dira konpondu,
soziedadeko komisiyuak
ejenplo asko eman du.
Langille danak elkar artuta
arrazoiari lagundu,
pobriarentzat ai zer bentaja
ori egingo bagendu!

23/ Sufri bearra ez da paltatzen
mundu onetan gurekin,
ordena txarrak ikusi eta
odol guztiyak irakin.
Kastu galantak egin dituzte
guardia zibillarekin,
pagamentua zeñentzako dan
oraindik ez degu jakin.

24/ Agintari ta jornaleruak
danok gabiltza nekian,
esamiñatzen saia gaitezen
nundik konpondu leikian.
Borondatia falta ez bada
orain gaude epokian,
kapitalistak biarginarekin
geldi ditzala pakian.

- 25/ Lanbire oni azaletikan
ona eman nik segira,
prinzipalenak aitatu eta
isillik gelditu dira.
Soziedade au kastigatzia
nola ez duten kupira,
tribunalera ots egin leike
gezurrak baldin badira.
- 26/ Neurri estuan artuko dira
gizonaren maliziyak,
kontzientziya aztutzen dute
tranpazko irabaziyak.
Bide onera sartu gaitezen
langille ta nagusiyak,
Birjiña Amari eska deizkagun
biotzetikan graziyak.
- 27/ Gizon guztiyak abonatzeko
ez naiz arkitu eroso,
itzlari batek eiten dubena, (6)
kulpa dubenai eraso.
Bat edo bestek disgustoren bat
izan lezake akaso,
kopradiyako ez daudenak
kandelarikan ez jaso.

---

(6) Bertso-paperal: *egiten*.

28/ Azkoitiarren istilluetan
euskeraz bertso berriyak,
sindikalistan sozidadeko
persona batek jarriyak.
Pobre gaxoari egin dizkiate
bengantza izugarriyak,
sendatutzia espero degu
eri edo elbarriyak.

BERTSO BERRIAK

Beste bertso-paper bat ere bada oporteketa oni buruz. «*Tip. Arregui.—Azpeitia*»-n inprentatu zan. Gregorio Mujika zanaren bertso-bilduman arkitu nuan.

Bertso-paper onen kopia bat, Jose Maria Estrada bertsolariaren seme Patxiri bialdu nion, Azkoitia'n galdezka asi zedin bertso auek zeñenak ziran.

Patxi au oso laguntzalle prestu ta saiatua izan det. Bera gabe liburu au askoz ere urriagoa izango zan. Ta aldi ontan ere asmatu zuan zein atetan deitu bear zan. Ara zer erantzun zidan andik egun batzutara:

«Oraintxe egon naiz sindikalista zar batekin, eta bertso bat kantatu orduko esan dit:

—Ori Urkalei'ñe dek!

Eta beste bi edo iru kantatu eta esan dit:

—Oitxek Urkalei'ñenak dituk, dudeik be!»

Sindakalista zar orren esana ontzat arturik, bertso oiek emen jartzen ditugu:

1/ Milla bederatzireun
ta ogeigarrenian,
Zeruko Aita, nago
zure biarran;
gaizki bizi gerade
paraje onian,
bendiziyo bat, arren,
zuzendu gaitian

2/ Maria Santisimak
eiten badu argi,
bertso berri batzuek
nai nituzke jarri,
alabantzak emanaz
kapitalistari;
motibuak zer diran
esango det garbi.

3/ Arrazoietan jarri
gaitian begira:
pabrikarako atiak
zertan itxi dira?
Orrelakorik etzan
justuak balira,
goseak errenditzen
pobriak ai dira.

4/ Ondo bizi nai dute
berak bakarrikan,
ez dute estimatzen
pobrien lanikan;
ez badute pagatzen
bear dan jornalikan,
oien estudiyoak
dira alperrikan.

5/ Kapitalistak nunbait
ondo ziran bizi:
pobriak lana egin,
aiek irabazi,
jan da eran, pasiau
ta ederki jantzi...
obreruak ez al du
.....bat merezi? (1)

6/ Pobriarekin oiek
zer moduz dabilten,
kristau maitiak, jarri
zaitezte aditzen:
gosiakin ez dute
iñor errenditzen,
asi zaizku plomozko
konpitak partitzen.

---

(1) Emen puntuz dagoana, ezin irakurri da bertso-paperean.

7/ Urrillaren seian zan
—esango det klaro—
asteazken batian
bastante goizaro;
inozentien kontra
ainbeste enpañõ,
atzetikan naio zuten
aurretikan bañõ.

8/ Pabrikako sarrera
nai genduan ikusi,
guardiako jaunak
ez ziguten utzi;
atzetikan tiroka
balarekin josi,
iñor ez giñaren ill,
danok gera bizi.

9/ Denbora gutxi baten
ainbeste eritu,
lurrera erorita
ziraden gelditu;
gero mediku jaunak
zituzten kuratu,
esan zuten: «Atzetik
dira balak sartu.»

10/ Beren langille onak
tiroz ill nayian,
milagro bat Jainkuak
ein du Azkoitiya'n;
kapitalista oiek
joan dan aspaldiyan
amenazoka pobria
zeukaten azpiyan.

11/ Onla amenazoka
jendia aspertu,
Txinako legerikan
guk biar eztegu;
ez gera salbajiak,
kristauak gera gu,
tokatzen dan moduan
lana egingo degu.

12/ Iñoiz etortzen bada
eleziyorikan,
erakusten digute
ejenplo onikan:
nai badezu aurrera
pabrikari lanikan,
ez zaiozu besteri
eman botorikan.

13/ Gazterik badijua
erromeriyara,
neska zarrak ondoren
diyaz bereala
partia ekartzera
nagusiyagana;
urrengo goizean multa
bost duroko bana.

14/ Bestek konpesatzen du
nere pekatua,
egin baño lenago
daukat barkatua;
asko banu, ez da palta
zeñek kontatua;
ori da besten onik
ezin sufritua.

15/ Orain sindikalistak
atera kontuak,
jornalak agindu ditube
eskatutakuak;
saiatu diralako
gizon nonbratuak,
.....oraindik palta
.....artikuluak.

- 16/ Artikulu oietan
eman zagun kontu,
itzez agindu baña
obraz ez mantendu;
oiek egiten dutena:
al dala bengatu...
gizonak zertako du
ainbeste gorrotu?
- 17/ Obreru biotzekuak,
biegu unitu,
geroko esperantzan
ez iñor gelditu;
premiyako orduan
alkar sokorritu,
Eleiza Santak ala
ordenatzen gaitu.
- 18/ Donosti'tik etorri da
gizon bat abilla,
amen gerran gabiltzen
izate onaren billa;
gu ondo ipiñitzen
ein du alegiña,
langille danan partez
berai esker milla.

19/ Sindikalista danai
eiten diet erregu,
txarrak ez du baliyo,
onez biar degu:
errespetoz ibilli
iñola al badegu,
langillien asuntua
zuzenduko degu.

20/ Kantu-lan onek ez du
ainbeste meritu,
despedida emanaz
biar det gelditu;
geiago ere badira
esan nai banitu,
mantxarik ez dubenak
ez prendarik artu.

AZKOITI'KO ERRIARI, LANGILLIEI BATEZ ERE

Or goien jarri degun izenburuarekin, itz-lauzko orri bat agertu zan Azkoitia'ko oporketa orren denboran. Azpeitia'ko Fidel Uria apaiza zanaren liburutegian arkitu genduan. «*Imp. Victor Arregui.—Azpeitia*»-n argitaratu zan. Orduko gertaeren azalgarri dalako, emen ezartzea erabaki degu. Euskeraren aldetik ere ala merezi duala derizkiogu. Ta Urkiolegi'ren bertsoak obeto entenitzeko ere balio dute. Ona emen nola dion:

«Etsaia zaituko bada, erne egon biar izaten da. Bere kontra egin nai baldin bada, ez lagatzeagatik geuri kalterik egingen, aurretik lana egin bear da; ondo neurriak artu bear dira gero burruka orretan eziñian ez arkitutzeko. Langilleak, eldu da denbora. Orain bear degu artu gerekin gere indar guztiya. Ordua da gere lo kaltegarri ontatik esnatutzeko. Zabaldu begiyak eta ikusi zazu zer burruka dabillen zure inguruan. Burruka txit gogorra, gu-

retzat alderdi andiya daukana. Lau urte burrukan pasatu ditugu zerbait gere bizitza lasaitzearren, gosiak or pasatu giñuzen amaika aste, or gere odola eman genduan gere alderdiya gordetzearren, eta gaur ez degu ezertxo ere egingo? Orren errez utziko ote ditugu orrenbeste saiatura ekarritako ondasunak? Gogoratu ondo lenago zer giñan eta zer modutan lan egingen genduan, gure guraso zarrak nola izan ziran, eta begiratu orain nola arkitzen ziran. Oraindik ondo izateko falta dezula esango dezu. Zure emaztiak, irabaziyak berai eman ondorean, esango dizu, aur asko badituzu: «Oraindik ez naiz osatzen, orlakoren ta arlakoren etxian zorrak pagatzeko, umiei oñetarakuak ekarri biar, beren eskola, etxe-errenta, pagatzeko...» Eta oraindikan, utzi ezkerro, errezu luzia egingo luke. Onek esan nai du zure bizimoduan ez dala lasaikeri aundirik, geiago irabazi arren ere ez litzakiala sobratuko.

Galdetu zeure buruari: Zer da nere eguneroko janaria? Zer deskansu ematen diyot neure buruari? Nola bizi dira nere emazte ta umiak? Ondo galdera danai erantzun zaiozu, ikusiyaz ta aitortuaz garbi gertatzen zaizuna. Ez zaitez tristetu, langille gizajua, ez; oraiñ ez da tristetzeko denbora. Geure buruen alde lana egiteko

ordua da. Tristetzeko arrazoi asko dauka-
zu, zergatik ikusten dezun zere izate ona
galtzen. Eguneko nekia ordaintzeko jan
biar dezunik ez dezu, eta, au asko ez dala,
oraindikan beste arantza batek miñ aun-
diyagoa ematen dizu. Ainbeste maite de-
zun emaztea ikusten dezu tratu txarrare-
kin lengo antzik ez duala, kolore illare-
kin, osasun koskorrekin bizi-eziñian, nai-
gabez beteta bere aurtxuarentzat ezin in-
guruturik bear dutena. Zure umiak arpe-
gi tristiarekin arkitzen dituzu, ez dutelako
zerekin ixildu beren gosia, zerekin txu-
kun estali beren gorputza. Besuak tolos-
tatu eta egongo zera ezer egin gabe abek
ikusita?

Kaleko arriak berak ere negar egingo
luteke adituko balute zenbait langilleren
etxian gertatutzen dana. Negarra ez da
sendagaia. Malkua begiyatatik irtenarekin
ez dezu arkituko zure zoriona. Beste zer-
bait egin bear degu. Nun arkituko degu
gere sendagaia? ALKARTIAN. Ezer egin-
go badegu alkartu egin bear degu langi-
lleak alkarrekin, bañan egiyazko alkar-
tietan. Alkarta-oietan ikusi ta ikasi bear
degu nun eta nola arkituko degun ondo
izatea. Au langille guztiyak egin bear de-
guna da. Ez utzi bestientzat lan au, nor-
berak egin bear du bere aldetik al duan

alegin guztiya. Ikusi dituzu lenago zer gauzak naigabez betetzen duten zure bizitza. Baita ere erakutsi dizugu nun dagoan zure sendagaia. Orain biotzik badezu, maitasunik badezu, odolik zañetan badaukazu, etorri alkartera. Zeiñ alkartetara?

Lau urte dira burrukan, alkartzen asi giñala. Lau urte pasa ditugu ezker-esku-bira burrukan. Egiya ezagutu nai ez zuten asko ikusi ditugu. Langillien onik nai ez zutenak eta beren kontra egin dutenak ezagutzen ditugu, baita ere bera saldu dutenak azaldu giñuzen bere denboran, baita ere arpegi eman gure alkartia txarizat eta guk ixuritako odola *infernuarentzat eta txarkerirako* (1) ixuri genduala esan zuanari. Ez degu gizon aben izenik azaldu nai, danok ondo ezagutzen dituzutelako. Berengatik egon giñan batian jornal gutxiagorekin, bestian geren kontzientziya estu genduala. Bañan izan ditu Eleiza Ama Santak jakintsuak, erriaren aurrarian ontzat eman dutenak *Urrillaren seian* egin genduana. Danak bizi dira egun triste artan zauritutakuak, Jaungoikoaren mirari batez, eta orain arroturik ikusten degu gure bandera len baño ere kolore biziagoarekin. Egun orren gogoramenak indar berriya, indar biziagoa, ematen

---

(1) Paperean: *txarkerako*.

digu aurrera joateko. Ez du gizonak lotsarik izan biar egiyaren alde egiteko. Asko dira erri onetan egirik ezagutu, aditu nai ez dutenak, eta egiya azaltzen degulako gorrotoz beteta arkitzen diranak. Beren barruan, subeak egiten duten bezela, pozoi txarra gordetzen dute, gorrotoz beteta bizi dira. Gero esango dute fedea dutela, katolikotasuna gordetzen alegin egiten dutela. Ez al dakite zer erakusten duen gure siñismenak? Ez al dute beñere irakorri Ebanjeliyo santuan zer esaten duan gai onetan Jesusek? Berak esaten digu iñorentzat badegu gorrotorik, iñori gaitzik egin badiogu, sakrifiziyora jua baño lenago barkazio eskatzeko. Eta egunero gorrotoz beteta ikusten ditugu mai santura joaten... Goguan iduki dezatela ez dala zeruan sartuko gorrotoan ill danik. Guk asitako huelga edo oporketaren ondorean jarri zuten *lock-out* arretan fabrikatik bialdutako bat, il zan beren barkazioa ikusi gabe. Ikusi zazu orain zer gizon diran abek. Ainbeste gizonen aurrean agindu zuten berriro artuko zituztela fabriketan, eta zer ikusten degu? Bat ill zan... Gu ta gure alkartia ondatu nai dituzte. Onen billa dabilta alderdi guztietatik. Zergatik? Berentzat ona ez dalako, oinpean langillea nai dutelako, gure eskubiderik ta

libertaderik ezagutu nai ez dutelako, erri ontan alkarte onek bakarrik ezeri beitu gabe arpegiya erakusten diyelako. Baditugu oraindik berakin kontuak arreglatutzeko, ez gaudez aztuta, geuriak goguan ditugu, egun egokiaren zai arkitzen gera. Alkarte au ondo ezagutzen degu, langillea. Alkarte onek beti arpegiya garbi erakutsi du. Gure batzar danetan atiak zabalik egon izan dira. Zertako itzaldiya danian atiak itxi, egiyaz fede onez baldin gabilta? Egiyak lotsarik ez du. Badituzu beste alkarte bi ere. Bat da politikan sartzen dana, langillien alkarte egiyazkoa au ere ez, bere barruan ez ditulako danak ametitzen. (2) Ez diogu langillien alkartietan begiratu biar bat nungua dan; danak alkar artu biar degu gere lana defenditzeko. Ez degu frontierarik ezagutzen alkartiarentzat; mundu guztiko langilleak anaitzat ezagutzen ditugu lan-kontuan. Azkoitia'n *Solidaridad de Obreros Vascos* orren lana danak dakizute. Lagundu izan digu, bañan karga ta arrixkoa guri gañera botata. Beste bat ere bada, bañan ez da alkarte au langillearen mesedeako jarria. Danok dakizute nagusiyak jarri zutela gure alkar-teak indarrik artu ez zezan. Alkarte ori gorrototik jaiua da; au gure apaizpiku

---

(2) Paperean: *ametsen*.

(obispu) jaunak esana da. Balentin Alberdi jaunak Otaño'tarrentzako zuan gorrotoagatik. Orduan aiek nai zutena ez gendualako, jarri zan *amarilluen* alkartia. Nagusiyen desiuia betetzearren. Au al da langille utsaren alkartea? Ordutik onera ez dute beste lanik egin: nagusiyen desiuak bete eta langillearen kontra egin. Alkarte artatik sortu dira *esquirol* guztiyak; lana orduetatik kanpora egiten dutenak an arkitzen dira. Alkarte orrek berak pagatu zituan gure huelga edo oporketako *esquirol* danak. Au da gezurrarekin bizi dan alkartea; ez alkarte ortara joan, ez orri indarririk eman. Gaur bezela aurrera ere garbi itz egingo degu. Orain bi itz, bukatu baño len, makiñistari:

ANAIK: Alkar ondo ezagutzen degu eta orregatik itz egin dezagun gere lan-kontuan. Aspaldiyan ikusten degu nola egiten diguten nagusiyak alegiñ tokatzen diran orduak baño geiago sartzeko, extraordinariua pagatu nai ezik. Zortzi orduan osatuko ditugu gere nagusiyak, ez iduki kuidadorik. Dutenian izaten dira estu ta presa. Ez dutenian, egon biar izaten degu. Orregatik danak errespetatu zortzi orduak. Oietan egin zintzo lana, bañan miñutu bat geiago ez.

Pensatu berriz gero zer daukagun. Ogei

ta amar bat urte izatera eldutzen zera-
nean, geiago lan orretan egiteko gauza ez
zeranean, zer egin bear dezu? Orain da or-
duba neurriak artzeko; ez gero damu izan.
Aspertu gera danentzat bakarrik beti bu-
rrukan jarduten; min ematen digu geure
kontra, gu nundik galduko dabiltzanak guk
burrukan alkanzatutakua artzen; gaurtik
aurrera beste gauzaren bat pensatuko de-
gu. Bestiak sufritzen dutena, bada, guk
ere sufriko degu, bañan gure bizkarretik
iñork ez du farrerik egingo.

Danak egin bear degu lana, danak al-
karri lagundu. Diruak orain dabill burru-
ka ikaragarria lanarekin. Orain, ez gero,
artu biar degu erabaki au.

*Ez degu jardungo lanian, ez zentimo
bat merkiago, ez-da miñutu bat ere geiago.*

Au da gaur mundu guztiko langillien
erabakia. Guk ere ala artu bear degu. Au-
rrera, langilleak, ez atzera egin».

Makiñisteen Anaitasuna.

(1921)

BERTSO BERRIAK
AZKOIT'KO LIZARRALDE'K JARRIAK
BASERRITARRA ZER DAN

- 1/ Milla bederatzireun eta
oitabatgarren urtia,
Jesus Belen'en jaio zanetik
oneraño bitartia;
erla-manduak jaten digute
nekazarien partia,
orregatikan komeni zaigu
erreparua jartia.

- 2/ Nekazaria tristia baita
ezer ez badu ganbaran,
aurten larrian mantentzen gera
negu ariña nola dan;
Eleizarekin kunplitutzeko
Pazkuetako bolaran,
kontzientziya esamiñatu
Garizumako denboran.

3/ Orain ainbeste desgobierno
errentaren ganantzian
lenago ez da iñoiz ikusi
gure denbora guzian;
basarrikua ondo bizi da
ez-jakiñen iritzian,
zeñek eskatu ez zaio falta
balu komenientzian.

4/ Gaztañadiak igartu dira,
nausiak errenta azi,
Axarola'ren estudioa (1)
nolabait dute ikasi;
lenago saia, geria gendun,
orain ez degu merezi,
Habana edo Buenos Aires'a
juan biarko igasi.

5/ Bapore Brasil pagatutzeko
dirua bear galanki,
arentzat ainbat sortu ezkeru
barkuan baño obeki;
ipar-aizeak bultzatuko du,
ez bildurrikan eduki,
gaztaña zartxo zulo-dun baten
juango gera poliki.

---

(1) Axarola lapur bat izan omen zan, edo, obeto esateko, lapur-talde baten buruzagia. Elosu aldeko mendietan ibiltzen omen zan. Seigarren bertsoan berriro aitutzen da Axarola ori, eta «lapur listua» esaten zaio.

6/ Axarola zan lapur listua,
aituko zenduten sarri,
beragandikan estudiua
nolabait dute ekarri;
kaballeron bat orruntz edo onuntz
iñoiz ez al zan etorri,
bazar batera bera aldendu,
bidian txapela jarri.

7/ Martirioko sufri bearra
nekazarien bizitza,
konsideratu nai baldin balitz
ez da ezagutzen gaitza;
nagusi asko alkar artuta
errenta azten dabilta,
geuk ere zerbait jan bear eta
biziro estu gabiltza.

8/ Urte tristiak arkitzen dira
nekazaria pozteko,
ez al daukagu arrazoirikan
kargu egiten asteko?
Guk ez al degu ezer e biar
jateko edo jazteko?
Zein Aita Santuk agindu die
orla errenta azteko?

9/ Arnasa baten mendian dago
gorputzaren momentua,
bear duenak aditu beza
jartera nuan puntua:
eleziuan agindutzeko
bai al dute talentua?
Zein uazabak artuko luke
nere animan kontua?

10/ Bengatza asko egiten dira
indarraren anparuan,
orgullosuen eser-lekurik
ez da arkitzen zeruan;
aundi-ustiak zertan arrotu
Epulon baten moduan?
Gizon umillak aginpidea
bear lukete munduan.

11/ Batzuek besoz nekatu gabe
buruz jarraitu lanari,
orretarako komenentzirik
ezin ipiñi denari;
kontribuzio galantak ere
badatozkigu ugari,
ekipajiak preziatuta
saldu deiztegun berari.

- 12/ Pagatu ezin baldin badegu
errekargua prestatu,
biltzen dutena kupira gabe
kasinuetan gastatu;
mikeletiak bialdu eta
etxiak errekistatu,
juan dan urteko azio ori
ez zaigu asko gustatu.
- 13/ Andra gaxuak balore gutxi
nola duten gorputzian,
aldemenera alde egin biar
atian presentatzian;
atrebentzia arpegian da
errespetua atzian,
galderatxo bat egingo nion
gertatu banitz etxian.
- 14/ Laurak baño len neketan asi,
jan-orduak al danian,
amasei ordu eta geiago
udeako egunian;
amar pezeta tokatzen zaizku
zortzi orduko lanian,
sobratzen dana jauntxo oientzat
urtiaren azkenian.

15/ Gorrotogarri kruela dago
jauntxo oien jeniua;
teatruetan berak jostatzen,
guretzat martiriua;
gaizki egiña damu badute
badu erremediua,
ia zer moduz pagatzen duten
extraordinariua.

16/ Baserritarrak maite bagendu
arrazoiaren argia,
jauntxo oieri jarri leioke
tokatzen zaien neurria;
gu alkartzetik ez dutela nai
zerbait nago igarria;
belarra jaten jarri baño len
billa dezagun ogia! (2)

---

(2) Bertso-papera, moldiztegiaren izenik gabea, Getaria'ko Garro baserritik.

PATXI LAJA

**Franzisko Garmendia Alberdi
(1881-1946)**

PATXI LAJA BERTSOLARIA

Patxi Laja bertsolariak, izen-deiturak Franzisko Garmendia Alberdi zituan.

Azkoitia'n jaio zan, 1881'garren urteko Otsaillaren 17'an.

Gurasoak, Manuel, Urrestilla'koa, ta Isabel Alberdi, Azpeitia'koa, izan zituan. Aitaren aldeko aiton-amonak, Jose Manuel ta Franziska Agirre, biak urrestildarrak; amaren aldekoak, José Antonio ta Maria Ageda Odriozola, azpeitiarrak. (1)

Laja izengoitia, jaiotetxearen izenetik zetorkion. Erriak Laja esan oi du, bañan paperetan Laranja ageri da.

Oso gizon atsegiña, alaia ta umore onekoa omen zan.

Lagun-artean, tabernan da abar, bertso asko kantatu zuan; bañan paperetan etzuan bein ere alerik jarri. Orregatik oso bertso gutxi bildu degu. Bertsolari izan zala esateko lain, doi-doirik.

---

(1) Azkoitia'ko 18'garren bataio-liburuan, 161'garren orrian.

Azpeitia'n ezkondu zan, 1908'garren urteko Maiatzaren 5'an, bertako alaba zan Inazia Izagirre'rekin. (2)

1946'garren urteko Maiatzaren 5'an il zan, ezkondu zaneko urteak betetzen zituanean egunean beraz, 65 urterekin, pulmoniaz gaixotuta. (3)

---

(2) Azkoitia'ko 13'garren eriotz-liburuan, 19'garren orrian.

(3) Azkoitia'ko 13'garren eriotz-liburuan, 19'garren orrian.

TXIRRITA AZKOITIA'N

Txirrita, Gaztelu, Pello Errota ta Fermin Mariñela —Fermin Imaz ote?— Azkoitia'ra bertsotara etorriak ziran, da Intxausti'ko jauregi zarraren atarian omen zeuden.

Alako batean, mutil gazte bat zortzi edo amar bat txerrikumerekin plaza aldera zijoala ikusi zuten. Txirritak onela kantatu zion:

Ganau ederrik juntatu biar du
gaur Azkoiti'ko periyak,
jakitiarren etorriya naiz
bada emengo berriyak;
danoi begira ementxe nago
zabaldurikan begiyak,
zenbana duro balio dute
or dâmazkizun txerriyak?

Bañan mutil gazte ura bertsolari izatea suertatu zan. Patxi Laja zan. Ta onela erantzun zion:

Adiskidia, segitutikan
al zuazkit nei maizira?
Gauz ori zuri akordatzia
naiko-naikua grazi da;
nere txarriyak zer baliyo'uten
galdezka emen asi da:
amarna duro eingo luteke
zu ainbat astun balira. (1)

Orduan Txirritak onela galdetu zion
Atano baserriko alaba zan Eujeni zanari:

—Nungoa unan mutil ori?

—Ori? Laja'koa!

—Makiña bat errosario galdu bear din,
ba, bere denboran! (2)

---

(1) Jose Irureta, Jandoneaniz, Azkoitia.

(2) Manuel Garmendia Izagirre, Laja bertso-
lariaren semea.

BI BERTSO

Beste aldi batean, Loiola'ko gazte batzuk etxeraño etorri zitzaizkion, alako egunetan bertсотara etorriko ote zan galde egitera.

Laja soroan ari omen zan, arta-lorea kentzen. Lajak arto bati tira egin da lorea ez-ezik, landare guzia ere zañetatik atera zuan.

Loiola'ko mutillak, ori ikusirik, onela esan zioten:

—Tira orri bertsoa, Patxi!

Ta onek bertsoa bota zuan, bañan erdiaz bakarrik oroitu da aren seme Manuel:

Puntatikan tira ta
ipurditik erten,
arto onek sustarrikan
ez al dauke aurten?

☆ ☆ ☆

Urte batez laisterka-apustua zan Azkoitia'n. Udara zan ta bero ikaragarria.

Ta korrikalari oietako bat, ogei urteko mutil gaztea, beroarekin asnasa ezin arturik, ito egin zan.

Aren il-kanpaia jo zanean, Laja ta Urkiolegi bertsolariak bertsotan ari ziran. Orduan Laja'k bertso au kantatu zuan:

Gure errian ai da kanpai bat
oso seriyo ta umilla,
orretzek guri esan nai digu
badala bateonbat illa;
munduko zeregiñai utzita
juan da beste baten billa,
alde ontako paltaren batez
zeruan gerta dedilla!

Ta, ondoren, aita-gure bat errezatu zuten an zeuden guziak. Ta orrekin bukaera eman zioten orduko bertso-saioari. (1)

---

(1) Gertaera ta bertsoa: Urkiolegi bertsolaria-
ren semea.

BALENTXI BERTSOLARIA

Sebastian Etxaniz Plazaola
(1884-1951)

BALENTXI BERTSOLARIA

Balentxi bertsolaria, 1884 urteko Otsailaren 27'an jaio zan, (1) Azkoitia'ko partean dagoan Balentziaga baserrian. Oinbesterekin esana dago zergatik Balentxi deitzen zioten.

Balentziaga baserria, Azkoitia ta Azpeitia bitartean dago, Loiola'tik gertu xamar, gain batean, ingurumari artako zelai-mendi ederrak bista-bistan dituala.

Izen-deiturak Sebastian Etxaniz Plazaola zituan.

Errezill'en jaio ta Azpeitia'n bizi zan Manuela Errazkin Zubillaga'rekin ezkondu zan. Azkoitia'ko Santa Kruz ballaran, Kamiñokoa baserrian jarri ziran bizi izaten. Orain, Balentxi an bizi zan ezkeroztik, Balentxi-txiki ere esan oi diote etxe orri.

Lau seme-alaba izan zituzten: Rafael, Maria, iru urte t'erdirekin illa; Maria, berderatzi urterekin illa; ta Antonia. Rafael

---

(1) Azkoitia'ko 18'gn. bataio-liburuan, 235'gn. orri-aldean.

ta Antoniari zor dizkiegu emengo argibide guziak.

Balentxiren aotik aorako bertso-rik ez degu jaso al izan. Bai ordea zenbait bertso-paper. Berak inprentarazten zituan, ta saltzen ere bera ibiltzen zan.

1951 urteko Abuztuaren 8'an il zan, 67 urterekin. (2)

---

(2) Azkoitia'ko 13'gn. eriotz-liburuan, 139'gn. orri-aldean.

(1923)

BERTSO BERRIAK
BEI BATEN GAÑIAN BALENTXIK
JARRIAK

- 1/ Milla beratzireun de
oteiruko urtian
dispute bat pasa da
gure artian:
Izerritzpe barriyo,
Azkoiti partian,
ganau-tratu bat ein det
neretzat kaltian;
intentziyo puertian,
zeuen suertian,
ni esne-paltian,
etxien jartian;
gauza au esplikatzan
asi gaitian.

2/ Bei orrekin izan ziñan
Azpeiti'ko periyan,
dotore ai ziñan esne-
-panparreriyan:
orlako animalirik
etzala erriyan,
amar bat litro esne
zeuzkanik neurriyan,
mantendu urriyan,
sistema berriyan,
lasto txiki jakiyan,
modu egokiyan;
orlako ganau-gobernoik
nik ez nekiyan.

3/ Lasto txikiye bustite ta
zelaiko larriya,
sistema ori orretzek
digu ekarriya;
esne-beia zeukala
ikeragarriya,
sobrante aundikua ezta
nigana etorriya;
egin niyon deya,
esateko egiya;
ondratzeko erriya
gizon orren beya;
zortzi litro kendu eziñik
au da komeriya!

4/ Amar litro on eginda
zortzi ezin kenduben,
komeri ori're ikusi
biar genduben!

Amaike orlako kaso
pasatze'a munduben
alare gizon pormalik
eztagon lekuben;
keja eman nuben,
bier zan orduben;
abogautera juen
zer esaten duben;
auzitako enkargube
artu genduben.

5/ Abogautera asi giñen
bestekoik besteko,
zu sortu ziñen baztar
danak nasteko;
gizon bat etorri zen
bei ori jaizteko,
zenbat litro esne zeuzkan
ondo ikusteko,
gero erakusteko,
etzendun usteko,
adierazteko,
galdu-irabazteko...
nere paltarik etzan
auziten asteko.

6/ Abogautera jun zen
gizon bat propiyo,
bei orren martxiakin
ez giñen piyo,
esnetan bere marka
ezin zala iyo;
zenbat persona diren
ainbeste jeniyo;
jabe orrek diyo
seriyo-seriyo:
amar litro baño geio
kenduko emen diyo;
zortzi dauzke, gezurrek
ez du baliyo!

7/ Bi litro palta orrek
dakutzen okerrak,
orlaxe sortzen dira
munduko gerrak:
egiyeen kolorian
gezurre esan-bêrrak;
ondo probau zitzaizkon
esnetako indarrak;
gure egin-bêrrak
etziran alperrak;
ganadu melarrak
jan dizten belarrak;
zuk sartu nai ziztetzun
txasko ederrak!

8/ Bei ori aprobetxuz
zeuen akatsian,
ara notezi oiek
nun dakatzian:
amar litroko marka
gelditu atzian,
esne danak kastatu
zortzi osatzian;
au akordatzian,
noizik bakoitzian,
erdi parre-antzian
beorrek esan zian:
arru bat bazula ondo
gubernatzian.

9/ Beiek ondo goberna-
tzeko gora-beran
nik esango'izut nola
kostunbratzen dedan:
berdie ta pentzue ta ude
nai deben aukeran,
bere orduten zuzen eman
tokatze'an jokeran;
gizon danok sailleran,
barriyo-billera,
txit jende abille dan
ganau-ibillera,
erriko fama unek dire
Santa-Kutz baillera.

10/ Bei ori jatzi nuan
gizon baten bisten,
esan ziran esnetan
etzala iristen;
zertako jardun bêt zan
gezurрак sinisten
abogaurik abogau
legiak ikisten?
Nola ondo dakizten,
gauzak esan zizten;
bei txiki ori jaizten
ni ez nitzen pozten,
esne gutxi zeukala
nualako ikusten.

11/ Zortzi litro besterik
ezin zitun bete,
bei orrekin billurtu
nitzan derrepente;
kondiziyo esplikatzen
orrenbeste jente,
abogauben aurrien
belarriyek tente;
lege danak prente,
ni oso baliente,
eman niyon parte,
zenbat gize-arte:
etzala pagauko esniak
osatu arte.

12/ Esne-neurriyak nik e
badakit kontatzen,
zuk esan bezela beiek
etzun portatzen;
ustez jardunekgatik
ondo gobernatzen,
zortzi litro besterik
etzitun betetzen;
beste bi tokatzen,
ez naiz ikibokatzen;
gauzak esplikatzen
ni naiz aplikatzen:
zortzi daukenai eztala
errez amar kentzen!

13/ Animali ori egon zan
dopositatuta,
zuk esniak kentzeko ondo
gobernatuta;
Azpeiti'ra jun ziñen
gizon bat artuta,
puntepaxak ote zeuzkan
norbaitek sartuta,
gaitzen bat sortuta,
barru gogortuta,
denporak oztuta,
esniak zapuztuta,
bei orrek suerte onik
izan eztu-ta.

14/ Amar litro osatzeko
ein zen kontratia,
zortzigarrena're eztu
errez betia;
orra nun azaldu den
bi litron paltia,
bei-erostailientzat
naikue kaltia;
zan borondatia
keja ematia;
nere lagun maitia,
konporma zaitia;
ezta basta dun baño esne
geio esatia!

15/ Animali ori de
betroi mestizue,
errepetik daukena
ematen gozue;
oso umille da ta
korputz plantosue,
gutxi den bezelako
ijera jasue;
ganau alkasue,
pasau den kasue,
bei lastimosue,
jabe tranposue:
bi litrokin sartu nai
amenazue!

16/ Tratu ortan gelditu
ziñen lotsagarri,
errebaja eiteko
zeralako jarri;
eztan gauza esanda
ganauba ezarri,
amar litrotzat beie
zortzikua ekarri;
abogauten korri,
legiak irakorri,
gogor egin alkarri,
biyok giñen larri;
gezurretan ez geio
nigana etorri!

17/ Animali-tratu ori
ein gendun piñezan,
nere partetik beintzat
pormal egiñe zan,
bei ori ikusite
Azpeiti'ko plazan,
izugarrizko ganau
sonaube nola zan;
esne-otsa bazan
amar litro pasan;
orlako grandezan
gezur ori esan;
itziken ein ezpanu
askoz obe zan!

- 18/ Ganau debilla zegola
laiste nuan zendu,
olako komerik eztet
sekula izendu;
zuk bei plakua eman da
nik ezin gizendu,
nere kulpa eztala ori
jente askok esan du;
amar litro on ein du
ta nik zortzi kendu,
akatsa ezin berdindu,
maleziz egin du;
ixilik eongo ziñeke
lotsik bazendu!
- 19/ Notezi aubek dijuaz
bireje luzian,
allegatu litezke
mundu guzian;
ez nindun utzi nai para-
dero itxusian,
banderilla ederra
iye sartu zian;
akordaubek bazian
bei orren trazian,
esne-eskasian
nola eman zian;
Santa-Kutz aldeko tontuak
listotu zian!

20/ Ganau baten bille nebillen
plazariken plaza,
bai nei portunatu're
zelebrezko traza;
arru bat esne bazula
ein zendun ametsa,
zortzi litruan zeuen
orren interesa;
ainbeste esan beza,
abogauben poza,
konpontzeko eskusa,
demandiak luza;
bei orrekin galdu det
ontzako bat pasa!

21/ Iru mille erriel da bosteun
beien preziyua,
bi litron paltan gelditu
obligaziyua;
deskuidoaz egin badezu
orlako aziyua,
errespeta dezagun
geure naziyua;
nere esplikaziyua,
deklaraziyua,
konparaziyua,
badet juiziyua,
orain eskatzen dizut
barkaziyua. (1)

---

(1) Bertso-papera, moldiztegiaren izenik gabea, Azkoitia'ko Ugarte baserriko Jose Aldalur'ek emana.

(1926)

BERTSO BERRIAK ATANORI BALENTXIK JARRIAK

Atano Irugarrenak 1926'garren urtean jantzi zuan txapela, Mondragonesari irabazita. Au amar urtean izan zan txapeldun, 1917'garrenetik 1926'garrenera.

Lenengo partidua Eibarr'en jokatu zuten, bañan Mondragonesa eskubiarekin bakarrik.

Garai artan ala egiten zan. Partidu ori txapeldunak galtzen bazuan, ondoren iru partidutan alkar neurtu bearrak ziran; irutatik bi irabazten zituanak, txapela berretzat zuan.

Aurrena Donostia'n jokatu zuten, ta Atanok 22-19 irabazi zuan; bigarreña, Eibar'en, ta Atanok 22-12 irabazi. Partidu auetaz jarri-aldi ontako irugarren bertsoa mintzaten da.

Urrena, Irun'en, Bidasoaz beste aldeko Arze pelotariarekin jokatu ta, gaixorik

zalako, galdu egin zuan Atanok; bañan, andik aurrera, trinketean ere partidu gu-ziak irabazi zituan. Trinketeko partidu auek, laugarren bertsoan aitutzen dira.

Esan bearrik ez dago zer izango zan, berri oiek jakinda, azkoitiarren poza. Ba-lentxiren bertso auek, poz orren azalgarri dira.

1/ Oso pelotai ona zeuala
gure erriyan ikustian,
kanpeonatoko partiduak nola
asko izaten eztian,
Mondragonesak eta Atanok
jokatu zuten Donostia'n;
azkoitiarrak irabazi zuala
jakin zan mundu guztian.

2/ Gizon abillak beti izan ditu
Azkoiti'k eta Donosti'k,
prontoi ortan etzan ikusiko
orrelako pelota-pestik;
partidu ederrôik ezta ikusi
iruregun urtez onuztik,
bosteun ingeles arioplanotan
etorri ziran Londres'tik.

3/ Ikusi daigun Atano terzerok
ia ze martxa dakarren,
besoz da gerriz ondo zebillen,
ankatik etzegon erren;
emeretzi tanto egin zizkon Donosti'n
eta amabi Eibarr'en,
Mondragonesa ortik gora etzan jun
alegiñ danak eiñ arren.

4/ Estranjeruai jokatzera
Irun'a jua zan pozik,
lau ordu pasan etzan ixildu
korredorien trabesik;
Atanorentzat nola ezta izan
iñon leku aldrebesik,
trinketian e etzan azaldu
ori austeko prantzesik.

5/ Orren gurasoak jaio ziraden
Agiña'n eta Atano'n,
urte batzuetan pamilya azten
Ploriaga'n ziran egon;
tamaña ortako pelotaririk (1)
eztalako sortu iñon,
lendabiziko bi omenaje egin
Azkoiti'n eta Logroño'n.

---

(1) Bertso-paperean: *pelotarik*.

6/ Prontoetan ikusten dira
gizonen altu-bajiak,
mundu guztian estimatzen dira
orrelako pertsonajiak;
España'n da Prantzia'n jokatzeko
izan ditu korajiak,
bi naziyotan egingo dira
Atanon omenajiak.

7/ España ontan etzan ikusiko
ôindik orrelakoriken,
tantua eiteko eztago orrek
billatzen eztuan txokoiken;
kontraiuak orrekin ez dauka
beñe trankil egoteiken,
Atano terzeron sakiak askotan
eztu egiten boteiken.

8/ Modu ortako gizon abilla
Azkoiti'ko errian sortzeko,
ogetabi urtian guziyen maixu
kanpeon pasatutzeko,
orren abildadia nola izan dan
ondo adierazotzeko,
pelotari danak beti bildurraz
orren sakia jasotzeko.

- 9/ Atano onek ditu oso pelotari
konpletuaren eskuak,
ezkerr-aide ta kortaria're
abildade berezkuak;
sake ta boleo eta dejara
oso gustagarritzkoak,
pareta biten eite'itu orrek
tanto txokagarritzkoak.
- 10/ Atanon alde trabesa beti
doble osuan da geio,
korredoriak diarka bata
baño bestiak egin naio;
eskuko miñez askotan jokatzen,
ala ere jentia piyo,
bi onenak ezin irabazi sano
eskuak lagundu baliyo.
- 11/ España'n da Prantzi'n ibilli da
ori pelota-apustuan,
millaka pertsonak orri txaloka
bakoitzak bere gustuan;
pronto batzutan portunatu da
oso aztarka estuan,
manori-mano ori eztu
iñork austen errestuan.

12/ Zuzen da garbi eman biar det
arrazoi onen albiste,
periodikua letuaz gañera
ni ere enteratu naiz-te:
partidu on bat jokatutzeko enpresak
danak orregana eske;
orrelako gizonak paliyo-pian
ibilli biar litezke.

13/ Leku guztiko jentiak orrentzat
badu milla borondate,
prontoi danetan ibilli dalako
oso piñ da baliente;
naziyo danai abixu auxe
eman bêt diet parte:
orren estatua or ikusiko da
mundua mundu dan arte.

14/ Bere familiya aberastu duala
pelotako lanetikan,
teleponuak ixildutzeke
datoz leku danetikan;
mundu guztia enteratu da
periodikuetatikan,
orrelako semerik eztala sortu
amaren sabeletikan.

15/ Atanok ditu arika azkarrak
pelotia arrapatzen,
tantua sartzeko zer begi duan
inork eztu konparatzen;
millaka personak erri danetan
zer notezi dan aditzen,
iru gizon Espāni guztira
partidua radiatzen.

16/ Notezi auxe eman biar det
bêr dan bezela neurtuaz:
pronto danetan nola dabillen
propin galantak artuaz;
erriko sarrera nola izaten dun
esplikatutzera guaz:
lepuan artuta kalia ibilli
atzetik musika juaz.

17/ Nere lagun batek karta eder bat
eskribitu dit Paris'ti,
pelotai abilla daualako
Mariano Juaristi;
kaleko sarreran merezi du orrek,
bai, oinbeste molesti:
erriko jente dana txaloka
bere musike ta guzti.

18/ Pelota gogor jotzeko orrek
indarra badu besuan,
beratzi kuadroz atzera ere
noiznai ateratze'zuan;
bere pameliyan bizi dalako
oso kariño gozuan,
San Pedro berak sartuko'u ori
zeruko paradisuan. (2)

---

(2) Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea; ez nuan apuntatu zeñi jaso nion.

(1926)

BERTSO BERRIAK
BALENTXIK JARRIAK

Paper au, lenengo bertsoak dionez, 1926'garren urtean jarria da. Gero, laugarren eta amaikagarren bertsoan, berrogei urte-ingurura iritxia zala esaten digu Balentxik.

Besteetan ez bezela, jarri-aldi au zein urtetan paratua zuan, ondo adierazi nai izan zuan, beraz.

Bizi-bearraren lanak erakusten dizkigu emen. Orregatik, bertso auek beren egilleak zer bizi-modu izan zuan azalgarri dira.

1/ Milla beratzireun da
ogei ta sei urte
Jesus jaiua zala
esaten dute,
gu salbatziagatik
Belen'en sortute;
obra onak serbitzeko
ni nago aiñdute,
egun eta gau te,
ongo begiraute,
griña txarrak kendute,
estudiaute;
kantuz esplikaiko det
nere kondute.

2/ Urte asko onetan
nabill nekazai,
neuk souan egindako
laborien zai;
al dan gutxiñe nekau,
jan da eran lasai,
ala tokauko zako
nere interesai;
silla baten exeri,
zurrutari segi,
gorputzen meseri,
erari-klase bi:
sagardua suelto ta
naikua ardo zuri.

3/ Oraindaño tamañe
ontantxe izenaz,
lanian ere segi
borondate onaz,
botilla enkortxauteko
sagarduak eranaz;
ondo aprobetxatzen naiz
izaten dedanaz;
martxa ontan juenaz,
esaten duenaz,
eranaz ta janaz
neuk eindeko lanaz,
auzuetatik nago
ondraz eta pamaz.

4/ Berrogei urte inguru
nabil edadian,
osasunen ez nago
nobedadian;
Jainkuak laguntzen dit
nei sanidadian,
eziñ egon niteke
epoka obian:
dauketan pedian
da giza-legian,
oso umildadian,
nere abildadian,
labrantzan nun eiten dan
banidadian.

5/ Nik izete'itut iru metroko
artuak luzian,
ôindik olako asko
apenas ikusi'an;
arta-burubek berriz
alkar jota kruzian,
aren azpiden jarrite
lau gizon musian;
terreno guzian,
ez leku itxusian,
beste batzuk pasian,
aberatsen trazian;
or ikusitzen nekazai
onak nun zian.

6/ Ilbeltzian neure sôtikan
ekarri arbiyak,
arbi-onduak pisuan
ziran garbiyak;
arru erdi bana bakoitza
baziran erdiyak,
amalaune ontza zabal
aren ipurdiyak;
metro bana oriyak
dituzte neurriyak,
etxera ekarriyak,
aiñ txokagarriyak;
begirau ondo nun dauden
nekazariyak.

7/ Santa-Kuz'ko baillera
premiyo asko jasua,
gauze au badaure zeñek
adierazuak;
ganau gobernatzen gaure
aiñ manejosua,
bere orduten emanaz
oso berde gozua,
pentsu baliyosua,
edari gustosua;
orra nik abisua
nun dauren maisua;
birtute ori or eman
Jaun amorosua.

8/ Iru bei dauzkat errepe
ederrak egiñak,
arei burle eiten e egin
dituzte alegiñak;
gauza ori ez du erakusten
fedeko dotriñak,
nola izan litazke
orren buru-ariñak?
Beste onan miñak,
orrelako griñak
eztirare piñak,
utzi nere koziñak;
danok galtzen gaitu alkar
ikusi eziñak.

9/ Urte asko onetan ganau
governatze utsiyan,
batzuk esateâ nabil
ezin ikisiyan;
nere beiekgatikan
asko maiziyan:
eztitutela eukitzen
bear dan plantesiyan;
pentzu asko erosiyan,
baba ta zai nasiyan,
eman abondantziyan,
nai deben guziyan;
klase guztitik dauke
komentenziyan.

10/ Nere afiziyua
ganau gobernaten,
kastu aundiye dago
ondo ordenatzen;
zertâko eukiko'itugu
gosiak penatzen?
Bere itxuren emanaz
ezta ezer galtzen;
or nabill esne saltzen,
txanpon batzuk artzen,
dirube kobratzen,
etxera ekartzen;
ôintxe asi naiz pezeta
batzuek sobratzen.

11/ Indieno bat eiteko
bauket esperentzi,
portunatutzen bazat
zenbait komenentzi;
alakoik gertatzen bâ
lanai berriz utzi,
mundu ontan gizonantzat
daude urte gutxi;
berrogeire iritxi,
bera ezin jatxi;
interes abundantzi,
lenguai erantsi;
konpormidade ontan
dabill Balentxi.

12/ Ia jarri basarriko
martxiai begire,
lan ontan dator probe-
zako segire;
penagarri aundi bat
ikusten dan jire,
labradore geienak
miserable dire;
daukenak baitire,
nere seni-partire,
neu nagon tokire,
interesai tire;
nekazaitzen eindekuakin
ez nabill ni're.

13/ Esango det langille
jendiaren traza:
irabazten danakiñ
miseriyan pasa;
mundu guztian dago
jire aldrebesa,
urtetiken urteâ
gareztitu gauza;
alkarrentzat nobleza
eztago erreza;
Jaungoiko jueza,
begiratu beza:
errukarriya dago
kaleko pobreza.

14/ Pobrien bizitza baño
tristiôik ote'a?
Mundure bajuba jaiio
gaizki egoteâ;
daon martxa ikusteko
eztao illunpea,
bizi gean arte beintzet
ez sartu lurpeâ;
urtetik urteâ
gauzia gora jute'a;
jornal gutxia emate'a;
ia kontu atea:
langille danak gatoz
belarra jateâ.

15/ Bajubaren bizitzak
ameika pena ba'u,
platika onek ontara
obligatzen nau;
pobriak arrazoiakin
eiten gera kejau;
erropia kostatzen da
lengo bateko lau;
jornalak beian gerau,
txarrena da berau,
gauzia asko kobrau,
langillia sobrau;
martxa ontan baijua
galdu da mundu au.

16/ Kaleko probe jentia
dago errukarri,
jenero dana galezti
dalako jarri;
enteratzen ibilli
naiz ni erriz-erri,
martxa onik datorrenik
eztiot igerri;
begiratu orri:
gauzia gora korri,
irabaziya urri,
langillia larri;
danok galdu gea ezpaiyou
laguntzen alkarri.

17/ Lagun projimuantzat
zertako egon takar?
Alkarri mengatziak
gauza onik eztakar;
desarrazoian iñori
ez itzegiñ lakar;
nere desio onek
probetxuik balekar,
danak juntau azkar;
ez ibilli bakar
basarri ta kaletar,
artze'ez dalako alkar;
gure miseri dana
orretzek dakar.

18/ Ia jarri gora-bera
au esamiñatzen,
martxa oniken iñondik
eztet billatzen;
jentia larri dabill
jantzi ta mantentzen,
aberats asko ai de
interesan bajatzen,
basarriyak libratzen,
kaletarrak pobretzen,
jornalak urritzen,
gauzia doblatzen;
mundu guzti-guztia
dijua ondatzen. (1)

---

(1) Bertso - papera, moldiztegi - izenik gabea, Gregorio Mujika zanaren bertso-bilduman, Donostia'n.

(1940)

BERTSO BERRIAK BALENTXIK JARRIAK

Bertso-paper onek, aurrekoaren lau bertso ditu: 13, 15, 17 ta 18'garrena. Aldaketa batzuk badituzte ordea, ta, orregatik, jarri-aldia oso-osorik jarriko degu emen.

Sail ontako azken bertsoan onela esaten du Balentxik: «Orain ogei ta bat urte fabrikara jua...».

Liburu ontan onen ondoren dijoan bertso-paperak, berriz, onela dio zortzigarren bertsoan: «Iruroge ta iru urtetan daude nere edadiak...»; amabigarrenak: «Oin oe ta amar urte pabrikara jua...». Paper au, Balentxi 1886'garren urtean jaioa zan ezkeru, 1949'garren urte-inguruan jarri da; ta fabrikara, berriz, 33 urterekin asi zan.

Ontatik kontua eginda, orain emen jartzera goazen bertso-salla, 54 urterekin

paratu zuan Balentxik; 1940'garren urte-
-inguruan, beraz.

Langille jendearen kezkak eta buru-
-austak azaltzen zaizkigu emen; sozial
gaia degu, beraz, bete-betean.

Bertso-papera, Zestua'ko Tomas Etxa-
be'k emana degu, ta moldiztegi-izenik ez
du.

- 1/ Lenbiziko bertsoa
arrantzaliena,
oieri tokatzen zaizte
millaka pena;
denporale txarrakin
deskuidatzen dana,
jente asko da ontzi ta guzi
urpera juana;
mariñelan lana
ondo eiñ al dana;
arraiaren fama
daukate emana;
itxasua da mundu ontan
prinzipalena.

2/ Barcelona'tik Amerikâ
ontzi danak betian,
millaka personakin buelta
eitten illabetian;
ôin bezela piloto onak
dauden bitartian,
barku askorik ezta
galduko urpian;
Argentinâ jutian,
txit borondatian,
umill da pakian
konforma gaitian;
kapitan abillak daure
Europa-partian.

3/ Ur-potzu eder ori
da aiñ kuriyosua,
Europa'tiken Amerikâ
dago pasua;
jentez beteta or dabill
barkuka osua,
piloto jentia dago
aiñ balorosua;
dauka ainpire osua,
kapitan famosua;
gauza penosua,
mundu txokosua:
lau partetiken bat legorra,
iru itxasua.

4/ Osiñ aundi ori da
ikaragarriya,
Jaungoiko gure jaunak
berak jarriya;
barku asko da arraiz
beteta etorriya,
klase guztietatik
dute ekarriya;
or dagon arraiya
eztago urriya,
artuta neurriya
ziudade ta erriya,
itxasuak mantentzen du
munduan erdiya.

5/ Esango det langille
jendiaren traza:
irabazten danakin
miseriyan pasa;
mundu guztian dago
jire aldrebesa,
urtetiken urtera
gareztitu gauza;
alkarrentzat nobleza
eztago erreza;
Jaungoiko jueza,
begiratu beza:
errukarriya dago
kaleko pobreza.

6/ Bajuairen bizitzak
ameika pena ba'u,
epoka onek ontara
obligatzen nau;
pobriak arrazoiarekin
eiten gera kejau,
erropia kostatzen da
lengo bateko lau;
jornalak beian gerau,
txarrena da berau,
gauzia asko kobrau,
langillia sobrau;
martxa ontan baijua
galdu da mundu au.

7/ Lagun projimuantzat
zertáko egon takar?
Alkarri mengatziak
gauza onik eztakar;
desarrazoian iñori
ez itzegin lakar,
nere desio onek
probetxuik balekar;
danak juntatu azkar,
ez ibilli bakar
baserritar da kaletar,
artze'ez dalako alkar;
gure mixeri dana
orretxek dakar.

8/ Ia jarri gorabera
au esamiñatzen,
martxa oniken iñundik
eztet billatzen;
jentia larri dabill
jantzi ta mantentzen,
aberats asko ai de
interesan bajatzen;
baserriyak libratzen,
kaletarrak pobretzen,
jornalak urritzen,
gauzie doblatzen;
mundu guzti-guztiya
dijua ondatzen.

9/ Probintxi ontako martxak
esatera guaz,
dauren diferentziak
ondo neurtuaz:
gauze guztiye dago
preziyo altuaz,
beren neuritetiken
abandonatuaz;
erosi te salduaz
bastante galduaz,
galerak azalduaz,
kiebria juaz,
taller txiki asko
gaizki dijuaz.

10/ Naziyo danak diote:
Eztago lanikan;
martxa txarrôik sekule
egon danikan,
Europa ontan bezela
igual Amerika'n,
zer ikusi leiken zeïnek
daki oraindikan?
Lapurrak gogotikan
Banku askotatikan,
dauren dirutikan,
Españia'tikan;
pistolerua franko
leku guztitikan.

11/ Arotz, argiñ, igeltzero,
ojaleteruak,
Gipuzkoa ontan daude
abill enteruak;
nola kapitalista
ala errenteruak,
lan gutxirekin daude
danak kejutuak;
gaur panaderuak
jornal seguruak,
mutill aguruak
paragueruak;
orain gaizkiñe daude
aberketeruak.

12/ Dauan martxiarekin
ez gera poztutzen,
jornalerorik ezta
aberastutzen;
irabazbire asko
ai de kastatutzen,
jire onik datorrenik
eztet pentsatutzen;
jentia ugaltzen,
gauzia goratzen,
tallerrak itxitzen,
lana're gutxitzen,
bizi-modua oso
ai de estutzen.

13/ Oraingo gizon abillak
daukaten talentu,
plano orren papela
ondo det letu:
arioplano ta zapeliñ,
zine ta teatru,
telefono ta radio,
ondo enteratu;
itz guztiyak neurtu,
alanbrian artu,
klase dana goratu,
jentia kejatu;
gauzeik merkatzen iñork
ezin asmatu.

14/ Telefono, radio
eta telegrama,
bizikleta, automobill,
tranbia ta trenna,
arioplanua're azkar
ibiltzeko ona;
makiña bakoitzak egiñ
ogei obreron lana;
martxa au badâma,
pruebak emana,
milloika persona
sobra'ude gizona;
adelantuak galdu du
mundu au dana.

15/ Orain oge ta bat urte
fabrikara juan,
lanteri ori ere nik
probatu nuan;
asi te laister nitzan
osasun bajuan,
jente danak galdezka
ia zer ote nuan;
tisiko-moduan
jarrite neguan,
nere lan-lekuan
saia ôindañokuan,
oiñ nekazaitza daukat
Kaminokua'n.

Balentxik, emen azkenik jarri diran bi bertso-papereen bertsoak nasturik, beste paper bat publikatu zuan, amasei bertso-rekin.

Bertso-papera, Urrestilla'ko Epelarre baserriko Jose Korta'ren eskutik degu; ez du moldiztegi-izenik.

Irugarren paper ontako zortzigarren bertsoak dionez, Balentxik 63 urte zituan: «Iruroge ta iru urtetan daude nere edadiak...».

Irugarren paper ontan, lenengo paperaren bost bertso daude, 5, 10, 11, 13 ta 17'garrena, bañan 13, 15, 16, 5 ta 6'garren tokian.

Bigarren paperarenak, berriz, zortzi bertso daude, 1, 3, 4, 5, 7, 13, 14 ta 15'garrena, bañan 1, 2, 4, 5, 6, 10, 11 ta 12'garren tokian.

Lenengo paperaren 13 ta 17'garrena, ta bigarrenengoaren 5 ta 7'garrena ber-berak diran ezkerre, len ere paperetan jarriak zituanak, amaika bertso publikatu zituan Balentxik irurrengo ontan. Ta onek amasei bertso baititu, berriak bost besterik ez. Auek paper ontako 3, 7, 8, 9 ta 14'garren tokian daude. Ona emen:

3/ Bustiya ta legorra ezta
terrenoz berdiña,
itxasua legorran bateko
iru, alajaña;
barkuz eta txalupaz
da oso apaña,
arrai-klase guztiyakin
da oso bikaña;
abilla mingaña,
ziralako diña,
oso jente piña,
inglesak egiña,
Londres da Europa'ko
ziudadeik aundiña.

7/ Arrazoiak esplikatzen
ai gera kantuan,
itz egingo det munduko
adelantuan:
gauze dana garesti
eziñ merkatuan,
jente guztia dago
asko kejtuan;
kantuzko tratuan,
gure kontratuan,
arrazoe prontuan,
nere talentuan,
Balentxi dago kanpeon
beratzi puntuan.

8/ Iruroge ta iru urtetan daude
nere edadiak,
orain bi illebeta neuzkan
kunplitu gabiak;
korputzetik badauzkat
nik sanidadiak,
oso pamoso daude
nere onoriak;
sarri eiñ jiriak,
Bankura biriak,
Balentxin loriak
diru-koloriak;
bertsolariyak biziyo
askon jabiak.

9/ Gramatike luzian
naizenian asitzen,
martxa au nola dana ai naiz
adierazitzen;
gaztetandik eskola
onak ikasitzen,
komentu-ondo baten (1)
or nago bizitzen;
naute ikusitzen,
itxuraz luzitzen,
eztet padezitzen
etxeko nausitzen;
beratzi puntuan ez nau
iñok autsitzen.

---

(1) Santu Kruz komentuaaren ondoan, alegia.

14/ Etxian eukitzeko
ganadu gizenak,
sinistatu itzatzute
Balentxin esanak;
pentsuz betetzen ai naiz
nere almaginak,
kantidadiak dira
berriz datozenak;
abek̄ dira pamak,
ematen dizkidanak,
onelako sonak
daduzkan pertsonak;
konduta ona auzotik
bêr du gizonak.

Len ere publikatuak zituan bertsoak,
irugarren paper ontan ez daude beti ber-
din; zenbait aldaketa daukate. Aldaketa
auiek oarretan jartzen ditugu. (2)

---

(2) Lenengo paperean 5, 10, 11, 13 ta 17'garren
bertsoen aldaketak:

5/1: Nik izaten ditut iru metroko; 5/3: ôndik;
5/5: arta-buruak berriz; 5/7: aren azpiyan jarrita
10/1: apiziyua; 10/3: tokatzen dan moduan; 10/4:
ditut ordenatzen; 10/5: zertako eukiko ditugu; 10/7:
bere itxuraz emanaz; 10/11: diru kobratzen; 10/13:
oraintxe asi naiz pezeta; 10/14: batzuk kobratzen;
11/1: Indiano bat eiteko; 11/7: onetan; 11/9: iru-
roge ta irure iritxi; 11/10: eziñ; 13/2: jentiaren;
13/4: mixerian pasa; 13/6: jira; 13/7: urtetik ur-
teâ; 17/6: itzegin; 17/12: artzen ezalako alkar;
17/13: mixeri; 17/14: onetxek dakar.

Bigarren paperaren 1, 3, 4, 5, 7, 13, 14 ta 15'garren bertsoen aldaketak:

1/3: oiei're tokatzen zaitze; 1/5: denporale; 1/11: pama; 1/13: onetan; 3/2: kuriosua; 3/3: Europa'tik Amerikâ; 3/8: balerosua; 3/9: ainpide; 3/10: pamosua; 3/13: lau partetik bat legorra; 4/5: ontzi asko da arraiz; 4/14: munduaren erdiya; 5/2: jentiaaren; 5/4: mixerian; 5/6: jira; 5/7: urtetik urteâ; 7/9: danak juntau azkar; 7/11: basarri ta kaltetar; 7/12: artzen ezalako alkar; 7/14: onetxek; 13/3: onen; 13/5: arioplanu, zepeliñ; 13/7: telepono, radio; 13/9: guztiak; 13/11: klase danak goratu 13/13: iñok; 13/14: eziñ; 14/1: Telepono; 14/5: arioplanua azkar; 14/7: makina; 15/1: Ôiñ oe t'amar urte; 15/2: pabrikara; 15/3: lanteri ori're nik; 15/4: proatu nuan; 15/5: asi ta; 15/7: dana; 15/10: jarrita nenguan; 15/14: Kamiñokuan.

BERTSO BERRIAK

1/ Ganau-tratuban konpromiso bat
nei nola zitzaidan jarri,
legiak zeuzken arkituluten
gogor egin giñon alkarri;
amabi litro t'erditzat beia,
beratzikua ekarri,
esne-paltia osatutzera
zertako etziñen etorri?

2/ Tratante asko negoziuan
dabill munduriken-mundu,
orlako beia nei emateko
kontzientziya're nun du?
Egunian sei pezeta kosta,
lauren esneik ezin kendu,
kiebra jo bêtratu obiôik
egingo ezpaldin bagendu.

3/ Zumarrâ'ko plazan kontraio ori
an neukan aldamenian,
tratante orrekin itzeiteko ni
izugarrizko penian;
bi testiun bisten keja eman niyon
zazpigarren egunian,
errepetikan zeukan paillua
ikusi gendubenian.

4/ Arrue bat esne nola on egin zuan
nai nuke adierazo,
beratzi litro kendu eziñik
komeriyâ txarrak oso;
juzgaura juanda deklaraziyan
portunau nitzan famoso,
auziak ere jokatu ziran,
erten nun bitorioso.

5/ Auzitâ jotzia disponitu zan
tratante orren burutik,
deklaraziyo onik etzeuan
gizon orren ingurutik,
abogau bana artikuluak
letzen berriz liburutik;
istillu beltzak ikusita gu
juango gera mundutik.

- 6/ Bi abogadu liburutetik
txandan artikulu letzen,
gogor saiatu bakoitzak bere
aldia defenditutzen;
sekretaiuak ordu bi pasan
jardun zuan eskribitzen,
jueza ere an zeuan baña
ez nitzan asko bildurtzen.
- 7/ Tratante orren martxa nola zan
iñok nai badu aditu:
Zestua'n galdu auziyak eta
Azpeiti'ra segitu;
arrazoi gabe diru-eske nei
nola zeiken atrebitu?
Propiñ de guzi pagauko niyon
esniak osau balitu.
- 8/ Bi tribunaletan probatutzeko
gizon orretxen gustuak,
Balentxik irebazi zituan
jokauteko apustuak;
zuregandikan sortu ziraden
zestak eta petrestuak,
errespetuan pagau ziñuzen
tokatzen ziran kastuak.

- 9/ Tratante orrek bialtzen ziztan
oso abisu zorrotzak,
norberak bate eztadukanak
bestei emate'izko lotsak;
gure auzi-lanak akabatutzen
etziran izandu motzak,
berriz Pamplonâ joko zuala
atera zituan otsak.
- 10/ Auzi-lanian segitu giñon
lau illabete osuan,
alkarren kontra ez giñan jardun
oso kariño gozuan;
Zestua'n eta Azpeiti'n galduta
Pamplona'ra jo bazuan,
ango juezak e Balentxin alde
laister erabaiko zuan.
- 11/ Bankuko txeke kobratutzeko
neukan sasoi ederrian,
gauze au ere esan biar det
publiko danen aurrian:
auzi-lan aura portunau balitz
botata egiñ berrian,
tratante orrek ni diruz austeko
etzeuan leku txarrian.

12/ Txorakeriya etzan izaten
bei ura jaizten astia,
moru artako animaliyak
gustagarriyak eztia;
ostikâ baten jotzen ezpanindun
aundiagua bestia,
kalte aundiyak egiñ ziztan nei
nola zan fubolista.

13/ Animali orren jeniya zan
kasketeneko klasian,
jente guztiya bildurtutzen zan
bei arek zeukan trazian;
ostikaria tirtzen zuan
bi metro t'erdi luzian,
ogei pezetako marmit eder bat
ziero puskatu zian.

14/ Milla pezeta Bankuan euki
nitun illebete pasan,
egunian arrue kendu-ezetzian
iñor azaltzen ote zan;
esne-joko ori jokatu izen
balitz tokatzen zan trazan,
Balentxin alde naikua trabes
bati amar izengo zan.

- 15/ Zazpi t'erdi te ontza bi pasa
izen biar zun neurriyen,
oe ta emezortzi erralde bazan
bere okela urriyen;
esne-legorra nola zan oso
gogorra zan uzterriyen,
pixu artakoik ura austekorik
etzeuan Euskal-erriyen.
- 16/ Oso ganau indertsua da,
ezta talentuz debilla,
errepetikan killiperia,
eztu jeniyo umilla;
esnian partez zorriyak bialdu,
orixen gizon abilla,
leku txarrera etorri ziñen
orlako tontuen billa.
- 17/ Aje batekin akordau nitzan
lendabiziko pausuan,
kulparik gabe ni jarritzeko
orlako amenazuan;
arrazoiakin gizon batzuek
kejatu ziran auzuan:
bei pamau orrek baillera dana
zorriz apestatu zuan.

18/ Kuratutzera ekartzen nuan
neure lagun bat propiyo,
bizkarretikan kendu giñizkon
imillaun bat baño geio;
galera aundiyak izan nituan,
gezurrak eztu baliyo,
zorri akabatzen gastatu nitun
amairu libra oliyo.

19/ Animali ori etxian euki
nuan sei illabetian,
bei orren eske bera etorri zan
oso seriyomentian;
soka ezarrita entregau niyon
nik ikulloko atian,
jente asko zan ari begira
bide guztiyak betian.

20/ Tribunalian ikusten dira
gizonan abillidadiak,
bêr dan neurriyan aprobetxatuaz
liburutako legiak;
Azpeiti'tikan izan giñuzen
guk geuren depensoriak,
erri ortan daude artikuluten
beste iñon baño obiak.

21/ Ganau-tratuba egiñ genduan
umill ero borondatez,
tratante orrek okerreâ jo zun
bere buruaren kaltez;
auziyak irabazi nituan
abogau onan bitartez,
beia atzera eraman zuan
poltsako diruan partez. (1)

---

(1) Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Azkoitia'ko Patxi Estra (Franzisko Lete), Estrada bertsolariaren semea.

BERTSO BERRIYAK
AZKOITI'KO AGARREN'GO
KORRIKALARIARI
BALENTXIK JARRIAK

1/ Agarren'go Gorriye jardiñero dago
erriyen beren konture,
abildade aundiyek Jainkuek bota
zitun orren talenture;
bi matrimonio bizi dia etxian
markes-moruan dotore,
laisterkai orrek bere osaba dauka
Azkoiti'ko espitore.

2/ Kanpeonato famoso bati
guaz bertsuak jartzera,
morroe zeuan lekutik nola
ekarri zuten etxera,
soziedade baten kontura
mutilla gobernatzera,
ondo preparatuta jua zitezen
laisterkan jokatutzera.

- 3/ Goiko tabernatik Azkarate'ra giñan
jokatutzeko asiyak,
Elgoibar'tarrak jotzen zituzten
sekuleko fantasiyak;
bire orretan iru señale
giñuzeen irebaziyak,
mutill jatorrak egiten ditu
orrelako agureziyak.
- 4/ Iru erriten jokatu gabekoik bazan
erronkan ziraden asi,
Elgoibar'tikan gañea probatu giñen
biyok zeñek alkar ausi;
bire erdireko miñetu bat kenduta
nuan gelditu-erazi,
bere bire aukera jun giñan baña
alare errez irebazi.
- 5/ Mille ta bost eun bana pezeta jokatu
Otubrian seiko goizian, [gendun
oso animoso juañ giñaden
irabazteko pozian;
Elgoiber'ko kale danak beteta
korredorez trabesian,
milleka duro asko irabazita
Azkoiti'ra etorri zian.

6/ Izerritz'peko jentien kartera zarrak
apenas zeuden debillak,
jokatzeko egun orretan ein giñuzen
sekuleko diru-pillak; [trabes
bizkaitarrak jakin zutenian giñala
oso laisterkai abillak,
jentez beteta etorri ziran
Bilbo'ko automobillak.

7/ Kosta aldera buelta bat egin
Otubrian amabostian,
automobillez Kontxa'ra juan
bañuak artzeko ustian;
Banku pamatuak nola diraden
Irun'en da Donostia'n,
sei mille duro irebazitakuak
jarri eguneko bostian.

8/ Arioplanuan joko ortâ prantzesak
etorri zian Paris'tikan,
oe ta amar señorita zepeliñ batên
pasatu zidan Cádiz'tikan;
laisterka-jokuan pamia besterik
eztaukau leku guztitikan,
portau giñelako radio eder bat erre-
galatu Donosti'tikan.

- 9/ Komedorian dagon radio orrek
pandango ederrik du jotzen,
soñu modernoik onena nola dan
urrutitik dute aditzen;
erriko jentia ataira etorrita
dantzan etzaku gelditzen,
mundu guziyak Agarren'darrak ôin
begirau nola gabiltzen.
- 10/ Berroe ta emezortzi killo justuak
mutill ori zan pisuan,
beratzi oiñ d'erdi ueko aurrera
korritzen zitun pausuan;
kilometro bakoitza iru miñutuz
azpitik pasatzen zuan,
orlako semeik ezta ezagutu
petxu ta belaun gozuan.
- 11/ Iruroge ta amar bueltara jokua ein zan
gizon promalaren gisen,
bera geio zalako bi buelta t'erdi
bentaja emateâ etorri zen;
soziedadiak bost mille duro jarri
giñuzen *Caja Ahorros'en*,
Aia'rrai berdiñien jokatzeko
Azpeiti'ko *plaza-toros'en*.

12/ Publiko danak, enterau zaitezte
nere oraingo izpiyan:
laisterkai azkarrôik ezta ezagutu
eguzkiyaren azpiyan;
Aia'rraren marka danak pasatzen gi-
berak ondo bazekiyan, [ñuzela
señalia galtzeâ etorri zitzekun
ankako min-aitzekiyan.

13/ Señalia jasota erronka jo genduan
munduan jaiotakoikan bazan,
joko ori eiteko pozak egon giñen
iñor azaltzen ote zan,
zortzi kilometruan jokatzeko, naiz
kamiñuan da naiz plazan;
Agarren zeuan gaur e guziyen maixu
soldadu juan ezpazan.

14/ Kontraio baten billa saiatu giñen
bañe alper-alperrikan,
iñok jokatu nai ez ta gelditu nitzen
triste bakar-bakarrikan;
oraindañoko marka danak zapaldu ni-
laisterkan edo korrikan, [tun
euskal erriten ezta ezagutu
oraindik orrelakorikan.

15/ Munduko onenai jokatzeko bost milla
duro ta bere interesak,
gure kontra ertetzen etziran atrebitu
txinuak eta japonesak;
danak burua makurtu ziguten
alemanak eta prantzesak,
Agarren'en mendian gelditu ziran
españolak eta ingelesak.

16/ Notezi aubek letu itzazute
guztizko errespetuan,
kanpeonato zein gelditu zen
zortzi bet kilometruan,
mundu onetako laisterkai danak
zeiñek mendeatu dituan,
papel ontatxe ikusten da ondo,
begirau erretratuan. (1)

---

(1) Puntu ontan dion bezela, bertso-paperean
Agarren'go korrikalariaren erretratua dago.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Ormaiz-
tegi'ko Bizente Mujika'gandik.

BERTSO BERRIAK
BALENTXIK JARRIAK

1/ Munatei orri publikatzeke (1)
iñork ez liteke utzi,
plaza askotan marka-galantak
zituelako erakutsi;
itzai abillôik Gipuzkua'n etzan,
Bizkaia'n ere ain gutxi,
lau probintziten orren tamañen
iñor ezin zen iritxi.

2/ Ôiñ ogei urte bazitun orrek
gizon batentzat indarrak,
Gipuzkua'ko plaza askotan
ein zitun marka ederrak;
gertatu zitzaizkon uste baiño ere
geiago egin biarrak,
jentiek korrotik eiten zizkoten
«Biba Munatei!» diarrak.

---

(1) Munategui, Loiola'ko baserri bat da.

- 3/ Animaliakín aurretik itzentzan
plazan zanian asitzen,
estrenjeieko jente asko're
beti ori ikusitzen;
abildare ortan orren tamañen
bestek etzuan luzitzen,
ganau iguelakin probarik iñork
etziyon irebazitzen.
- 4/ Munategi te Etxearreta,
Larramendi ori itzentzan,
Elgoibar'kua Abetetxe're (2)
jarri luzien depentsan;
alde bitetik diru jokutzen
irabazteko esperantzan,
tamañe ortako laukoterikan
euskal errietan etzan.
- 5/ Apostu galantak jokatu zituzten
txokagarrizko trazian,
ôin bezelaxe abil samarrak
lenago ere bazian;
itzai librian probria einda
irebazteko pozian,
lau gizon pamau auetxen billa
danak etorritzen zian.

---

(2) Etxearreta, Loiola'ko baserri bat da; Larramendi ta Abeletxe, Azkoitia'koak.

6/ Oiñ ogei urte proba-kontuban
ez giñen egoten triste,
merezi bezela pamoso aubei
eskerrak eman bear zaizte;
itzai librian jokua einda
danak oietara eske,
orrelako gizonak paliyo-pian
ibilli biar litezke.

7/ Azkoiti ontan orain aldiyan
daude gizon pamatuak,
biar bezela ikisirikan
probako mandamentuak;
marka galantak plazan egiten
Dukian pundamentuak.
Itxesa Korta ta Gaintze itzentzan
Munatein ôiñordekuak. (3)

8/ Bei beltzan alde jarri ziraden
Donostia'ko hotelak,
jakinda zeuden nik ez neuzkala
aiñ animala motelak;
plaza alkantzatzen alperrik izan
ziran gure egiñalak,
larogei giltze egingo zitun
Balentxin ganau zimelak.

---

(3) Itxesa, Korta, obeto esateko Etxeza-korta,
ta Gaintze, Azkoitia'ko baserriak dira.

- 9/ Agarren'en beie nola zeguen (4)
 sasoirik ederrenian,
 asi ta laiste kontrariyuak
 izugarrizko penian;
 aurtengo urtian Martzo-illaren
 amairugarrenian,
 lau miñetu barru Ipintze-arriya
 plaziaren barrenian.
- 10/ Gaintze arotza, Pio Agiña, (5)
 Norde aundiya bestia, (6)
 iru gizon biziaguak
 askotan jokatu ezta;
 asi baño len zeuken bost giltze
 pasa eiteko ustia,
 itzai abillak diela esaten
 ari da jende guztia.
- 11/ Biorreta'tarrai aiñe lan ortan (7)
 iñoi etzaio entenitzen,
 kontrariyuai gogor eginde
 bere aldia dependitzen;
 publiko danak jarri zaitezte
 arrazoi auxe aditzen:
 Islao dauela erriko maixu (8)
 plazako juzgalaritzen.

---

(4) Agarren-azpikoa, Azkoitia'ko baserri bat da.

(5) Pio Agiña, Azkoitia'ko Aginaga baserrikoa.

(6) Norde, Azkoitia'ko baserri bat da, kanposantu ondoan.

(7) Biorreta, Azkoitiako baserri bat da.

(8) Biorreta'ko Estanislao zeritzanari, Islao esaten zioten.

12/ Izerritz-pean proba-kontuen
beti badire motxalliak,
kontrariyuai disimuluan
oso txasko-sartzalliak;
irabaztunak pozez daude ta
penaz berriz galtzalliak,
Agarrene'k egun orretan plazan
zitun orbel-biltzalliak.

13/ Apostu ori irune itzaien
oso formal egiñe zan,
kontrariyuak gogor saiatu
izugarrizko piñezan;
galtzallia're pamatutzia
amen asko komeni zan,
arriya austen abillagorik
iño ez liteke izan.

14/ Agarren orrek egin zituan
gutzizko marka galantak,
eztu baliyo inbusteriak
eta gezurrezko plantak;
diru asko galduteko gizonan
andriak dauzken illetak,
Izerritz-pera etorri ziren
or zeuren diru-billetak.

- 15/ Notezi aubek mundu guzire
botako ditut direto,
gure balleran gizon sonau bet
bada Garcia Prieto;
Aitz-ondotarrak gelditu giñen
len baño askoz obeto,
bat galdu arte Agarren dago
erriko kanpeonato.
- 16/ Zortzi t'erdi te ontza bi dira
bei gorri orren neurriyak,
berroe ta amalau erralde bada,
eztauzke okela urriyak;
proba-lanian jotze'itu orrek
kolpe ikaragarriyak,
asi te laiste arrastratze'itu
plazatan dauden arriyak.
- 17/ Agarren orrek egin zituan
bost giltze t'erdi pasiak,
arriya artuta gora ta bera
zaldiyan gisa baziak;
mundu guziyai guztatzen zaizko (9)
bei gorri orren traziak,
premiyo aundi bat merezi luke
orlako ganau-klasiak.

---

(9) Bertso-paperean: *guziyak*.

18/ Ipentze-arriya gora ta bera (10)
giñion artu-erazi,
bost giltze t'erdi eiñ zituanak
lasai zuen irebazi;
kanpotar korredoriak ere
amentxen ziran ikusi,
milleka duruak trabes egiten
beren liburu ta guzi.

19/ Izerritz-petarrak giñen aurretik
marka egiten asiyak,
itzaiak ere egin giñuzen
sekuleko plantasiyak;
berrogei milla pezeta pasa
giñaden irebaziyak,
Donostia'ko Banku batian
jarri ditugu guziyak.

20/ Kosta aldera buelta bat egiñ
illaren amabostian,
automobillian jua Kontxa'ra
bañuak artzeko ustian;
Banku pamauak nola diraden
Irun'en da Donostia'n,
berrogei mille pezeta jarri
ditugu eguneko bostian.

---

(10) Ipintze-arriya, Azkoitia'ko proba-arri bat
da, bei bakarrarekin jokatzeko arria.

21/ Gipuzku ontan esan daitzegun
abondantzia prankuak,
diru-billetez bete ditugu
Donostia'ko Bankuak;
Argentina'n e jakin ditezen
España'ko kontuak,
Amerika'ra biralduko dira
bei orren erretratuak. (11)

---

(11) Bertso - papera, moldiztegi - izenik gabea.
Jose Aldalur, Ugarte baserria, Azkoitia.

BERTSO BERRIAK
BERTSOLAI DANEN KANPEON DA-
GON BALENTXIK JARRIAK

Bertso-sail ontan, eta urrengoan ere bai, Tolosa'n 1942'garren urteko udaran egin ziran euskal festak aitatzen dira. Bertsolari-saioa ere egin zan, noski.

Balentxik, ziñetan ala txantxetan, aundiak botatzen ditu. Bere burua famatu ez-
ezik, bertsolari guziai desafioa egiten die azkeneko bertsoan.

- 1/ San Roke egunian lau kantolari
ziraden guztizko onak,
baita txalo galantak jo're
publiko ta alkate jaunak;
euskal pestatan Tolosa'n jaso
nitun premio birenak,
Gipuzkoa'ko bertsolari guztiak
Balentxin mende daudenak.

2/ Lau gizon pamoso or izan giñan
euskal pesta uniyuan,
gauze au ere esan biar det
arrazoe seriyuan:
bertsolai danak ausi nituan
Tolosa'ko premiyuan,
guztien maixu gelditu nitzan
kantuzko estudiyan.

3/ Lau bertsolari altura batera
guk egin genduan iyo,
Azkoiti'tikan euskal pestara
Tolosâ nitzan abiyo;
Basarri, Uztapia, Zepai bestia,
iru oien kontrariyo,
egun orretan Balentxirentzat
etzuten asko baliyo.

4/ Ikusgarriya zan jarri genduna
teatro edo bailia,
tabernari bati depositatu
giñion diru-pillia;
Ponda Alameda'n ausi genduan
bertsolariyen maillia,
erdi aukeran jokatutzeko
jaso nuen señaia.

- 5/ Bertso-jokua jokatutzeko
gu nola giñan asiyak,
Balentxin bildurrez gelditu ziran
gizon pamoso guziyak;
señale eder bat nola jaso nuan
asko ziran ikusiyak,
Banco España'n jarri nituan
orduko irabaziyak.
- 6/ Kantidade ori Donostia'ra
nola jun zan segituan,
konpañi ori gaur daolako
sekuleko kredituan,
korrituak zuzen jasotzen ditut
tokatzen dan merituan;
señale ortako diruak *Banco*
España'n jarri nituan.
- 7/ Premiyo aundiyak etxera ekartzen
ditut kantuzko lanian,
kanpeonatuko kantidade ori
jarri *Banco España*'n;
andria gustora gizonak diru-
-billetak dakartzenian,
señale orren korritua jasotz'et
urtiaren azkenian.

- 8/ Kantu-lanian beti izan det
biar ainbat bokaziyo,
izketan ere ia zeñek daukan
guk ainbat edukaziyo;
hotel da ponda edo kasiño,
txalet eta palaziyo,
lau amerikano Irun'en daude
Balentxirekin soziyo.
- 9/ Lau amerikano oiek bizi dira
ortxe Irun'go partian,
Prantzia prontera Endaia'tikan
eztaure oso apartian;
bosgarren soziyo ni artu ninduten
guztizko borondatian,
pondarik-ponda ibilli nitzen
sonbrero-dunen tartian.
- 10/ Txanpañe eranez erriz-erri gu
dotore giñen asitzen,
orduko martxia nola izan zan
ai naiz adierazitzen;
automobillean Europa ontako
ziudadiak ikusitzen,
amerikano sonbrero-dunekin
ez nuan gutxi luzitzen.

- 11/ Estranjerira martxatutzeko
artu giñuzen iriak,
automobillean korritu're bai
Europa ontako biriak;
jan da eran lasai, ikusten segi
erri ta zitudadiak;
lau amerikano oiek dirade
milloi askoren jabiak.
- 12/ Bergara'kua da amerikano ori,
nola dan Atanasio;
Tolosa'ko Urkizu'n jaiua,
ori da Juan-Izio;
bizkaitarra berez Durango'kua,
señor don Bonipazio;
Azpeiti'ko semia gizon jatorra,
nere koñero Inazio.
- 13/ Bi illebetian Europa dana
guk egin genduan pasa,
zitudadetara allegatzian
jan da eran egin lasa;
naziyo batetik bestera juteko
guk gendukan interesa,
munduko automobill onena gendun,
txoperra berriz prantzesa.

- 14/ Naziyo ortan ikusten dira
pertonarik trankillenak,
automobillakin azkar korritzen
gizon-klaserik piñenak,
mundu guztian periodikotan
aiñ pamoso dabillenak,
Paris'en daude Europa ontako
txoperrikan abillenak.
- 15/ Nai duenak letu notezi eder bat
ara nola egonduan,
guztiyen maixu naualako
gradu aundiko ponduan;
bertso batetik bestera termino
kantatzeko segunduan,
abildare ortan Balentxi austekorik
bai ote dago munduan?
- 16/ Bost milla pezeta jokatzeko
anuntziyua zan jarri,
La Voz de España periodikuak
alaxe zuan ekarri:
bertso batetik bestera segundua
bakarrik eiteko korri,
abildare ortan proatutzera
iñork nai badu etorri.

17/ Erriz-erri gu nola
ibiltzen geran,
bertsuak kantatutzen
dedan euskeran,
anuntziatu gendun
San Pedro bezperan,
gizon bategatik nola
bildurtzen ez geran;
Santa-Kutz balleran,
lasai jan da eran
tokatze'an tankeran,
kantuzko jokeran
Balentxi dago kanpeon
erdi aukeran.

18/ Martxa egiazkuak
ai gera kantatzen,
eztan gauzeik esateik
eztet pentsatzen;
bertsolai guztiak
ditut nik markatzen,
proatu arte iñori
eztiot barkatzen;
arrazoiak neurtzen,
alkar menderatzen,
ondo ezagun zen
abildadia nun zen;
erdi aukeran ez nau
iñork bildurtzen. (1)

---

(1) Bertso - papera, moldiztegi - izenik gabea,
Urrestilla'ko Epelarre baserrian jaso.

BERTSO BERRIAK
BERTSOLAI DANEN KANPEON DA-
GON BALENTXIK JARRIAK

1/ Bertsolai onak asko gerade
bakoitzak bere ustetan,
kolejiyo baten estudiatzen
ibili nitzan gaztetan;
neuri gertauteko gauzie besteik
nola esango eztetan,
premiyo aundi bat atera nuan
Tolosa'ko euskal pestetan. (1)

2/ Orduko martxa esplikatzia
ara nun disponitu nuan:
millaka pertsonak guri txaloka
asi ziran segituan,
juzgalaiak an zeuden erabakitzen
gure kantuzko pleituan,
bertsolai abill pamoso oiek
Tolosa'n ausi nituan.

---

(1) Bertso-paperean = *pestatan*.

3/ Iru milla pertsona pamoson aurrian
nintzan bertsotan jarriya,
pobre ta aberats danak ein zuten
beren ongi etorriya;
zeruko erreinura jaso nualako
nik Tolosa'ko erriya,
kaballero batek nei eman zidan
urre-moneda gorriya.

4/ Altura batetik asi giñaden
ditxo ederrak kantatzen,
diputauak guri begira
an zeuden enamoratzen;
goiko mallera ekin niyolako
Tolosa'ko erriya goratzen,
jardiñetan zeuden gauza guztiak
asi ziraden loratzen.

5/ Oso animoso jua giñaden
euskal pesta egunian,
erri artako ongi etorriya
ala ikusi gendunian;
nolako poza zan ango jentiaren
biotzeko kutunian,
diputau guztiak neri txaloka
danak ausi nitunian.

- 6/ Lan ortarako iñolaz ere
gu nola gauden jarriyak,
publiko danai bota genizkon
ain bertso gustagarriyak;
jente aberatsa asko ingurau zun
an Tolosa'ko erriyak,
eun automobill kontatu nitun
Donosti'tik etorrivak.
- 7/ Diru-paketak trenian ibiltze'itut
grandian eta *pekeñan*,
ziudadetan ibiltzen naiz ni
kaballeruan tamañan;
regatak ikusten beti izaten naiz
Donosti'ko Kontxa-eskiñan,
urte guztietan or bazkaltzen det
Hotel Maria Cristiña'n.
- 8/ Jente dotoriôik sekula ez tet
ikusi banketa batên,
txanpaiñ de guzti serbiu giñuzen,
bagendun jan da eraten;
markesen tartera baserritar asko
etzan ikusiko juten,
lau amerikanok egun orretan
ni gonbiratu ninduten.

- 9/ Donosti guztia regatak ikusten
oso umil da pakian,
gauza au nola dan esplikauko det
nola zierto dakian;
jente aberatsa ezta egoten
guregandik apartian,
Hotel Maria Cristina'n nik bazkaltzen
markes ta konde tartian. [det
- 10/ Notezi auxe emango dizuet
nik danori zuzen-zuzen,
kaballero batek nola esan zidan
Zarautz'ko *Caja Ahorros*'en:
gizon listo orren konduta jakiteâ
Inglatierrâ guazen,
erri onetako seme bat barkillo saltzen
aberastu zan *Londres*'en.
- 11/ Erriko seme orren kapritxua zan
estranjeia ikusteko,
okurrentzi bat izandu zuan
lan-bide ortan asteko;
olako suertik izango zuanik
iñork etzuan usteko,
gizon azkarra zan barkillo saltzen
Londres'en aberasteko.

12/ Estados Unido'tan jente abilla da
talentuz eta gorputzez,
beren karterak danak beteta
dauzke urre gorri utsez;
aleman da ruso edo ingeles,
italiano ta prantzes,
munduko kanpeon Norteamerika
daukagu aberatsez.

13/ Gizon pamosuak nola diraden
orko estranjeitarrak,
Nueva York'en eskaparatetan
or dauden urre ederrak;
orko langille jentiak jate'itun
kapoiak eta ollarrak,
aberastasun aundiyak dauzka
Norteamerika'n dollarrak.

14/ Gauza guztian akaberia
ekarritzen du atzenak,
notezi asko letu izan ditut
periodikuak dakartzenak;
naziyo oietan ondo pagatze'ituzte
langilliaren kintzenak,
Norteamerika ta Londres dira
munduko aberatsenak.

15/ Ikusi zituzten naziyo ortako
bartzarrak edo zokuak,
nere iru primo ziudade ortara
jun zian Asteasu'kuak;
Nueva Yorr'en daudela etxiak alturan
larogeiña pixukuak,
karta batian ala abixatu
zian nere auzokuak.

16/ Norteamerika'ko aberastasunak
dirade oso errezak,
eskaparate danak urrez beteta
or daudezen interesak;
rascacielos oietan
nola bizi diran pozak,
balkoi danetan jarrita dauzkate
krabeliña ta larrosak.

17/ Itxaso zabal zoragarri ta
Gipuzkoa'ko industriyak,
ogei milla palaziyo dauzka
Tolosa ta Donostiya'k;
Españia'n dauden gustagarriko
txermendi edo mastiyak,
gure Jainkuak ematen dizku
munduko gauza guztiyak.

18/ Jakin nai duanak nun daguan
kantu-laneko pondua,
guztiyez gaindik jarri naiz orain
len azpiyan egondua;
bertso batetik bestera termino
izan dedilla segundua,
erdi aukeran Balentxin mendian
gaur ikusten da mundua. (2)

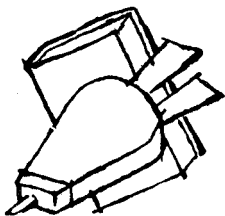
---

(2) Bertso - papera, moldiztegi - izenik gabea,
Urrestilla'ko Epelarre baserrian jaso.

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. *R. Artola*: Sagardoaren Graziya (*Aitua*).
2. *M. Soroa*: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (*Aitua*).
3. *F. Apalategi*: Euskal mutillak armetan, I.
4. *Pepe Artola*: Ustez laguna detan.
5. *P. M. Urruzuno*: Euskalerritik zerura. (*Aitua*).
6. *T. Alzaga*: Ramuntxo. (*Aitua*).
7. *R. Azkarate*: Galtzaundi. (*Aitua*).
8. *A. Apaolaza*: Patxiko Txerren.
9. *B. Iraola*: Oroitzak.
10. Errege eguneko bertso sayoa (1962). (*Aitua*).
11. *P. Larzabal*: Bordaxuri. (*Aitua*).
12. *Bilintx*: Bertso ta lan guziak. (*Aitua*).
13. *M. Izeta*: Dirua galgarri. (*Aitua*).
14. *P. Larzabal*: Iru ziren.
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I.
16. *A. M.ª Zabala*: Gabon gau bat.
17. *A. M.ª Labayen*: Malentxo alargun!
- 18-19. *A. Zavala*: Txirrita. (*Aitua*).
20. *F. Goñi*: Lurdesko gertaerak.
21. *P. Larzabal*: Herriko bozak.
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962).
23. Aizkolariak.
24. *F. Imaz*: Bertso guziak.
25. *A. P. Iturriaga*: Jolasak.
26. *A. M.ª Zabala*, *A. Larraitz*, *Mir*: Periyaren zalapartak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak.
28. *B. A. Mogel*: Ipui onak.
29. *T. Alzaga*: Burruntziya.
30. *G. Anduaga*: Egunsentiko txoria.
31. *M. Soroa*: Baratzan.
32. *M. Elicegui*, *A. Zavala*: Pello Errotaren bizitza.
33. *M. Elicegui*, *A. Zavala*: Pello Errotak jarritako bertsoak.
34. *P. Larzabal*: Senpere-n gertatua.
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: Festara.
37. *A. Cardaberaz*: Euskeraren berri onak.
38. *S. Salaverria*: Neronek tirako nizkin.
39. *Bertsolariak*: Amar urteko bertso-paperak.

- 40-41. *J. R. Zubillaga*: Lardasketa.
42. *Uztapide*: Noizbait.
43. Bertsolari-txapelketa (1-I-1965).
44. *P. Larzabal*: Hilla esposatu.
- 45-46. *J. M. Satrustegui*: Bordel bertsularia.
47. *P. M. Urruzuno*: Iru ziri. (*Aitua*).
48. *P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe*: Teatro zaarra.
- 49-50. *A. Zavala*: Pello Errotaren itzala.
51. *P. M. Urruzuno*: Ur-zale baten ipuiak.
- 52-53. *G. Anduaga*: Bertso-bilduma.
54. *A. Zavala*: Fernando Amezketarra bertsularia.
55. *Basarri*: Laugarren txinparta.
56. *A. Zavala*: Udarregi bertsularia.
- 57-58. *C. Beobide*: Asis'ko Lorea.
59. *A. Zavala*: Axentxio Txanka bertsularia.
60. *A. Zavala*: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari.
61. *A. Zavala*: Gaztelu bertsularia.
62. *A. Zavala*: Zarautz'ko Zaldubi bertsularia.
- 63-64. *A. Zavala*: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. *J. M. Satrustegui*: Luzaide'ko kantiak.
66. *A. Zavala*: Iru bertsolari.
67. Bertsolari-txapelketa (11-VI-1967).
- 68-69-70. *A. Zavala*: Alzo'ko Imaz bertsularia.
- 71-72. *A. Iturriaga*: Ipuiak.
73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari.
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak.
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsularia.
82. *A. Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsularia.
83. *A. Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak.
84. *M. Matxain*: Uste gabeen.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean.
- 86-87. *A. Zavala*: F. Iturzaeta bertsularia.
- 88-89-90. *A. Zavala*: Xenpelar bertsularia.
91. *A. Zavala*: Txapel bertsularia.
92. *I. Alkain* — *A. Zavala*: Alkain aita-semeak.
93. *A. Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
94. *A. Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak.
- 95-96. *A. Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.

AUSPOA
LIBURUTEGIA

IMPRESO EN ESPAÑA